

พระเมรุที่พระราชทานเพลิงพระศพ
สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
ท้องสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๗๒
ทรงออกแบบถวาย ๒๔๗๑

อนันตนาการจาก
อาจารย์ ประสงค์ พวงดอกไม้
ศึกษานิเทศก์ ๘

— ศิลปากร —

เป็นนิตยสารราย ๒ เดือน ของกรมศิลปากร

เจ้าของ

กรมศิลปากร

ที่ปรึกษา

พระยาอนุนามราชชน

ผู้จัดการ

หัวหน้าแผนกเผยแพร่และสถิติ

เหรียญก

น.ส. ศรีกุล บุษยธรรม

บรรณาธิการ

ผู้พิมพ์ — โฆษณา

นายบุญนาค พยัคฆเดช

สถานที่พิมพ์

โรงพิมพ์พระจันทร์

สำนักงานตั้งอยู่ที่แผนกเผยแพร่และสถิติ สำนักงานเลขานุการกรม กรมศิลปากร
ถนนหน้าพระธาตุ โทรศัพท์ 20628

สารบัญ

ปีที่ ๔ เล่ม ๓

กันยายน

๒๕๐๓

๑. สารบัญเล่มนี้ ส้มเต๋อเจ้าฟ้ากรมพระยานริศ ๑
และ ส้มเต๋อกรมพระยาดำรง ๑ หน้า ๑
๒. บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ พระยาอนุমানราชชน .. ๑๓
๓. พังวัดขุนเมืองใจ จำรัส เกียรติก้อง
วัดขุนเมืองใจ บรรจบ เทียมทัด .. ๒๕
๔. สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับอเมริกา ตรี อมาตยกุล .. ๒๗
๕. สภาการพิพธิภณห์ระหว่างชาติ ม.จ. สุภัทรทิศ ศิศักดิ์กุล .. ๓๖
๖. จดหมายจากลอนดอน สุตกษณ์ ศิวรักษ์ .. ๔๑
๗. พระราชสาส์น อักษรไทย ภาษาไทย สมัยอยุธยา
ประสาร บุญประคอง .. ๔๓
๘. อธิบายเพลง “แขกกลพบุรี” เถา มนต์ ตรีตราโมท .. ๕๕
โน้ตเพลง “แขกกลพบุรี” เถา ครูช้อย สุนทรจาทิน
และ นายมนตรี ตรีตราโมท .. ๕๗
๙. การชลประทานของเมืองสุโขทัยเก่า สุโขทัย มะติ โศกสันเทียะ .. ๘๔
๑๐. กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ
(ปราสาทเมืองสิงห์ กาญจนบุรี) .. ๘๕
๑๑. ปราสาทเมืองสิงห์ สัมศักดิ์ รัตนกุล .. ๘๗

SILPĀKON

Vol. 4

September 1960

No. 3

CONTENTS

1. "San Somdet" (Letters between Their late Royal Highnesses Prince Damrong and Prince Naris.)	Page 1
2. Notes on Miscellaneous Subjects by Phya Anuman Rajadhon.	" 13
3. Plan of Wat Khun Muang Chai by Chamrat Kietkong. Wat Khun Muang Chai by Banjob Thiemtat	" 25
4. Relationship between Thailand and America by Tri Amatyakul.	" 27
5. International Council of Museum by M.C. Subhadradis Diskul.	" 36
6. Letters from London by Sulaksana Sivarak.	" 41
7. The Royal Letters in Thai language, Ayudhya Period by Prasarn Bunprakong.	" 43
8. Explanation and Musical Notes of the song "Khaek Lopburi" by Montri Tramote.	" 55
Notes of the song "Khaek Lopburi" by Khru Choi Suntharavathin and Montri Tramote.	" 57
9. The Irrigation of the old Muang Sukhothai, Sukhothai province by Mali Khoksanthia.	" 84
10. Departmental Regulation on the list of numbers of the National Monuments at Kanjanaburi.	" 85
11. The castle of Muang Singha by Somsakdi Ratanakul.	" 87

สารนิพนธ์

บ้านชินนามอน ปันัง

วันที่ ๒๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๓

ทูต สัมเด็จพระนริศ

ตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๓๖ เมษายน มาถึงด้วยดีทุกประการ

เรื่องนำให้ดูจากปากสัตว์ทั้ง ๔ นน พอหม่อมฉันอ่านตายพระหัตถ์กนกได้ความอยู่ในหนังสือ “ไตรภูมิ” จริง หนังสือไตรภูมินนหม่อมฉันเข้าใจว่าเป็นหนังสือไทยแต่งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย และเป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชา (พระยาสุโขทัย) ซึ่งเป็นราชันคดาของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช หอพระสมุดได้ดำเนินหนังสือนนพิมพ์แล้ว หม่อมฉันให้ชื่อว่า “ไตรภูมิพระร่วง” ในบานแพนกมีว่าพระมหาธรรมราชาทรงคัดความจากคัมภีร์ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก จารลงในชื่อคัมภีร์บอกไว้ ว่าเขาความในคัมภีร์นั้น ๆ มารวบรวมแต่งหนังสือไตรภูมิ จึงเห็นควรถือเป็นหลักได้ว่าหนังสือเรื่องไตรภูมิเป็นหนังสือไทยแต่งขึ้น ขอนมให้หลักฐานอื่นประกอบคือที่ขอบเขียนภาพเรื่องไตรภูมิไว้ตามวัด แต่ว่าเขียนเฉพาะวัดไทยเท่านั้น วัดในประเทศอื่นห้ามทเขียนเรื่องไตรภูมิไม่ ทูลได้อีกสถานหนึ่งว่า หนังสือไตรภูมิพระร่วงนนฉบับพิมพ์จำหน่ายเห็นจะยังมีในหอพระสมุด เป็นหนังสือซึ่งสมควรท่านจะทรงพิจารณาด้วย เพราะนอกจากก็ตำรากรแต่เป็นหนังสือภาษาไทยเก่าที่สุดทั้งถ้อยคำและประโยค เชื่อได้ว่าเป็นภาษาไทยที่ใช้กันในสมัยสุโขทัยเป็นแน่ สัมเด็จพระมหาสมณฯ ทรงแคลงพระหฤทัยแต่คาถาข้างต้น ครัสต์ว่าดูเป็นถ้อยคำใหม่แต่งเพิ่มขึ้นเมื่อสมัยภายหลัง หนังสือไตรภูมิฉบับพระร่วงลงมามีหนังสือไตรภูมิครั้งกรุงธนบุรีฉบับ ๑ กับไตรภูมิเชียงใหม่ฉบับ ๑ แต่เขียนเป็นรูปภาพเต็มทั้งเล่ม ค่อนจนถึงหนังสือไตรภูมิแต่งครั้งรัชกาลที่ ๑ เรียกว่า “ไตรภูมิโลกสันฐาน” เรื่อง ๓ แล้วแต่งย่อลงมาเรียกว่า “ไตรโลกจินฉัย” เรื่อง ๓ มีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณทงนน

เรื่องทำทานามนต้ออกจากปาก & สัตว์ หม่อมฉันนึกขึ้นได้ถึงที่ “สระสง” หรือ “สระอินคาต” ณ เมืองนครชุมอีกแห่ง ๑ ท่านคงได้ทอดพระเนตรแล้ว มีกฎสำหรับคนอาบนามนตทออบสระทั้ง ๔ ด้าน ทางช่องนามนต้ออกนั้นเขาทำเป็นหัวสัตว์ อย่างเดียวกับเขาไกรลาส ผิดกัน (ดเหมือน) แต่ตรงที่เราทำเป็นราชสีห์ เขาทำเป็นหัวคนได้เทริดน้ำไหลออกจากปาก เหตุใดจึงผิดกันตรงนั้นหาทราบไม่

ในลายพระหัตถ์ฉบับก่อน ท่านตรัสถึงว่าจะมีเจ้ามาบั้งในเดือนเมษายนนั้นหลายองค์ หม่อมฉันจะทูลรายงานในเรื่องนั้น

เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๓๕ เมษายน หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรมาถึงโดยทางรถ มาพักอยู่ที่สถานกงสุลสยาม แต่เธอไม่ได้มาหาหม่อมฉัน เธอมาเป็นผู้แทนสมาคมโรตารีในกรุงเทพฯ เพื่อเข้าการประชุมสภาของสโมสรนั้น ซึ่งตั้งในแหลมมลายูของอังกฤษในแดนฝรั่งเศสทางอินโดจีน กับในฮ่องกงในฮ่องกง และตั้งในแดนสยามรวมกัน สมาชิกมาจากเมืองไทยมีหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรองค์ ๑ หลวงดิถีชัยยามการ (น้องพระยาศรีวิสารวาจา) คน ๓ มีสเตอร์ ซิมเมอร์แมน อเมริกัน คน ๑ ทั้ง ๒ คนข้างหลัง เธอมาหาหม่อมฉัน ๆ ครอบงำในหนังสือพิมพ์ ลงข่าวการประชุม เห็นมีสเตอร์ ซิมเมอร์แมน เป็นผู้พูดแทนสมาคมไทยแต่คนเดียว แต่ไทยทั้ง ๒ คนเป็นแดนงพง หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรมาอยู่ ๔ วัน กลับไปเมื่อวันที่ ๓๘

หม่อมเจ้าหญิงสุวรรณกุมารี ในกรมหมื่นไวยานนตเหมือนมาเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๓๗ แรกหม่อมฉันออกจะวิตกกังวลเธอเป็นหลานสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงและรุ่นสาว ว่ามาเที่ยวกับครู ครูจะเป็นใครและพาไปพักที่ไหนก็ไม่รู้ จึงเจียหุพัง ครั้นทราบว่าเธอมาพักที่สถานกงสุลสยามก็หายห่วง ครั้นวันพฤหัสบดีที่ ๓๙ เธอมาหาหม่อมฉันด้วยกนกบงสุลและพวกที่มาอยู่กับเธออีกหลายคนที่เป็นผู้หญิงล้วนเป็นครูโรงเรียนราชชนกนั้น คน ๓ เป็นน้องสาวของกงสุลจึงมาพักที่สถานกงสุลด้วยกันทั้งหมด ผู้ชายที่เป็นผู้ใหญ่มาด้วย คือพระภิกษุโกศลซึ่งเคยเป็นองครักษ์ของกรมกาแพงเพชร ว่าจะกลับพรุ่งนี้

พระองค์ทศศิริวงศ์กับหม่อมเจียนและหม่อมราชวงศ์พงศ์พรหมลูกชาย มาถึงเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๓๗ พอถึงเธอก็มาหาและมารคนาบีใหม่ให้หม่อมฉันในคำจนวนนั้น เธอพักอยู่บั้ง ๓ วัน แล้วขึ้นรถไฟไปลงเรือเมตตังคไปวันพุธที่ ๒๐ หม่อมราชวงศ์พงศ์พรหมนั้น ว่าจะ

ไปถึงที่ตึกโปรแฉะจะกลับกรุงเทพฯ หม่อมฉันได้พบพระองค์ที่ศิริวงศ์วงศ์ยศยศมาก ฝ่ายข้างเรอกเห็นจะเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะไม่ได้เห็นหน้ากันมาตั้ง ๕ ปีแล้ว หม่อมฉันได้เชิญเสด็จมาด้วยเวลาค่าที่ชื่อนามอนฮอดดด้วย ทั้งเรือเลาถึงอาคารประจวบของเรือแล้ว หม่อมฉันเห็นชอบด้วยที่เธอไปรักษาพระองค์ในยุโรป เพราะโรคเช่นนั้นจะรักษาในกรุงเทพฯ ไม่ไหว และนักชมหม่อมฉันที่เธอออกดำหัดติดตามไปด้วยรักผัว

โดยินว่าพระองค์เฉลิมพลทิมพร มารดไฟคราวเดียวกับพระองค์ที่ศิริวงศ์ นัยว่ากรมตำรวจจะให้ไปตรวจการตำรวจรอบโลก แต่หลังจากรถไฟที่หาดใหญ่ หม่อมฉันเข้าใจว่าคงมารยงค์จากหาดใหญ่ให้ถึงโปรในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ น ให้พอเหมาะเวลาที่จะลงเรือกำปั่นยนต์ "ฮัดเซีย" ด้วยไม่ประสงค์จะมาพักอยู่เมืองบึง

หม่อมเจ้าถนัดพรธรรณกรก็จะมารดไฟถึงพอนถึงเรือฮัดเซียเช่นเดียวกัน

หม่อมเจ้าหญิงสืบพันธุ์ของกรมขุนพิทยลาภกษัตริย์บอกมาถึงหญิงพม่าว่าจะออกมาถึงบึงในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ น เพื่อแปรสถานมาบำรุงกำลัง เธอจะมาพักที่ชื่อนามอนฮอดดเหมือนเมื่อมาราวก่อน หม่อมฉันยกยศ

มกรณแปดกออกเรือ ๓ ในสัปดาห์นี้ เมื่อวันที ๓๗ นมพระเปรียญวัตรราชประดิษฐ์ ๒ องค์ ชื่อพระมหาภูษงค์ ๗ ประโยค องค์ ๓ พระหมากุฏี ๖ ประโยค องค์ ๓ มหาหม่อมฉันเชิญดิถีของสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์มาให้อยู่ ความในดิถีว่าญาโณทยพุทธศาสนิกสมาคม (ตั้งสำนักอยู่ที่ King's Street ในเมืองบึง มีหนังสือเขาไปขอพระสงฆ์ธรรมยุตออกมาสอนพระพุทธานุภาพที่เมืองบึง พระเถรานุเถระธรรมยุตปรึกษากันเห็นควรส่งพระธรรมยุตออกมา เพราะเหตุเห็นว่ามีผู้ขอและสัญญาว่าจะเกื้อหนุน และหม่อมฉันอยู่ที่บึงพอจะเป็นที่พึ่งได้ จึงให้เปรียญ ๒ องค์นั้นออกมาคิดประดิษฐานพระสงฆ์ธรรมยุตให้ขึ้นในต่างประเทศ ณ เมืองบึงอีกแห่ง ๓ เหมือนที่กรุงกัมพูชา สมเด็จพระวชิรญาณจึงขอให้หม่อมฉันช่วยแนะนำและอนุเคราะห์ด้วย เปรียญ ๒ องค์นั้นม่ายยอชคนองกฤษที่เคยบวชเป็นพระภิกษุอยู่วัตรราชประดิษฐ์แต่ก่อนมาด้วยว่าจะอยู่ช่วยเป็นล่ามตั้ง ๓ สัปดาห์ นอกจากนั้นฉันผู้ใหญ่ในสมาคมญาโณทย ว่าเป็นครูใหญ่ในโรงเรียนอันหนึ่งมาหาหม่อมฉันด้วย บอกว่าสมาคมเขาจัดวัด "ศรีสว่างอารมณ์" ที่ถนนแปะระไม่ห่างกับบ้านหม่อมฉันนักให้เป็นที่พักพระธรรมยุตอยู่ และรับส่งอาหารบริณทบาตมิให้อึดอัด หม่อมฉันถามเขาว่าประสงค์จะให้พระ

ตั้งสอนพระธรรมด้วยภาษาไทย เขาตอบว่าถ้าใช้ภาษาอังกฤษได้จะดี ขออนุญาตให้หม่อมฉัน
เข้าใจว่าพวกสัมาชิกเห็นจะเป็นพวกจีนชั้นกลางและชั้นสูงที่ได้ศึกษาอังกฤษโดยมากกตัญญู
หม่อมฉันว่าถ้าเช่นนั้นสัมาคมจะต้องหาครูมาสอนภาษาอังกฤษให้เปรียญทั้ง ๒ เขาก็รับ ฝ่าย
หม่อมฉันเองก็คิดจะชักชวนพวกราษฎรไทยที่อยู่ในบึงให้ไปฟังธรรมและทำบุญ หม่อมฉัน
วิตกอยู่อย่างเดียวแค่เปรียญที่มาจะมีงานกายกรรมยศชนตงหน้า ถ้าเช่นนั้นกนาจะตงคน
ด้วยเหตุการณ์เรื่องจริงเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ไทยก่อนและพาให้พวกสัมาชิกแตกกันเป็น
หลายพวก คงปลายก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ดังประสงค์ เมื่อวันพุธที่ ๒๐ หม่อมฉันไปเยี่ยม
เปรียญ ๒ ของคนทวดศรีสวัสดิ์อารมณ์ ได้พบกับคนพวกกรรมการสัมาคมหลายคน ตั้งเกิด
เขาก็คือทวดศรีสวัสดิ์อารมณ์ หม่อมฉันได้แนะนำแกมหาภักชกวดาในตอนนั้นหม่อมฉันเห็นมกจขอ
ถ้าคนทวดศรีสวัสดิ์อารมณ์อยู่ ๒ อย่างคือ หากความรุนแรงธรรมเนียมเมืองบึง โดยเฉพาะ
วิชาบุญของพุทธศาสนิกชนในเมืองบึงน้อยอย่าง ๓ กับพยายามให้คนชาวบึงเดิมได้ด้วย
เทศนาตาม หรือด้วยสิ่งศฤงคารตาม ยกตัวอย่างดังตงธรรมดณะนั้นได้สัมาชิกให้พระ
และฟังเทศน์เป็นต้น เมื่อได้ความเต็มใจของคนทั้งหลายแล้ว การที่จะตงคณะธรรมยุต
ก็จะสำเร็จได้ไม่ยากในภายหน้า

สัมาคมที่รับแขกมากไม่ใคร่มีเวลาสมาธิ เขียนจดหมายเรื่อยมาเพียงจนถึงวันถึงทาง
ไปรษณีย์แล้ว ต้องงัดเพียงนท.

กรรมิกวรแล้วแต่จะโปรด

อภัย ๒๖ พฤษภาคม

x

x

x

คำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๔๗๓

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพระบาท

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๔ เมษายน ซึ่งควรจะได้รับวันที่ ๑๖ เมษายน แต่หาได้รับไม่
นักก็เข้าใจว่าคงพลาดล้าไปด้วยพัวพันกับโฮตเตยก็ไฟไฟคงจะล้าไปเมตหนึ่ง ก็จริง ๆ
คือวันที่ ๒๐ เมษายนจึงได้รับ จะกราบทูลเสริมต่อข้อความล้าช้าในลายพระหัตถ์นั้น

เจ้ากับขุน ก่อนโน้นเห็นจะอยู่ห่างกัน ดังเกิดจากคำร้องเพลงขอของชาวพายัพที่ว่า “บุญเจ้าใหญ่ ปดุงไพร่เป็นขุน” แสดงว่าขุนนั้นมาแต่ไพร่ เทียบตรงกันข้ามเจ้าก็มาแต่พระเจ้าแผ่นดินมีความเป็นไปคนละต่าง ทางเจ้าเห็นจะดำเนินไปในทางเป็นพระราชครอบครัว ครองเมือง ทางขุนเห็นจะดำเนินไปในทางปกครองกระทรวงทบวงการ ภายหลังทางเจ้าได้อำนาจวาสนาไปจึงตกลงมาแย่งตำแหน่งกับขุน เป็นอันคลุกคละประปนกันไป ตำแหน่งมหาอุปราชก็แปลว่ารองพระราชจะตงขุนสำหรับขุนก่อนก็ได้ไม่ขัดข้อง แล้วจึงโอนไปให้เจ้าคือภายหลัง คนในสมัยหลังดูเหมือนจะรู้จักกันว่า ตำแหน่งเสนาบดีสำคัญกว่าเจ้า จนถึงใช้ตำแหน่งเสนาบดีแทนชื่อ เมื่อเกิดภาระหม่อมได้พบเข้าเช่นนั้นก็เคยส่งข่าวไปถึงผู้เขียนโดยทางใดทางหนึ่ง คงส่งไปรษณีย์ ว่าเจ้านั้นสำคัญกว่าเสนาบดี เพราะเสนาบดีใคร ๆ ก็เป็นได้ เจ้านั้นไม่มีใครจะเป็นได้

ถ้าพระบาทตรัสใช้คำเรียกกองอาคมาว่ากองสอดแนมนั้น รู้สึกจับใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นคำไทยทั้งเถาด้วย เกิดภาระหม่อมได้ไปยึดเอาคำสมัยใหม่ว่า “จารุบริษ” เจดไปมาก พระยาอนุমানคนหนึ่งแสดงในคำไทย เมื่อเร็ว ๆ นี้เองก็เคยปรึกษามาในคำ ศักดิ์สิทธิ์ แห่งเจ้า ศักดิ์สิทธิ์เป็นแซกซึ่งมาทีหลัง คงจะมีคำไทยใช้มาก่อน แต่หาไม่พบ เผอิญเกิดภาระหม่อมนึกคำในเรื่องพระลอได้ ท่านว่าแรง มีคำอยู่ดังนี้ “ตองแต่เจ้าพอด พอแรงผัวแรงคน” บอกไปแก่ที่ชอบและรับเอา

ในเรื่องพระนามพระเจ้าแผ่นดินนั้น ยิ่งยากแท้ พระนามยาวคงว่า จักรพรรดิยบยกขึ้นอย่างไร ว่าคำใดเป็นพระนาม และคำใดเป็นสร้อยพระนาม ดังเกิดตามคำที่ใช้อยู่ในนั้นมีสามประเภท คือคำที่เคยใช้เป็นชื่อ (เช่น George) ประเภทหนึ่ง และคำที่หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดิน (คือ King) ประเภทหนึ่ง กับคำที่ยกย่องซึ่งจะพูดรวมลงได้แต่คำใด ๆ อีกประเภทหนึ่ง คำที่เคยใช้เป็นชื่อนั้นยกได้แต่สองคำ คือ รวม กับ เอกาทศรต คำที่หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้นมาก เช่น จักรพรรดิ บรมบพิตร เป็นต้น พระนามพระเจ้าปราสาททองที่ใช้เขียนอยู่ว่า สมเด็จพระรามาธิบดีศรีปราสาททอง ถ้าแปลก็เห็นว่า พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงพระนามว่าราม ซึ่งสถิตอยู่ในเรือนทอง เป็นอันทรงพระนามว่ารามเหมือนเดิมมาคำสรรเพชก็เห็นไม่ใช่พระนาม ที่เห็นว่าพระเจ้าแผ่นดิน คำนี้มีความก่นมาแต่หลายอย่าง แต่วกเขียน

ยักย้ายไปตามความเห็น เป็น สรรพเพชญ์ กัม เป็น สรรพเพชญ์ กัม ขอบพระเดชพระคุณที่โปรด
 ประทานคำ สัพเพชฌัญญู คำ ไปให้ได้ทราบเกล้า ได้ดั่งคิดคัดคำซึ่งสันนิษฐานออกเห็นจะเป็น
 ดั่งนั้น สัพพ+อศ+อังกูร+วงคำ มีผลพญญูชณะอยู่สองตัว คือ ข เป็น ศ แห่งหนึ่ง ซึ่งเสียง ส
 ย่อมสืบกับเสียง ฉ ข ไปได้ด้วยง่าย เช่น สดาก เป็น ฉดาก หรือจะเอาที่ตรงที่เคยออกเช่น
 หดวงเพศอกรรม ก็เป็นหดวงเพชอกรรม กับอังกูร เป็น อังกูร ร เป็น ต ผิดได้ง่าย
 ไม่ประหัดอะไร ที่เขียน สรรพเพชญ์ นั้นหมายเอาสัพพญู ที่จะคิดปรุงเทียบเป็นพระนาม
 พระพุทธรูปชนทางหนึ่ง แล้วหลงเอาพระนามพระพุทธรูปมาเขียนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เข้าใจ
 ว่าทุตถะหม่อมไม่ทรงเห็นพ้องด้วย โดยข้อเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดิน เข้าใจว่าทุตถะหม่อม
 ทรงพระราชดำริแก่ สรรพเพชญ์ คือ สรรพ + เอช คำ เอช แปลว่า จำเริญ รุ่งเรือง อันนถวน
 วินิจฉัยไปในทางถ้อยคำทั้งนั้น ถ้าจะวินิจฉัยในทางพอมแห่งพระนามก็ไปออกอย่างหนึ่ง ว่า
 ปรุงพระนามครึ่งกรุงเก่ากับยุคกรุงรัตนโกสินทร์เดินคนละทาง ครึ่งกรุงเก่าจะออกพระนาม
 ครึ่งไรต้องผูกคำใหม่ให้ต่างกันไปทุกครั้ง แต่ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ผูกพระนามคงไว้เป็นดัง
 ตายตัว แต่รู้สึกความไม่สะดวกอยู่เหมือนกัน จึงแก้ไขเขียนให้เป็นอย่างหนึ่งหรือสองอย่าง
 คือเป็นพระนามเต็มอย่างหนึ่ง พระนามย่ออย่างกลางอย่างหนึ่ง อย่างน้อยอย่างหนึ่ง แล้ว
 อย่างปรกคอกอย่างหนึ่ง แต่เป็นพอมทั้งนั้น ผิดกันกับครึ่งกรุงเก่าซึ่งไม่เป็นพอม

บาศร์ นิจประหวัดมาแต่รัชชนารืออเมริกันคงปัญหาตาม บายแปลว่า ชาว
 ศร์แปลว่า ขวัญ รวมกันเป็น ชาวขวัญ อันนถวนกับคำสมัยโทษ ซึ่งแปลว่าเจียงอาหาร
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเคยทรงพระเมตตาโปรด คติรูปพิชแดงงานวิชาหมงคล
 ทางแรกในหนังสือพิมพ์อดุลย์เตียรณพระราชทานมาให้ ในรูปนั้นหม้อซ้อนกัน ๗ ใบ
 ใหญ่ไปจนเล็ก มีไม้สามอันขนานอย่างบาศร์ของเราตั้งอยู่ขวาซ้าย พอเห็นก็เข้าใจทันทีว่า
 นั้นคือบาศร์ แต่บาศร์ของเราไม่ใช่หม้อ ทำด้วยใบตองก็ไม่ใช่อื่นไปได้นอกจากเป็น
 กระทงอาหาร การกินอาหารด้วยกระทงก็เป็นแบบของพราหมณ์เหมือนกัน เขาใช้กระทง
 แทนถ้วยชามซึ่งเขาถือว่าสะอาดกว่า ด้วยไม่มีมลทินอาหารเก่าที่จะแปดเปื้อนได้ บาศร์
 แก้วทองเงินนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสอธิบายว่า ไม่ใช่พานแก้วพานทอง
 พานเงิน บาศร์ต้องนั่นเอง แต่เขาเอาเครื่องอาหารต่าง ๆ มีสังวาลและแหวนเป็นต้น
 มาประดับเขา เครื่องอาหารที่เขาเอาใช้ประดับประจำ ถ้าฝั่งเพชรนิลจินดาเป็นบาศร์แก้ว

ถ้าเป็นเครื่องทองตัวนกเป็นบาศีรทอง ถ้าเป็นเครื่องเงินตัวนกเป็นบาศีรเงิน ขอนเห็นว่า
ถูกยงนิก แม้บาศีรแก้วในกนกเทศน์มหาสารก็ปรากฏเป็นเช่นนั้น ททางพ่ายพาเรยก
บาศีรว่าพุ่มไม้เนน เกิดการหม่อมก็ไม่เคยเห็นว่าเราทำอย่างไร จะมีลักษณะคล้ายกันไม่
ดอกกระมัง

เห็นในหนังสือพิมพ์ว่า หญิงสืบพันธุ์ไฟมาบ้นก่อน แล้วราชเลขาการ
จึงบอกมาที่ห้อง ว่าเธอกราบถวายบังคมตามาดากอากาศในประเทศมลายู เหตุฉนั้น
จึงไม่เป็นโอกาสที่จะกราบทูลดวงหน้ามาให้ทรงทราบ แต่หวังว่าเธอคงมาอยู่ที่คำหนัก
ฝ่าพระบาท เธอคงจะได้ทูลดวงหน้ามาก่อนแล้ว อนึ่งหม่อมเจ้าด้กถรรณกรก็กราบถวาย
บังคมตาไปยุโรป แต่ไม่มีกำหนดวันว่าจะไปเมื่อไร เพิ่งเห็นหนังสือพิมพ์เขาตรงเมื่อวานฉนั้น
ว่าเธอจะขึ้นรถไฟซึ่งออกจากกรุงเทพ ฯ วันที่ ๒๐ ที่ประจวบคิรชน แล้วเธอจะเลยไปลงเรือ
ที่ตังคโปร หรือจะลงเรือที่บ่นกหาทราบไม่

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พร

บ้านชินนามอน บ้น

วันที่ ๒๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๓

ทูล สมเด็จพระนริศ ๑

หม่อมฉันได้รับสายพระหัตถ์ถึงบ้นวันที่ ๒๓ เมษายน แล้ว

ที่ทรงปรารภคำ “เจ้า” กับคำ “ขุน” นั้น หม่อมฉันเห็นด้วยดังทรงพระดำริ
คือว่า เจ้า ต้องเป็นยศโดยกำเนิด ขุน เป็นยศที่แต่งตั้ง ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง
ก็แยกกันไว้ชัดเจนว่า “ลูกเจ้า ลูกขุน” เพราะฉนั้น ผู้ที่เป็นขุนจะเป็นเจ้าหรือมิใช่เจ้า

ก็เป็นได้ ตัวอย่างยังมีอีก เช่นคำว่า “เจ้าขุนมูลนาย” ก็คงมาแต่เขียนคอง

เจ้า }
ขุน } มูลนาย

ดงน

หม่อมฉันค้นพระนามพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาที่ใช้ในกฎหมาย พบเค้าเงื่อน
ในพระราชกฤษฎีกาครั้งพระเจ้าอยู่หัว ๒ แห่ง

แห่ง ๑ อยู่ในกฎหมายลักษณะตุลาการ ฉันค้นว่า

“ศุภมัสติ (พ.ศ.) ๓๘๐๐ ศกออกนักษัตร เดือนเจ็ด แรมค่ำหนึ่ง ส้มเด็จบรมบพิตร
พระพุทธเจ้าอยู่หัว เด็ดจ (สถิตย์) ในบุษบกมาตามหาปราสาทอุดรทิศ (พระ) เสด็จคนชกฏี
หมื่นโชตบงคมหุตพระกรุณา” ฯลฯ

อีกแห่ง ๑ อยู่ในกฎหมายลักษณะตักพา ฉันค้นว่า

“ศุภมัสติ (พ.ศ.) ๓๘๑๘ (ศก) มะแมนักษัตร เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ พุฒวาร์
บริเวทกาทกำหนด จึงนายดำมชดาเด่มียนพระสุภาวดี บงคมหุตแด่ ส้มเด็จพระเจ้ารามารับดี
ศรีบรมจักรพรรดิราชาธิราช บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว” ดังนี้

ดื้อให้เห็นว่าพระนามที่ใช้ในพระราชกฤษฎีกาเมื่อแรกตั้งนั้น คงใช้แต่ว่า “ส้มเด็จ
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว” อย่างอังกฤษว่า His Majesty the King เท่านั้น แม้
พระราชกฤษฎีกาทดงหลังมาจนในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ เช่นในกฎหมายตอน
“พระราชบัญญัติ” ก็ใช้คำว่า “ส้มเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว” พระนามเช่นว่า
“ส้มเด็จพระเจ้ารามารับดี” เป็นคำแทรกเข้าภายหลังเมื่อตั้งรัชกาลนั้นแล้ว บางทีชานาน
คือเมื่อรวบรวมพระราชกฤษฎีกาต่าง ๆ เข้าเรียบเรียงกัน จึงต้องแทรกพระนามลงเพื่อให้รู้ว่
เป็นพระราชกฤษฎีกาของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ไหนแต่ปางก่อนคงได้ อาตมฉันพนักงาน
ชำระฉบับพระราชกฤษฎีกามาเป็นคราว ๆ เบียดยตัวอาตมฉันผู้ชำระ อันความรู้และความ
นิยมต่างกันด้านอนกต่างกันไป หม่อมฉันยังคิดใจต่อไปถึงศักราชที่ตั้งในกฎหมาย ดังเกตุ
กฎหมายบรรดาที่ตั้งในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวใช้พุทธศักราชแม้ย่ำ กฎหมายที่ตั้งเมื่อตอน
ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยามากใช้จุลศักราชแม้ย่ำ แต่กฎหมายที่ตั้งตอนกลางระหว่างนั้น
ใช้ศักราชหลายอย่างและดื้อบคู้มกัจับผิดได้เนื่อง ๆ ขอนให้หม่อมฉันคิดว่า เมื่อตั้งกฎหมาย
น่าจะใช้แต่มีสืบส่งต่อกันกันศักราชกับศก ตามแบบที่ไทยใช้กันมาแต่เดิม จะให้เพิ่มเลขศักราช
ลงต่อเมื่อภายหลัง ในเวลาเมื่อชำระพระราชกฤษฎีกา ผู้ชำระที่รู้จักเทียบศักราชกับปี
และศกได้แม้ย่ำ ที่ไม่รู้จักหรือมีเหตุอย่างอื่นเช่นเมื่อพระเจ้าปราสาททองดื้อบศักราช

ก็ตั้งศักราชพลาดไป และใช้ศักราชตามนิยม ให้มหาศักราช เช่น ใช้เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยบ้าง ศักราชไท่เรียกว่า “จุฬามณี” บ้าง

ชาวทางบั้งในหมื่น จะทูลเรื่องเจ้านายที่บั้งค้อจากที่ทูลไปในจดหมายฉบับก่อน เจ้าหญิงสุวรรณกมล ในกรมไชยา เธอมาหาหม่อมฉันด้วยกันกับพวกหญิงครุอีกหลายคน ตั้งเป็นครูในโรงเรียนราชชนกนั้น ครูผู้ใหญ่ทูลควบคุมเป็นน้องของนายประสิทธิ์ กงสุต ตั้งทูลไปแล้ว คอมาถวญพฤตศักราช ๒๓ เจ้าหญิงดับพันมาถึง บอกว่าเจ้าชายสกลชนรท กงสุตโปรดประจวบมาคราวเดียวกัน พุดกับเธอว่าอยากจะมาหาหม่อมฉัน แต่เห็นจะเป็นด้วย เรือออกเซียงเธอไปยุโรปบอก พ่อรับคนโดยสารที่มารักไฟจากกรุงเทพฯ แล้ว จึงมาได้มา หญิงดับพันนั้นประหลาดทักตาของเธอช่างไม่ชอบกับบั้งเสียเลย เมื่อมาคราวก่อนมาพักอยู่ ชินนามอนฮอด ๒ คน นอนไม่หลับ ขึ้นไปอยู่บนเขานั่งไปนอนไม่หลับ ต้องรีบกลับ กรุงเทพฯ มาคราวนี้มาพักอยู่ชินนามอนฮอด ๓ วัน ก็มีอาการนอนไม่หลับเหมือนหนหลัง เคยขึ้นไปอยู่ที่แคมะรอนฮอดด้วยกันกับมชชนนารอเมรณทักกันกับเธอ ดูเหมือนค่อยสบายขึ้น พระองค์ชายเฉลิมพลทศมพรมาหาหม่อมฉันเมื่อวันที่ ๒๗ ว่าจะไปยุโรปด้วยเรือเมตญูบั้น วันเสาร์ เธอไปราชการกรมตำรวจกับเพื่อนนายตำรวจอีก ๒ คน ว่าจะไปตรวจการตำรวจ ประเทศต่าง ๆ รอบโลก ชายนิพัทธ์ถูกหม่อมฉันอยู่ในข้าหลวง ๓ คน ซึ่งกระทรวงพระคลัง ให้ไปตรวจการเก็บภาษีอากรในอินเดีย และเมืองพม่า จะกลับมาถึงบั้งวันอาทิตย์ที่ ๓ พฤษภาคมนี้ รุ่งขึ้นจะกลับกรุงเทพฯ

หม่อมฉันหวังใจว่า ท่านคงจะได้รับสมัญญาภาพอันเดียวกับทงพรทหม่อมฉันถวาย เมื่อตรงวันประสูติกันแล้ว สมัญญาอย่างนั้น เดิมชายนิพัทธ์ส่งมาให้หม่อมฉันจากกตักดา เดิม ๓ พอเห็นก็ได้ออกปากว่าค้องหาอีกเล่ม ๓ ถ้าหวั่นเป็นรองเฉลิมพระขวัญตรงวัน ประสูติถวายท่าน คิดว่าจะเก็บไว้เป็นความลับจนกระทั่งวันประสูติ แต่เมื่อหนังสือมาถึง ทราบว่าหญิงเหลื้อเอาความลับไปทูลเสียก่อนแล้ว หม่อมฉันจึงส่งไปให้หญิงใหญ่นำถวาย เวลาหม่อมฉันเขียนจดหมายนี้ น้ำใจเกิดความรักกับทงประสูติก็จะให้ท่านเจริญพระชันษา ยั่งยืนพร้อมด้วยความสุขดำรงสืบไปให้ช้านาน ขอจงทรงรับพรทงนด้วยออกได้คหนึ่ง

ได้เห็นในหนังสือพิมพ์เตือนถึงการที่จะจับช้างเป็นกพาอย่างมโหฬารที่เมืองดพบุรี ในกลางเดือนพฤษภาคมนี้ หม่อมฉันคิดถึงแม่ขึ้นมา ด้วยทรงหนังสือมละครมา Circus เข้ามา

เล่นในกรุงเทพ ฯ หม่อมฉันชวนท่านไปดู ท่านไม่ไปตอบว่า “เคยดูแล้วแต่ครั้งแผ่นดิน
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ในเวลานี้ใจหม่อมฉัน และอยากจะอ้างว่าพระพุทธรูปท่าน
ด้วยก็เห็นจะเป็นเหมือนแม่ว่า

เทียมชุน “จันใหญ่” มาตาหม่อมฉันไปถึงคโปร้แล้ว บอกว่าไม่มีทางที่จะหา
กัน จะต้องไปหาคนที่คโปร้.

กรรมนิกรรมแล้วแต่จะโปรด

๑๖ พฤษภาคม

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๗๓

กราบทูล สมเด็จพระบรมราชาธิราช ๑ ทราบฝ่าพระบาท

เมื่อวันที่ ๒๗ ได้ทำบุญวันเกิด เสด็จพระและให้วัดครู ทั้งแจกของแก่คนไข้ด้วย
หญิงจงเธอไปโมทนาในเวลาเช้า ชายคัสกับชายใหม่ไปโมทนาในเวลาเย็น หญิงจงนำสมุด
ซึ่งทรงพระเมตตาโปรดประทานทำขวัญ พร้อมด้วยตัวเธอและหญิงพูน หญิงพิลย หญิงเหตือ
ไปให้ได้รับแล้วด้วยความยินดีพอใจเป็นอย่างยิ่ง สมุคณคจริง ๆ มีรูปสิ่งที่ดีพึงสนใจอยู่
ในนั้นมากที่สุด เป็นพระเดชพระคุณฉันใดเกล้า ผดุงสุดแม่เล็กน้อยอันเกล้ากระหม่อมได้ทำแล้ว
ขออุทิศถวายฝ่าพระบาทกับทั้งหลาน ๆ ขอผดุงคุณนั้นจงบันดาลให้อะไร ๆ เป็นไปสำเร็จแต่
ฝ่าพระบาทกับทั้งพระญาติตามสมควรแก่ปรารภนาทุกประการเถิด

ลายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๓ เมษายน ได้รับประทานแล้ว

ตามที่ครีดิระบุถึงไตรภูมิพระร่วง ในข้อที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าทรงแสดงพระ
พุทธรูปคาถาข้างต้น เห็นว่าองค์ท่านมาพิจารณา เห็นว่าเดิมทีเดียวจะมีแต่เนื้อความในเรื่อง
ไตรภูมิ บานแพนกัน เห็นจะแต่งต่อเข้าที่หลังเพื่อไขความให้ทราบ แต่ตั้งเกิดด้านอนเห็นจะ

แต่ทว่าหลังจากนั้นนัก แต่คาถาถามถึงการเบี่ยงเบนเห็นจะทำใหม่ให้ดังเดิมมาอีก ดังเกิดรูปแห่ง
คาถาหาธรรมบรูณ์ใหม่ ว่าด้วยพยางค์กษาค ๗ เกิน ๗ จะว่าด้วยคณะที่ไม่ดังที่ ท่านผู้แต่ง
ดูเหมือนจะอ่อนแก่ความรู้ ข้างท้ายก็บอกว่าใครเป็นผู้แต่งตามความในบานแพนท เห็นว่า
เป็นของเดิมเขาทั้งหลายอะไรหมดก็จริงก็ว่าเหตุที่ไม่มีความจัดการ

เรื่องพระภิกษุผู้รื้อออกมาบิณฑังรูปนั้น ได้เห็นข่าวในหนังสือพิมพ์ก่อนแล้ว ว่า
ชนชาวบิณฑังเข้าไป เขาตั้งข่าวแต่สั้น ๆ ไม่ทราบความต้นตอหนทางอย่างไรได้ จนได้รับ
พระตำราอธิบายในลายพระหัตถ์จึงทราบความได้ถนัดทุกประการ ดั่งเดิมพระพุทโธษา
จารย์ท่านบอกเมื่อมาฉนั้นในฉนั้นเกิด ว่าดั่งมาคมที่ขอพระภิกษุเขามาฉนั้น มัดถนดงอยู่ฉนั้น ณ
ฉนั้นฉนั้นพระพุทธรูปดั่งทามาจากเมืองฮาด ฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้น
ไปดั่งมาฉนั้นเอง ความหมายที่ว่าจะมาดั่งคณะธรรมยุติกาสนาเมืองบิณฑัง พังดั่งน้ำกลว
น้ำกลวจะเป็นมรดก แต่ฉนั้นฉนั้นตามพระตำราดั่งดั่งดั่งดั่งดั่งดั่งดั่งดั่งดั่งดั่งดั่งดั่ง
โดยเรียบร้อย

เมื่อไปงานศพพระยานครพระรามฉนั้นได้หนังสือฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้น
ซึ่งได้กราบทูลมาดั่งฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้น
จะฉนั้นมาดั่งฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้น
ได้ดั่งฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้น

อันชื่อว่า “ฉนั้นฉนั้น” นั้น คำดั่งร้อยว่าฉนั้นเป็นของทุกกระท่อมมทรวงดั่ง
ดั่งฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้นฉนั้น
ไปเรียนราชการในออฟฟิศหลวง ในร่างมีใจความว่า พระราชฉนั้นฉนั้นได้ทรงสร้างฉนั้นใหม่
ที่กรุงเก่าเป็นที่ประทับฉนั้น เดิมเป็นฉนั้นฉนั้น เรียกกัฉนั้น “ฉนั้นฉนั้น” ให้เปลี่ยนเรียกฉนั้น
ใหม่ฉนั้น “ฉนั้นฉนั้น” มีฉนั้นอยู่ข้างท้าย ข้อความจำได้แต่ ๒ บาทครั้งฉนั้น

“ฉนั้นฉนั้น”	เดิมเป็น
ฉนั้นกรุงเก่าเห็น	ฉนั้น
บ้านเมืองเมืองฉนั้น	----

ข้อที่ทรงพระราชดำริเปลี่ยน “ฉนั้น” เป็น “ฉนั้น” คงทรงรู้ฉนั้นในคำบวร ว่าฉนั้นจะเป็น

วังหน้าอยู่ ความจริงก็จะเห็นเช่นนั้น ชื่อวังจันทบวรคงเป็นสองส่วน คือ “วังจันท” ส่วนหนึ่ง
จะคิดมาแต่พิษณุโลกหรืออย่างไรก็ตามที่ ส่วนคำ “บวร” นั้นคงเป็น “บวรสถานมงคล”
เรียกเต็มเป็น “วังจันทบวรสถานมงคล” แล้วคัดสั้นตามความสะดวกปาก

พระวิมานลุ่มหลัง ซึ่งสร้างขึ้นในพระราชวังบวรกรุงเทพ ฯ นั้นเกลากระหม่อม
ขอบเค็มที่ ทิวช่องหน้าต่างกลมตามเป็นส่วนใหญ่ เดี่ยวแต่ตามส่วนนั้นแคบไปเสียหน่อยเท่านั้น
ถ้ากว้างกว่านั้นนอกเหนือจะดูหนา แต่ความเห็นนั้นจะเป็นสมัยใหม่ไปเสียหน่อยก็ได้

พระอาการกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทว่าเสวยพระสุธารสทรงพระอาเจียน
นั้น คือที่พระอาการจะเป็นพระโรคเนื่องอกในลำพระไส้ จึงมีคทาไม่ให้เสวยอะไรลงไปได้
แม้แต่น้ำ เห็นจะไม่ใช้พระโรคนี้

เกลากระหม่อมเคยเห็นเห็นไม่จำหลักเก่าแก่ เขาเก็บเอาไปไว้ ถามเขาว่าได้มาแต่ไหน
เขาบอกว่าได้มาแต่ประตูวังหน้า คือคราวที่โปรดให้รื้อซ่อมประตูวังหน้าเมื่อรัชกาลที่ ๕
นักตามถนนไม่ออก ว่าไม่ผิดกันจะประกอบกับประตูก่อไว้ที่ตรงไหน มาได้อ่านในพระราช
นิพนธ์ว่าพระบาททรงรงนาไว้ว่าประตูเดิมเป็นไม้ เพิ่งแต่เป็นอิฐปูน จึงเข้าใจได้ว่าไม่ผิด
ซึ่งได้เห็นนั้นเป็นเครื่องประกอบประตูเดิม

อันพระบาทสมเด็จพระที่นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้ฟังพดกันมาหนักต่อหนักความพระ
ราชอริยาศยถ้วนไปทุกสิ่งทุกอย่าง กรมหมื่นราชศักดิ์เคยตรัสเจ้าให้ฟังว่า เมื่อท่าน
เสด็จขึ้นไปเยี่ยมประจวบ เห็นหมอนอนอยู่มากหลายที่พระที่นั่งศิวโมกข์ แต่หมอนจะตั้งพระ
โอสถถวายตามอำเภอใจหาได้ไม่ พระโอสถถมนั้นจะต้องมีตะแกรงใบหนึ่ง แต่งเครื่องยา
วางเรียงเป็นอย่าง ๆ ไปรอบตะแกรง แล้ววางตำรายาตั้งกลางตะแกรงตั้งขึ้นไปถวาย จะ
ทรงตรวจตำราและตรวจเครื่องยาก่อน เมื่อทรงพระตำราเห็นว่าถูกต้องแล้ว จึงจะดื่มถวายได้
ชาวในกรุงเทพ ฯ ไม่มีอะไรที่ควรจะกราบทูล จะกราบทูลได้แต่ว่าร้อนหนักเท่านั้น

กรรมกรรมแล้วแต่จะโปรด

พร

บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ

พระยาอนมานราชชน

คำว่า เกจ เกร็ด เกล็ด เกร็ด, วจันท์ เวียงจันทน์, พระพุทธมณฑลไชย,
ลานช้าง, ผัดเพียน, จวน, เจ็ดตะกั, สมเสด, วิมายะ, แปง, แปดง, บก, ชา,
อินโข่ง, คำลาว, บุญจันทร์, ผวนผัน ดักดำบรรพ์, มหาดไทย,

ตรัส-ฉันได้ดองคิดวาทคำซึ่งประกอบ
ด้วย เกจ เกร็ด เกล็ด เกร็ด ซึ่งสืบต้นกันอยู่
มาก เห็นว่าจะเป็นตงนก็ได้

ปากเกร็ด หรือ ปากเกล็ด ควรเป็น
ปากเกล็ด

หมายความว่าปากคดของเล็ก
เรื่องเกร็ด หรือ เรื่องเกล็ด ควรเป็น
เรื่องเกล็ด

หมายความว่าเรื่องเล็กน้อย
เกร็ดเกร็ด หรือ เกร็ดเกร็ด ควรเป็น
เกล็ดเกร็ด

หมายความว่าเกร็ดไปนิดหน่อย
ทั้งสามคำนี้ เขยัดเอาคำ เกล็ด เกล็ด ภาษา
มลายูซึ่งแปลว่าเล็กน้อยมาเป็น เกล็ด แต่เกล็ด
ปลาเกล็ดเดานนี้เป็นอีกคำหนึ่งต่างหาก

พาทิศนครคีรีไตรศ น่าจะเป็น พาทิศ
ตรีศ เกจ หมายความว่าเครื่องวัดแขนพราด
ไปด้วยพลอย คำ เกจ ครอบงำว่าแก้ว
ดูปทานุกรมกระทรวงธรรมการก็แปลว่า
ประดับแก้ว ต้องกัน เห็นจะถือว่าคำ เกจ
มาแต่ทากา ซึ่งเป็นภาษาบาลีสันสกฤตหรือ
มลายู อะไรก็ตรงกันทางน

ยอเกจ ยอเกร็ด ยอเกล็ด สามอย่าง
ต้องอย่างหลังเอาความไม่ได้จึงตกเป็นต้อง
ถอเอาคำหน้า แปลว่ายอที่ประดับแก้ว ไม่
ได้ความตึง ขอคำนี้คือคำว่า ยอ เป็นไป
ในข้างทำให้ของตึงต่าง ผิดกับความเป็น
ไปจริงทำให้ตึงขึ้น จะเป็นเพราะเหตุ
กรรม จึงมีความเรียกเป็นอย่างอื่นแทนว่า
ยกกระเปาะ นั่นเป็นทำให้ได้ความตึง แต่
นักไปอีกที่จะเกินไม่เอกไปกรรม ยอ ก็ได
แก่ยก เช่น ยอพระเกียรติ ยอ กับ ยอ
ต้องคำนี้ใกล้เคียงกันแต่ ความหมาย
ตรงกันข้าม

คิดอะไรเล่นกับบอกให้ท่านทราบสำหรับ
สนุกเท่านั้น ผิดถูกไม่สำคัญเลย

(๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๑)

ตรัส-จะตอบหนังสือของท่าน ซึ่ง
วันที่ ๘ เดือนนี้ ฉันได้รับแล้ว

เรื่องวจันท์ เวียงจันทน์ ก็เป็นแต่
ความคิดฉันอันอาศัยสิ่งต่าง ๆ ดังได้บอกแก่
ท่านแล้ว โดยเห็นว่าจะเป็นได้ ท่านสงสัยว่า
เมืองเวียงจันทน์จะเป็นชื่อเมืองเดิมแต่ครั้ง
ไทยตั้งอยู่ในแผ่นดินจีนเดิวนั้น ก็เป็นได้

เหมือนนก มหิตกกกว่าเสียอีก แต่ทว่ามา
ตั้งเมืองที่ป่าไม้คนทนเห็นเหลือแน่ เป็นตำนาน
แปลชื่อเมืองซึ่งคนหย่อนความรู้ผูกขึ้นโดย
ไม่มหัศจรรย์

ฉันจะบอกท่านแก่ความที่บอกผิดไว้ใน
หนังสือทราบเสียด้วย ตามหนังสือฉบับก่อน
ฉันบอกว่าพระพุทธมณเฑียรสร้างในรัชกาล
ที่ ๒ แล้วบอกแก้ในหนังสือฉบับหลัง ว่า
สร้างในรัชกาลที่ ๕ นั้น สืบได้ความมั่นคง
แจ่มชัดว่า สร้างในรัชกาลที่ ๒ จริงๆ
เวลานั้นเรียกว่าพระตำหนักทอง (สามหลัง)
แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาล
ที่ ๕ ทรงซ่อมแก้ไข พระราชทานชื่อใหม่
ว่าพระพุทธมณเฑียร

งานช่าง คำฉันนึกเขาใจว่าเป็นคำคิด
ใหม่ เคยรู้มาแต่ก่อนว่า งานช่าง อันมี
ตำนานเชื่อกันเป็นตำนานความช่างนับด้วยงานคว
ท์ว่าเป็น งานช่าง นั้นเคยได้ยินคำอธิบาย
ว่าดินแดนทางเขียงใหม่เรียกว่า ดานนาไทย
เพราะเหตุดังนี้ งานช่าง ก็คือของเป็น
งานช่าง ไปเหมือนกัน ดินแดนงานช่างใน
แผนที่เก่าของฝรั่ง ฉันเคยจำได้ตามที่ฉัน
อ่านว่า เลงเล้ง แต่จะเขียนตัวหนังสือฝรั่ง
อย่างไรฉันจำไม่ได้

คำ หง่ายลาว หง่ายลาว ย้ายลาว ซึ่ง
ท่านเอามากล่าวฉันนิยฐานว่าจะเป็นราก

แห่งคำที่เรียกพวกลาวนั้นดีมาก ดีกว่าที่เขา
ฉันนิยฐานกัน ว่ามาแต่คำ ละว้า ละว

ชื่อคนซึ่งชนคนว่า บุญ ฉันเคยคิดคดลง
ใจมาแล้วว่าเป็นคนจีน ชื่อ บุญจันทร์ ฉัน
กลัวจะเป็นคำจีนหมดนั้น คำ จีน ในภาษา
จีนใช้เป็นชื่อโรงตั้งข้าวมัย่มาก โรงอาหาร
ก็มี เช่น กำจันเหตอ ไม่ทราบว่าจะแปลว่า
อะไร

ท่านให้คำ ผดเพน กับ ผดกเป็ดน
เป็นตัวอย่างนั้นดีแท้ ฉันมรืงจะบอกแก้
ท่านอีก ว่า ผ เป็น ห ก็ได้ เช่น ผวนผ้น
หวนหัน เป็นต้น ตัวควบก็มี เช่น ผลุนผล้น
หุนหัน

เรียกผนังว่ากำแพง ท่านจะเห็นว่าเพราะ
ฝรั่งเรียก Wall เหมือนนกตามท แต่
เรือนกับบ้านนั้นฝรั่งเขาแยก เรือนเรียกว่า
House บ้านเรียกว่า Home จะเล่าให้ท่านฟัง
มีร่างพระราชบัญญัตินามน
ซึ่งเขาสั่งเขาปรึกษาในที่ประชุมเสนาบดี
ชื่อห้ามไม่ให้เก็บนามนไว้ใกล้บ้าน ฉันกร
แล้วว่าร่างหมายถึงเรือน แต่ก่อนนั้นจะ
ขอแก้คำบ้านเป็นเรือนได้พูดให้เห็นกัน ว่าถ้า
ไม่ให้เขานามนไว้ใกล้บ้านนี้คือของเขาไปฝาก
ไว้วัดหรือ กำแพง ทางเขมรเขามักมาก
ออกไปกว่าเรา กำแพงทมิฬเขมรมีเขา
เขียนบันทึกว่า อ่านว่า บ้านเคียย ถ้าไม่

คู่และเชิงเทินพบเขาเขียนว่า กำแพง แต่เขาจะอ่านอย่างไรไม่เคยได้ยิน ที่เรียกต่างกันไปเห็นจะเป็นด้วยกำแพงเขาไปผสมกับเชิงเทินเป็นอย่างค้ำยก็ว่าได้ ผมนั่งเรียกอะไรยังไม่เคยพบ

ท่านถามคำ จวน ฉันจำนนบอกไม่ได้ที่ใช้ในพวกผ้าเคยได้ยินเรียก “ส้มบักต้องจวน” แต่ไม่เคยเห็นส้มบักนั้นว่าเป็นอย่างไร คุณอธิบายที่ท่านคิดให้ไปเป็นตัวอย่างว่า “ผ้าปม ผ้าไหม ผ้าจวนต่าง ๆ” ตามคำนี้จะต้องวิเคราะห์ว่า ไม่ใช่ผ้าปม ไม่ใช่ผ้าไหม เทียบด้วยคำในแห่งอื่นซึ่งท่านคิดให้ไปถึงถึงกัน เช่นว่า “นุ่งจวนไหม” ก็ต้องหมายความว่าทอผ้าไหมเป็นอย่างจวน “นุ่งยกทองต้องจวน” ก็ต้องหมายความว่าทอผ้ายกทองเป็นอย่างจวน

คำ เจตคติ ก็ไม่ทราบ มีคำที่บ้านแห่งหนึ่งในแขวงดงบุรี ได้ตั้งสถานรถไฟตั้งเรียกว่า บ้านตาคัด หรือ ตกกัด หรือ ตากัด อะไรฉันก็คิดด้วยไม่รู้ คงเกี่ยวกับคำ เจตคติ ที่ท่านถาม ถ้าเป็น ตะคติ ก็แสดงว่าคำ เจ เป็นออกคำหนึ่ง มีความหมายไปต่างหาก หรือตกคำ เจ ไปก็ได้

เมื่อคิดพิมพ์หนังสือเสร็จแล้วจึงนึกขึ้นได้ จะทำอย่างไรให้ง่ายกว่าพิมพ์ต่อไปเป็นไม่มี คำว่า จวน จะหมายความว่าผ้าเพาะ

มาแต่ ชน จะได้หรือไม่ เห็นคำชนก็ด้วยส้มบัก อันเป็นผ้าเพาะนำไป ต้อง กับ ร้องเป็นคำเดียวกัน หมายความว่า เป็นแนวยาว เช่น ร้องรอย ส้มบักต้องจวน หมายความว่า ผ้าส้มบักซึ่งเย็บเป็นรอยยาว ผ้าจวนต่าง ๆ หมายความว่าผ้าเพาะชนิดต่าง ๆ เค้าอย่างหกคะเมน จะใช้ได้หรือไม่ก็ตามใจท่าน

(๑๔ พฤศจิกายน ๒๔๙๑)

ตรีศ - จะตอบหนังสือของท่านลงวันที่ ๕ เดือนนี้ ฉันได้รับทราบความแล้ว ส้มเส็ด ที่ฝรั่งเรียก tapir นั้น ฉันรู้จัก ไม่ใช่ส้มแต่อย่างใด ทั้งไม่ใช่สัตว์ชนิดใดฉันบอกว่าคุณเห็น ซึ่งเขาเรียกว่าหมีหลังนั้นด้วย ฉันคิดว่าชื่อประสมเสร็จจนออกจะหนักมือ ชื่อของมันฉันคิดว่าเป็นภาษามลายู จะไม่ใช่ภาษาไทย ฉันเคยได้ยินชื่อเรียก ส้มเส็ด

jackal ก็จะได้แก่หมาใน (หรือหมาใน) เคยเห็นฝรั่งเขาเขียนมาในแฟ้มเตตรูปเหมือนหมาไทย ทั้งได้เคยเห็นกรมหลวงประจักษ์เขาตงมา ว่าเขาจับมาได้แต่เด็กก็มรุษอย่างเดียวกัน ที่เรียกหมาจิ้งจอกนั้นไม่เคยเห็นตัว แต่เชื่อตามท่านว่าไม่ใช่ที่ฝรั่งเรียก fox เป็นแน่ สัตว์ซึ่งอยู่ต่างถิ่นย่อมผิดกันเสมอ เขาแต่งตัวซึ่งเป็นสัตว์คนจึงฝรั่งกับงูไทยรูปผิดกันมาก

ทมิฬ เขียนผิดก็ผิดที่ฉัน ฉันเตาเขียน
เขาเอง ไม่ได้เห็นคำราชาเขียนไว้ ได้คำนั้น
มาแต่บอกด้วยปาก จำไว้ได้อย่างต่อ
หนังสือคำ

คำ วิมาเย ดึกว่า วิมาน มาก ฉันรับรอง
แก่ท่านได้ ว่าปราสาทพิมายนั้นเป็นเรื่อง
ของพระพุทธศาสดาน่าอัศจรรย์จริง ด้วย
ได้สังเกตเห็นรูปภาพเรื่องมีเจ้าหลักใจที่ชุม
ทางเข้าปราสาทเป็นเช่นนั้น อันปราสาท
พิมายนั้นคนเขาใจกันมากว่าเป็นเมือง ด้วย
มีวงเวียนกว้างใหญ่ แต่ฉันไปลงพอเห็น
ประตูชนนอกเขาก็บอกพระยาเพชรดา ซึ่ง
เวลานั้นเป็นสมุหเทศาภิบาลว่าไม่ใช่เมือง
ประเทศช้างมาดอเกวียนเข้าไม่ได้จะเป็น
เมืองอย่างไรได้ กัดกับกรุงเทพฯ มาพบกับ
ศาสตราจารย์เซเคส์ แก้วเมืองมต่างหาก
อยู่ข้างนั่นเอง ชื่อว่าเมืองขเวียว เรียกตาม
ภาษาเขมรซึ่งปรากฏในศิลาจารึก

พาหุรัตนศรีเก็จ ท่านเตาถกกับความ
คิดฉัน อันได้บอกมาถึงท่านแล้ว แต่หนังสือ
ส่งกัน

แปง แปง ท่านว่าชาวอีสานว่าไหว
เล่นเขาฉันหัวหกไป ด้วยที่วัดสุวรรณ-
คารารามในกรุงเทพฯ มีเรียกว่า “วิหาร
พระอินทร์แปลง” ดันนิษฐานกันว่าคำ
เป็นชื่อพระพุทธรูป เกิดใจกันขลุมน่ว่า
หมายความว่าอะไร กรมหลวงประจักษ์

ทรงสันนิษฐานว่าแปง ทางอีสานเขาว่า
สร้างว่าท่า พระอินทร์แปลง ก็ว่าพระอินทร์
สร้างพระพุทธรูปองค์นั้น ฉันเชื่อเอาสันนิษ-
ด้วยมีคำใช้เป็นพยานอยู่ว่า แปง ซ่อม
แปลง เป็นไปในทางข้างสร้างข้างทำ
เหมือนกัน แต่ท่านว่า ไหว จึงทำให้หัวหก
ฉันคำว่า “แต่งมายมแปลงไหว้พ่อแม่แห่ง
หญิง” เขาเป็นแน่ได้ว่าคำ มายมแปลง นั้น
เป็นดังของ แล้วให้แก่พ่อแม่แห่งหญิง ไม่
ใช่ให้แก่ผี หรือจะให้พ่อแม่แห่งหญิงเช่นผี
ออกต่อหนังสือไปได้เหมือนกัน

บก ท่านแปลว่าแห่งนั้นฉันรู้สึกเห็น
มาก คำที่เราใช้กันอยู่คานคนกันก็ได้สองคำ
คือ บกพร่อง กับ ทางบกทางน้ำ แต่ฉัน
แสดงว่าแห่งทั้งสองคำ

ชา ฉันเคยคิดหัวบักหัวปามาแล้ว เวลา
นั้นนึกได้คดอย่างมาก แต่ถึงเวลานั้นเสีย
เกือบสิ้นแล้ว ด้วยเป็นแต่คิดเล่นไม่ถึงได้จด
ได้รู้สึกว่ามีแพนหมี่ชา กำหนดกฎชา
นั้นผิดกับ เฉอยชา คำหลังนั้นหมายเป็นชา
แล้วก็นึกไปถึงคำ ซึ่งชา บำชา เฉยไม่รู้ว่
อะไรค้ออะไร ก็เลืกจะทิ้งในการคิด คำ กฎ
กับ กำหนด เห็นว่าเป็นคำเดียวกัน หากยก
ออกเท่านั้น น่าจะเขียน กฎ กำหนด หรือ กต
กำหนด ไม่จำต้องมี ห นำ คว ก ซึ่งเป็น
อักษรกลางน่าก็ได้ มีถมไป เช่น ศักราช
อุปราช เป็นต้น. (๑๔ พฤศจิกายน ๒๔๔๑)

ตรีศ - ขอบใจท่านเป็นอันมาก ที่ส่งหนังสือเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามครั้งรัชกาลที่ ๓ ไปให้อ่าน ได้อ่านแล้ว ได้ส่งคืนมาให้ในบัดนี้แล้ว

อ่านพบความวิรุทธในหนังสือนั้นอยู่หลายแห่ง ทว่าผิดเพี้ยนเพียงใด ก็เป็นแต่สงสัยว่าจะผิดกัน อย่างไรก็ดี คิดว่าบอกให้ท่านทราบไว้จะเป็นดี เผื่อโอกาสที่จะได้ตีพิมพ์ใหม่ แห่งที่ท่านสามารถจะแก้ไขได้แก้ไขเสียให้ถูก คงจะช่วยให้ทราบต่อไป

- ในท้องความ -

หน้า ๕ บรรทัดที่ ๑๕ (นับตั้ง) หมดความว่า "คาบรักทาบสุพรรณพมาศ" คำ "คาบ" สงสัยว่าพิมพ์ผิด เพราะไม่ได้ความแต่ถูกควรจะเป็นอะไรก็คิดไม่เห็น จะต้องอาศัยสอบค้นฉบับ ถ้าหากมีอยู่ไหน

หน้า ๒๑ บรรทัดที่ ๑ คำว่า "ต้นไม้เทศ" ต้องเป็น "ต้นไม้เทศ" หมายความว่าต้นไม้ต่างต่างประเทศ ตัวอย่างที่พิมพ์ถูกมอยู่ในหน้า ๑๕ บรรทัดที่ ๑๕ กับหน้า ๑๕ บรรทัดที่ ๒

หน้า ๒๗ บรรทัดที่ ๑๑ ทว่า "ถึงฐานบัวชนบทเป็นทศมมหาชนบท" คำ "ถึง" สงสัยว่าจะเป็น "ถึง" ด้วยจะเป็นความผิดซ้ำ

หน้า ๗ บรรทัดที่ ๓ คำ "นั่งทบทวนเชิง" ที่ถูกจะต้องเป็น "นั่งพบพวงเชิง" (พวง คือ พวง)

- ในอธิบายตอนหลัง -

หน้า ๔๒ บรรทัดที่ ๑๒ ถึงที่ ๑๓ คำว่า

"... หอราชพงศานุสรณ์ โปรดให้พระอาจารย์อินโชงเขียนเรื่องพระราชประวัติ -

"... ที่ตอนนั้นไม่เห็นว่าเป็นฝีมือพระอาจารย์อินโชง ฝีมือพระอาจารย์อินโชงปรากฏอยู่แต่ในหอราชกรมานุสรณ์ จะบอกให้ท่านทราบว่าทักทายนัยนัยเช่นนั้นได้ด้วยเหตุใด เหตุที่ฉันไม่ใจในการช่าง ท่านผู้ใดทักทายนัยนัยนั้น ท่านจะตายไปแล้วแต่ก่อนเกิด ฉะนั้นฝีมือท่านเก็บเอาตรงที่ขอบใจเป็นศรี จึงยอมซ่อนอยู่ในฝีมือของช่างฝีมือดีทั้งหลาย ด้วยเหตุที่ฉันไม่ใจในฝีมือของช่างฝีมือดี ฉะนั้นจึงจำใจมอดใจทุกท่านอย่างเดียวกับที่ท่านจำใจยอมเขียนหนังสือของคนที่ล้าสมัยใดคนหนึ่ง

หน้า ๕๓ บรรทัดที่ ๒ ทว่า "พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ (อธิบดีกรมช่างสิบหมู่) หล่อพระเจดีย์" นั้น จริงอยู่ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการเป็นผู้หล่อ แต่ไม่ใช่หล่อคราวปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามครั้งรัชกาลที่ ๕ ท่านหล่อแต่เมื่อรัชกาลที่ ๔ โดยพระราชดำริสั่ง เสร็จแล้วทรงบรรจุพระบรมมหาราชวัง โปรดให้พระราชโอรสเลือกเขียนทักทายใจถวาย และประดิษฐ์ฐานไว้ในพระพุทธรูปยืน ซึ่งสร้างขึ้นในสวนที่วัดเมรุมาศรัชกาลที่ ๒ แต่พระพุทธรูปยืน

นั้นสร้างด้วยวิธีอย่างชัดแต่ถ่อปูน ครั้นเสด็จ
จากกรุงเทพฯ อยู่ไม่ได้ จะพำนักในรัชกาลที่ ๕
จะทรงสร้างใหม่ก็ไม่มีประโยชน์พอกับเงิน
ที่จะเสียไป จึงโปรดให้หรือเสด็จ พระเจดีย์
นั้นจะเชิญไปรักษาไว้ที่ไหนฉันไม่ทราบ จน
กระทั่งปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
จึงโปรดให้เชิญมาประดิษฐานไว้ในพระ-
พุทธปรารังปราสาท ซึ่งเป็นหอพระเทพมิตร
อยู่บนดิน แต่ภายหลังถูกไฟไหม้ละลายสูญ
ไปเสียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖

หน้า ๕๓ บรรทัดที่ ๓๖ ถึงที่ ๓๗ ซึ่งลง
ความไว้ว่า “หลวงสิทธินายเวร (บุค)
เป็นผู้จ่ายนารัก” ซึ่งสงสัยว่าจะไม่ใช่หลวง
สิทธินายเวร (บุค เพี้ยกุล) ด้วยนายบุค
เวदानันต์มัยยังตาหนัก ไม่สมกับที่จะมี
หน้าที่ใหญ่เป็นผู้จ่ายนารักทั่วไป เจ้าหมื่น
เสมอใจราช (จุ ไซติกเสถียร) เขาเป็น
ข้าหลวงเดิม และเป็นหลวงสิทธินายเวรมา
ก่อน เขามเดิมสังกัดว่า แต่เวदानันต์เขาจะเป็น
อะไรอยู่ก็จำไม่ได้ ซึ่งสงสัยว่าจะเป็นเขา แต่
จะสอบถามใครทหนักได้ก็ตายเสียหมดแล้ว.

(๒๔ ตุลาคม ๒๔๔๑)

กราบทูล - ข้าพระพุทธเจ้าได้รับฉาย
พระหัตถ์ลงวันที่ ๑๔ เดือน ๒ ฉบับ ประทาน
พระวิจารณ์คำในภาษาลาวคำมายังข้าพระ-
พุทธเจ้า ทรงเป็นพระเดชพระคุณฉันใด
หาที่สุดมิได้

คำลาว เคยฉันนิษฐานกันว่ามาจาก
ลาวว่า เป็นเหตุให้เกิดวังเงี้ยวคำว่าลาว
หมายความว่า เป็นชาติป่าเถื่อน ถึงกับลาว
ภาคอีสานต่างคนน้อยใจว่า เขาเป็นไทย
ไม่ใช่ลาว มีผู้หนึ่งมาเล่าให้ข้าพระพุทธเจ้า
ฟัง ว่าเจ้าคุณพรหมมุนีวัดบรมนิวาสยืนยัน
ว่า ลาวไม่ใช่เพี้ยนมาจากลาวว่า ไม่น่าจะ
วังเงี้ยวคำว่า ลาว ข้าพระพุทธเจ้าจึงเกิด
สงสัยว่าลาวที่จะมาจากคำอ้ายลาว หาก
เสียงมาใกล้เคียงกันโดยบังเอิญ คำว่าลาวหรือ
ดะวะกะแปลกทในพม่าแยกเสียงเป็นต้าและว่า
ใช้ได้ทั้งสองคำ ผันว่าภาษาของพวกเขา
ปะหล่อง ซึ่งอยู่ตอนใต้ประเทศจีน และ
เป็นพวกอยู่ในตระกูลเดียวกับลาว มักชอบ
เค็ม ร หรือ ด ให้กต่างกับคำทพูด คำทยม
เขามาจากไทยใหญ่ เช่น ม้า ร้อน ไร่ ก็
เค็มเสียงเป็น มต้า หะร้อน หะไร่ จึงทำให้
ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ว่า ลาว ก็
จะเป็นทานเองเดียวกัน คือเค็มเสียง ด เขา
ข้างหน้าคำ เป็น ต้า, ว่า, ลาว คำภาษา
ไทยในลักษณะนั้นก็มอยู่หลายคำ เช่น ลา -
ม้า - มตา, แดง - แมง - แมตง, เต็ด -
เม็ด - เมตต, แดบ - แมบ - แมตบ ข้า
พระพุทธเจ้าจับเขาเค้านไปคิดถึงคำว่าเหมง
หรือ หม่ง ในภาษาจีน แปลว่า รุ่งเรือง
โดยเทียบกับคำว่า เรือง - มะเรือง ถ้าแยก
ม เป็นคำหนึ่ง ก็เป็นเมื่อง เสียงสระเออ

ไทยบางถิ่นเพี้ยนเป็นสระอู เช่น บ้านเมือง
ก็เพี้ยน บ้านมิ่ง หรือบ้านเม้ง เพราะฉะนั้น
เมืองในแนวเทียบกับเรื่อง - มะเดื่อ ก็อาจ
เป็น เม้ง มิ่ง เมียง แปลว่า รุ่งเรืองได้
ข้าพระพุทธเจ้านึกเคยไปถึงคำว่า มิ่งขวัญ
มิ่งเมือง ดังที่มิ่งในชั้นเดิมจะแปลว่า
รุ่งเรืองแล้วมาหมายความว่าถึงดังหนังสือที่เป็น
ตัวอยู่ในกายตัวเมื่อภายหลังเป็นทำนอง
เดียวกับ spirit ในภาษาอังกฤษ ความเดิม
แปลว่า สม แล้วเอามาใช้เป็นสิ่งที่อยู่ในกาย
ตัวทำให้มีชีวิตอยู่

เรื่องคนชอบบุญจันทร์ ข้าพระพุทธเจ้า
ต้องซักถามชาวกว๊านคงคนหนึ่งว่า จัน จัน
เป็นชื่อคนหรือปลา เขาบอกว่าเป็นชื่อ
มอยคักคนในชาวกว๊านคง ส่วนจันชาวอน
ไม่ค่อยใช้ดังชื่อนี้ จัน แปลว่า ประเสริฐ
หรือดีมาก เป็นคำเดียวกับที่อยู่ในหอย
ก่าจันเหตา ส่วนจันที่ใช้เป็นชื่อโรงสัตว์
เป็นอีกคำหนึ่งแปลว่า โรงเก็บสินค้าหรือ
กุดัง คำว่าบุญจันทร์ เขาถามความคนชื่อเหมือน
กัน และความนกลปราชญ์จันตอชื่อในครั้ง
โบราณคนหนึ่งชื่อหม่นจัน หม่นเป็นเสียง
กว๊านคงตรงกับมุ่นในเสียงแต่จัน แปลว่า
พลเรือน ดังข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลไว้
แล้ว แต่มชื่อชดช้อยอยู่อย่างหนึ่ง ถ้าบุญ
ในภาษาไทยเป็นคำเดียวกับมุ่นหรือมุ่น เหตุ
ไฉนจึงไม่เป็นเสียงหม่นอย่างชาวกว๊านคง

ซึ่งส่วนมากเป็นไทยที่กลายเป็นจีนกว๊านคง
ไป

ผวนผวน - หวนหวน ข้าพระพุทธเจ้าคิด
ได้อีกคำหนึ่ง คือ ผกผัน - หกหัน ที่ความผิด
กันนิดๆก็มีอยู่คำหนึ่ง คือ ผก กับ ระเหย,
รำเพย ในภาษาญวน โผย แปลว่า ตมพัด
ในภาษาชาวปากใต้ ชัดชัด ว่า ผกพัด นอก
จากนี้ก็ไม่ปรากฏว่ามีคำเทียบได้อีก เสียง
พยัญชนะในวรรคต่างๆ นอกจากวรรค ก
เพี้ยนเป็น ห. ช. ม. น้อย ในวรรค ด. ก. มีแต่
เถอะ - เเหะ คำเดียวเท่านั้น วรรค จ. ไม่
มีเลย คงมีคนเคยอยู่แต่วรรค ก. เพราะ
ฐานกรณ์อยู่ใกล้กัน ห. ช. เกิดจากคำคอ
ส่วนเสียงวรรค ก. เกิดที่โคนลิ้นตรงต้นไถ
ที่ในคำราไวยากรณ์ภาษาบาลีว่า วรรค ก.
เป็นโอฏฐะ เกิดแต่คอ น่าจะไม่ตรงทีเดียว
เพราะเกิดแต่คอก็แค่ ห. ช. เท่านั้น ถ้าออก
เสียงให้เกิดกังวาน เสียง ห. ช. ก็เพี้ยนเป็น
เสียงสระ ออ ไป เช่น หอม ในคำว่า เก็บ
หอมรอมริบ มีผู้แก้หอมเป็นออม เพราะ
แปลหอมไม่ออก ซึ่งที่ถูกเป็นคำเดียวกัน
ในภาษาอังกฤษ hour, honour ก็อ่านเป็น
เสียง อ. เอ็ด ในชื่อล้านเป็นเฮ็ด ออมก็เป็น
หอม หรืออินตากับอินต. หนุมานในมลายู
เป็นอนูมานในชวา คำ hasil ในภาษา
มลายูเอามาจากอาหรับ แปลว่า ผลประ
โยชน์ที่เก็บได้จากที่ดินที่สวน ตกมาเป็น
อาสินในภาษาไทย

จน ซึ่งเป็นชื่อนาชนคหนึ่ง เมื่อนาน
นางนิต อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนสุนันทา
มาหาข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าต้อง
ถามถึงคน เขามอบว่า เขามอบของจน
อยู่บ้านผนหนึ่ง ว่า เป็นผาใหม่ทมิใหม่สอน
แซมเป็นรูดอย่างคดกฤษไปตามยาวของผน
ผา เพราะข้าพระพุทธเจ้าได้จนมหาผาคณ
คในพจนานุกรมเขมร มีคำว่า ชร แปลว่า
ตายทมตามชายผาหรือทรมผา ถ้าผตมกับ
ชวร เป็น ชรชวร ก็แปลว่า ดกษณะทง
คาและมดวกตายตามชายผาหรือตามรผ

แปลง ในภาษาอีสานมีอีกคำหนึ่ง แปล
 ว่า สร้าง ดังที่ตรัส ตรงกับแปลงในภาษา
 ไทยสยาม และแปลงในบักขี้ไต้ ข้าพระ-
 พทขเจ้าตั้งตั้งว่า แปลง ที่แปลว่า สร้าง จะ
 เกือบขึ้นกับคำว่าสร้างด้วย เพราะในภาษา
 จีนก็เป็นซ่งหรือเซงในกลางตั้ง และแซใน
 แค้ว (เทียบเซ่ง - แซ, เน้ง - แน) ถ้า
 ถัดตัว ๕ ในคำว่าสร้าง ก็ใกล้กับคำว่า รัง
 ที่แปลว่า สร้าง รังสรร และ รังสร้างใน
 ภาษาโบราณก็ใกล้กัน ถัดตัว ๖ ในคำ
 ว่า แปลง ก็เป็น แลง ใกล้กับคำ รัง อยู่
 บาง จำแดงก็จะเป็นคำในพวกเดียวกัน แต่
 ทกราบทูลมาน เป็นเรื่องที่ข้าพระพุทธเจ้า
 คิดนึกทางเดียว ยังหาหลักฐานทางอื่นมา
 ยืนยันไม่ได้

คำว่า ชา ในความว่า บัณฑิตชา ช้า-

พระพุทธรูปเจ้านกออกออกคำหนึ่ง คือ เด็กชา
 นาจะเป็นคำเดียวกัน ข้าพระพุทธเจ้าได้
 พยายามค้นหาจนมานาน แต่ไม่พบคำที่
 เหมือนกัน แต่แปลกทในภาษาอาหมเรียก
 เด็กว่า เด็ก ถ้าอย่างนั้น มหาเด็กเด็กชา
 เด็กจะหมายความว่าเด็กกกได้ ในภาษา
 อาหม ข้าเด็ก แปลว่า ลูกจ้าง คนใช้ที่จ้าง
 มา แต่เด็กชา แปลว่า เด็ก ตกับ ค เขียน
 กันอยู่คำหนึ่ง คือ ลูกคาง ในอาหมเป็น
 ดูกคาง ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ว่า
 ดูกคาง ได้ความดึกว่า ลูกคาง ดูกคางบรรพ
 ดูกคางตรงกับดก เช่น ดงดก - ดงดก แต่
 คางบรรพ จนด้วยเกล้าว่า ต กับ ด ยังมี
 เติมนับ - เติมนับ ดตอดจนคำว่า พดบ,
 พระดับ, หดับ คำว่าคักดาแดงอาจเป็นคำ
 เดียวกับ แดง ก็ได้ ตม กับ ตม หน้าจะมี
 ความหมายว่าเอาตมเข้า ส่วนมหาในคำ
 ว่ามหาเด็ก มหาไทย ข้าพระพุทธเจ้า
 ค้นหาจนไม่พบ มีผู้ว่าเพี้ยนมาจากมหา
 ธิไทย ความยังไม่สนิท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายรายงาน
เรื่องคำพิพากษาในหนังสือเรื่องปฏิสังขรณ์
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือคำว่า “คาบ
รักทาบสุพรรณนพมาศ” ในต้นฉบับเขียน
เป็นคาบรัก

คันทันไม้เทศ คันทันฉบับเป็นเทศ

กิ่งฐานบัว คงเป็นกิ่งในต้นฉบับเขียน
 ๒
 ทง ๒ ฉบับ

หนึ่งทบหนึ่งเซ้ง คนฉบับทอง ๒ ฉบับ เป็น
หนึ่งทบหนึ่งเซ้ง คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า พงษ์ กับ
แพ่ง เป็นคำเดียวกัน มีแนวเทียบ เช่น
ตั้งแต่ง ปลดปล่อย คับแคบ

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระเมตตา
ทราบเกล้า ๆ ถึงคำราชาศัพท์ที่ข้าพระ-
พุทธเจ้าจะใช้ว่า “สมเด็จพระนางเจ้า
รำไพพรรณี มีรับสั่งมายังกรมคิดปกครองว่า
ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าอาภาภรณ์ พระมารดา ณ
เมรุ.... มีพระประสงค์ให้กรมคิดปกครอง
จัดหาหนังสือสำหรับตีพิมพ์เรื่องในงานนั้น
ถวายสักการะหนังสือ” ดังนี้ จะเป็นการสูง
ค่าผิดถูกประการไร ขอรับพระเมตตา
กรุณาเพื่อทราบเกล้า ๆ ด้วย ทงนพระอาญา
ไม่พินเกล้า ๆ

อนึ่ง ในคราวที่ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้า ๆ ให้สมเด็จพระวชิรเกล้าเป็นสมเด็จพระ
พระสังฆราชชน มีผู้มาถามข้าพระพุทธเจ้า
ว่า ถ้าสมเด็จพระสังฆราชจะเซ็นชื่อ จะเซ็น
ว่าสมเด็จพระสังฆราชหรือว่าสมเด็จพระ
วชิรเกล้าดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช
ถ้าในสมัยก่อน เมื่อยังใช้ตราตำแหน่งแทน
เซ็นชื่อ ดังที่ครั้งประทานแก่ข้าพระพุทธเจ้า
ปัญหาเรื่องนกโหม่ หรือจะถือว่าสมเด็จพระ

พระสังฆราช ก็เท่ากับเป็นนามตำแหน่ง
อื่นๆ เช่นเดียวกันกับสมเด็จพระพุทธโฆษา-
จารย์ อาจเซ็นชื่อเช่นนั้นได้

คำราชาศัพท์ที่ใช้เนื่องด้วยสมเด็จพระ
สังฆราชและสมเด็จพระเจ้าพระยา ก็มีคำวา
ทรงด้วย เหมือนกัน แต่จะสมควรใช้เพียง
ไหน ก็ยังไม่ได้ ด้วยหาตัวอย่างที่ใช้
น้อย ทงนขอรับพระบรมมภ์เกล้า ๆ เป็น
ทพงแต่จะทรงพระเมตตา.

(๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๑)

ตรีศ - หนังสือลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน
ได้รับแล้ว

ฉันทนันทน์ ว่าถ้าเรียกชาวพม่า
และอีสานว่าลาวแล้วเขาโกรธ เขาเถียงว่า
“ช้อยเป็นไต” เกียรติยศในความเป็นไท
นั้น เขาไม่ให้แก่พวกเราด้วย เขาเรียกพวก
เราว่า “ชาวไต”

มีศัพท์ทางสัตตยอชฺชหนึ่ง ทางบางบอน
มีชื่อวัดกก วัดเตา พ้องกันกับชื่อแม่น้ำทาง
เมืองเชียงราย ว่าแม่กกแม่เตา หรือแม่ลาว
ก็ไม่ทราบ สงสัยว่าคนทางโน้นจะยกย้าย
มาตั้งบ้านทางนี้ แล้วใช้ชื่อวัดเป็นพระตก
ถึงบ้าน

เรื่องศัพท์แสงนั้นเคยมี เริ่มคิดคิดว่า
เขาทำ แต่ครั้นคิดหนักเข้า ก็กลายเป็น
เหลวไหลล้มละลายไป

คำ ขา ฉนั้นคนหามาคิดเมื่อคราวก่อนพบมาก แต่คิดไม่ได้ก็ปล่อยเพริศเข้าป่าไปตามจับได้ “กาดังวงษา” กลับมาคำหนึ่งท่านจับ “เด็กชา” มาได้คำหนึ่ง ชื่อหัวหมนมมหาดเล็กวงษานามว่า “จมนมหาดเล็ก” “จมนเด็กชาย” เข้าใจว่าแก้คำเด็กชา ให้เป็นเด็กชายทหลัง เพื่อให้ได้ความเข้าใจขึ้น ชอบใจท่านทแนให้รู้สึก ว่าคำ เดก กับ เด็ก เป็นคำเดียวกัน เป็นได้ ตทเคียว จนแตกจวบแต่เพียง ด ไม่ได้ เคือน หงาย ทต้องว่า เลือนหงาย เปลี่ยน ด เป็น ต ต้องให้เห็นไปถึง คีตาแดง คีตาแดง ได้ ออกด้วย ตเต็มท

คำ ตกคาบรพ ฉนั้นเคยค้นมาทหนึ่งแล้ว ไม่ได้เรื่อง ท่านมาคิดจนได้ว่า ตก เป็น ตก ก็ทำให้ฉนั้นมีความคิดค้นออกไปได้ว่า ตก เป็น ตก ได้ ทำไม คำ จะเป็น ตา ไม่ได้ บรรพ เคยเข้าใจกันว่า ก่อน ถ้าแปลรวม คำก็เป็นตกตาก่อน ได้ความอย่างหมาย ทเดียว

คำ “มหาดไทย” ฉนั้นเคยได้ยินมีผู้กล่าวว่าจะมาแก้คำ “มหาทย์” ในภาษาบาลี ซึ่งมีคำแปลได้ในพจนานุกรมของอาจารย์ จิตเคอส์ว่า Very compassionate, all-merciful ส่วนท่านได้ยินมีผู้กล่าวว่าจะมาแก้คำ “มหาดไทย” ซึ่งเป็นคำบาลีด้วยกัน มาตะเถาเดียวกัน แต่ฉนั้นไม่เห็นด้วยว่ามาแก้

คำบาลี เพราะทางเกียงอยู่ทมีคำว่า “มหาดเล็ก” คำบาลีว่า “มหาดเล็ก” ก็ไม่มี ฉนั้นนึกได้คงคิดว่าเคยเห็นที่ไหนว่า “นายมหาดหนึ่งผ้า—” แต่จะจำหมายให้ตกว่าได้เห็นที่ไหนก็จำไม่ได้ โดยเหตุที่ปวงน จึงนึกว่า คำ “มหาด” เห็นจะเป็นคำไทย ไม่ใช่คำบาลี

ตัว ห ย สับเปลี่ยนกับตัว อ นั้น เห็นจะเป็นอยุทธภาษา จะพูดแต่เสียงไทย พระอัฐ กเรียก พระหัฐ อักพอก ฮา เฮย ในสรวัยโคลงก็ไม่ใช่อื่น คือ ฮา เฮย ขา นึกต่อไปว่าตัว ฮ นทาชนดำหรับพูดเพี้ยน อ เป็น ฮ แต่ก่อนเขียนขมวดทางลงมาได้ หัว ก็เป็น อ ขดได้เท่านั้นเอง ททาชน เช่นนั้น เข้าใจว่าไม่ใช่ทำชนให้เป็นอักษรสูง อักษรต่ำกับตัว ห

ท่านพุดถึง ฐานกรณ์ ทำให้ฉนั้นถึงโรงสอนไ้ ฉนั้นได้ไปเห็นมาแต่ขวา เมื่อไปเที่ยวคราวฉนั้น ตามทมีบอกฐานแห่งตัวพยัญชนะไว้ในไวยากรณ์บาลีกรุดักอย่างช้าๆ แต่ไปเห็นทเขาสอนไ้ เขาใช้ฐานกรณ์เป็นหลักสอนทเดียว ฉนั้นสอนคำในอักษรทเกิดแต่ โอฏฐระ คือปากก่อน เช่นเรียกพ่อว่า ปา เรียกแม่ว่า มา เขาจับมือศิษย์มาพุดพันลงไปทมือ ให้รู้สึกว่าตมซึ่งเกิดแต่เสียงนทกระทบมือเป็นอย่างไร แล้วให้ศิษย์ออกเสียงใหม่ตมทกระทบมืออย่างเดียวกัน เมื่อ

ออกเสียงถูกแล้ว เขาก็เขียนหนังสือลงไป
 ที่กระดานดำ ให้รู้วาทานเขียน pa และ
 ma ส่วนคำที่เกิดแต่ กณฐ คือคอ เป็นแต่
 เขาพูดทำปากให้ศิษย์เห็นแล้วว่าตาม ถ้าว่า
 ไม่ถูกเสียงเขาจับมือศิษย์ไปแตะเขาคอเขา
 แล้วออกเสียง ให้เด็กมาแตะทคอของคน
 แล้วออกเสียงสังเกตให้มตลักษณะเหมือนพบ
 ทคอครกเป็นลูกทูก รู้สึกเห็นเป็นประหลาด
 หกหน้า ทั้งรู้สึกวาทานกรณนเป็นประ-
 โยชนมากที่ดัดสำหรับคนไม้ คนไม้ทตาด
 ोनได้มกหัดด้วยดีแล้ว มีความสามารถที่
 จะสนทนากับคนได้ แต่จะไต่ถามเสียงคนได้
 พดักหาไม่ สังเกตแต่ปากหมบหมบก็เข้าใจ
 อ่านหนังสือในใจหรืออ่านดัง ๆ ให้คนฟังก็
 ได้ เขียนหนังสือก็ได้ คิดพิมพ์ก็ได้ ในที่สุด
 ไปรับจ้างเป็นเสมียนตามห้างกม แต่ต้อง
 เข้าใจว่าไม่ใช่หัดไต่ถามทุกคน แต่อย่างไร
 กดี ต้องรู้คนกว่าคนไม้ตามธรรมดา
 ทุกคน

เรื่องผาจน เห็นควรจะระงับไว้ว่าเรียน
 ต่อไป

ทจนจะด้วยเรื่องคำวาท

๑. “คาบรัก” สอนได้ว่าเป็น “อาบ
 รัก” นั้น พอใจแล้ว ด้วยต้องตามภาษา
 ช่างที่เขาพูดกัน

๒. “คันไม้เพศ” สอนได้ว่าเป็น
 “คันไม้เทศ” ถูกดีแล้ว

๓. “กิงฐานบัว” สอนได้คงที่ ไม่มี
 ความพอใจเลย เพราะความมตอวากง
 ฐานบัวคงบุษบก ที่ตรงกิงฐานบัวนั้นจะคง
 อะโรหาได้ไม่เลย ได้แต่คุกแกเกาะเท่านั้น

๔. “นั่งทับนั่งเชิง” สอนได้ว่า
 “นั่งทับนั่งเชิง” เป็นคน ทนเคาว่าจะ
 เป็น “นั่งทับพแนงเชิง” นั้น ด้วยจำได้
 มาจากทมในทศพรคำหลวงว่า “ร กิ่งพม
 พแนงเชิง” เห็นคล้ายกันจึงเขาคานมา
 นานเข้า เมื่อสอนได้ว่าเป็น “นั่งทับ
 พนงเชิง” ฉันทพอใจ ด้วยคำ “พนง”
 นั้นเหมือนกันกับ “พระเจ้าพนงเชิง” ทั้ง
 ทานกมความเห็นว่า “พนง” กับ “พแนง”
 เป็นคำเดียวกันด้วย ส่วนคำ “พม” ก็
 หมายความว่าพมชา “ทับ” ก็หมายความว่า
 ว่าทับชาได้ ฉันทัดใจอะไรอีกแล้ว

ร่างคำนาหนังสือ ซึ่งสมเด็จพระบรม
 ราชนิตรสั่งให้จัดการคัพพพนน ฉันทได้ส่ง
 ร่างตกเคมและแก้คำส่งมาให้ท่านกับหนังสือ
 นแล้ว

ปัญหาว่า สมเด็จพระวันรัตน์ ซึ่ง
 โปรดให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชชน ควร
 จะเช่นอย่างโรน เป็นปัญหาที่คอบยากอยู่
 คเหมือนในกฎหมายใช้คำว่า “สงลายมอ
 ฐอ” ถ้าถูกเช่นนั้นลายมอเขียนลงไป
 จะต้องเป็นสมเด็จพระวันรัตน์ ด้วยคำนั้น
 เป็นชื่อ ส่วนคำสมเด็จพระสังฆราชชนเป็น

ตำแหน่ง ไม่ใช่ชื่อ ถ้าจะเขียนต่อชื่อให้
 เต็มย่นเขียน ไม่ต้องเป็นตายมื่อของท่าน
 นวาคามแนวกฎหมาย ในเรื่องนี้เป็นเรื่อง
 การบ้านเมืองท่านจะมาพึ่งเอาแต่ความเห็น
 ทางฉันทเห็นจะไม่สมควร ควรที่ท่านจะเรียน
 ปฏิบัติกันไปทางคณะรัฐมนตรีนั้นแหละจึง
 จะเป็นหลักฐานอันมั่นคง

คำราชาศัพท์ใช้กับสมเด็จพระสังฆราช
 นั้น เข้าใจว่าใช้กันเหมือนเจ้า ส่วนคำ
 คำนวอย่างที่ท่านให้ว่า “ทรงเสวย” นั้นคิด
 จะเถื่อน พวกเดียวกับ “ทรงอ้วน” “ทรง
 ผอม” จะเอามาใช้เป็นกิจลักษณะที่จะไม่
 สมควร คำ “ทรง” มีพระราชธิบาย
 ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕
 ตีพิมพ์ไว้อยู่ในสมุดเล่มหนึ่งแล้ว

จะต่อความเรื่องชื่อแม่กกแม่เตา ถ้า
 แม่เตาเป็นแม่เตา จะเป็นหลักฐานอย่างหนึ่ง
 ว่าชื่อเตาไม่ได้มาแต่ตะจั่วหรือตะไต้ไหม
 แม่กกจะแปลว่ากระไร หมายถึงต้นกกที่ด้าน
 เติหรือ นึกถึงไปเที่ยวเมืองเขมร เห็น
 เขาฉกรรจ์รูปภาพเป็นกระบวนแห่ไว้ ตอนหนึ่ง
 เขาฉกรรจ์หนึ่งดื่อบอกไว้ว่า “เตี้ยมกก” นั้น
 แปลว่า ตี้ยามกก โปรเฟสเซอร์เซเคต์ไม่ยอม
 แกวคำกกเป็นคำจีน จะเอามาใช้หาได้ไม่
 ตามแกว่งนเป็นอะไรแกกกจน

นั้นจะบอกที่ถูกแก่ท่าน นั้นค้นคำ
 กำแพง ในพจนานุกรมเขมร พบเขียนตัว
 ขอมเป็น กำแพง เขียนตัวโรมันบอกเสียง
 อ่านไว้เป็น กมแปง.

(๓ ธันวาคม ๒๔๘๑)

วัดขุนเมืองใจ

บรรจบ เทียมทัก

วัดขุนเมืองใจ ตั้งอยู่ริมถนนสาย ๕
ตำบลประจักษ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดโบราณ
ที่สำคัญวัดหนึ่ง เคยเป็นวัดที่ประกอบพิธี
ถือนาฬิกาสวดมนต์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
สร้างในสมัยอยุธยา แต่ยังไม่พบหลักฐาน
ว่าใครสร้าง คงเป็นวัดร้างมาตั้งแต่คราว
เสียกรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐
มีสิ่งสำคัญในแผนผัง คือ

พระเจดีย์ (หมายเลข ๑) ตั้งอยู่ใน
บริเวณใกล้พระอุโบสถ รวม ๓๐ องค์ ก่อ
อิฐถือปูน สร้างสมัยอยุธยา ซ้ำรูปหักพัง
เหลือแต่รากฐาน แต่ละองค์มีขนาดกว้าง
ยาว ด้านละ ๓.๖๐ เมตร, ๒.๕๐ เมตร,
๓.๖๐ เมตร, ๔.๒๐ เมตร, ๒.๗๐ เมตร,
๒.๗๐ เมตร, ๔.๘๐ เมตร, ๔.๕๐ เมตร,
๔.๕๐ เมตร, และ ๔.๘๐ เมตร

กำแพงแก้ว (หมายเลข ๒) ก่ออิฐ
ถือปูน สร้างสมัยอยุธยา กว้าง ๑๒ เมตร
ยาว ๒๕.๕๐ เมตร มีประตูกำแพงด้าน
ตะวันออก ๒ ประตู กว้างประตูละ ๓.๕๐

เมตร กำแพงแก้วซำรูปหักพังเหลือแต่
รากฐาน

พระอุโบสถ (หมายเลข ๓) ก่ออิฐ
ถือปูน สร้างสมัยอยุธยา หันหน้าไปทาง
ทิศตะวันออก กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๘.๕๐
เมตร มีประตูเข้าอุโบสถประตูเดียว กว้าง
๒ เมตร พระอุโบสถซำรูปหักพังเหลือแต่
ฐาน ใบเสมาซำรูปหักหายหมดแม้แต่ฐาน
ใบเสมาก็ไม่พบเห็น

พระเจดีย์ใหญ่ (หมายเลข ๔) อยู่
ห่างพระอุโบสถ ๑๕ เมตร เป็นพระเจดีย์ใหญ่
ยอดแหลมไม้สิบสอง ก่ออิฐถือปูน สร้าง
สมัยอยุธยา ผาสุกนัยกต่างกว้าง ๑๘.๓๐ เมตร
ยอดซำรูปหักพัง

พระเจดีย์ (หมายเลข ๕) อยู่ห่าง
พระเจดีย์ใหญ่ ๓ เมตร ก่ออิฐถือปูน สมัย
อยุธยา กว้าง ยาว ด้านละ ๔.๘๐ เมตร
ซำรูปหักพังเหลือแต่รากฐาน

พระเจดีย์ (หมายเลข ๖) เป็นพระเจดีย์
ยอดแหลม ก่ออิฐถือปูน สมัยอยุธยา ซึ่ง

อยู่ในบริเวณพระวิหารนม ๓๐ องค์ แต่
ตะอองคมีขนาดผ่าศูนย์กลาง ๕.๕๐ เมตร
รวม ๖ องค์ และ ๕ เมตร รวม ๕ องค์

วิหาร (หมายเลข ๗) อยู่ห่างพระเจดีย์
ใหญ่ ๓๐.๕๐ เมตร ก่ออิฐถือปูน สัณย
อยุธยา หันหน้าไปทางทิศตะวันออก กว้าง
๓๓ เมตร ยาว ๒๗.๕๐ เมตร มีฐานเตี้ยอิฐ
๑๖ ชั้น วิหารชำรุดหักพังเหลือแต่รากฐาน

วิหาร (หมายเลข ๘) เป็นวิหาร
หลังเล็ก อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
ห่างจากวิหารหลังใหญ่ ๓๘.๕๐ เมตร ก่อ
อิฐถือปูน สัณยอยุธยา กว้าง ๓๐ เมตร
ยาว ๒๐ เมตร มีประตูด้านหน้าทางทิศ
ตะวันออกประตูเดียว กว้าง ๑.๘๐ เมตร
วิหารชำรุดหักพังหมดเหลือแต่รากฐาน.

สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับอเมริกา

ก. อมาตยกุล

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เริ่มมีสัมพันธไมตรีกับประเทศไทยเป็นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ (ค.ศ. ๑๘๓๒) โดยประธานาธิบดีแอนดรู แจ็กสัน (Andrew Jackson) แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ส่งมิสเตอร์ เอ็ดมันด์ โรเบิร์ตส์ (Mr. Edmund Roberts) เป็นทูตเข้ามาขอทำสัญญาการค้าขายกับไทย และได้ตกลงทำสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ (ค.ศ. ๑๘๓๒)

ย้อนหลังจากที่ไทยได้มีสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกาขึ้นไปอีก ๕ ปี ก็ได้มีมิชชันนารีอเมริกันคณะหนึ่งนำคริสต์ศาสนิกชนโปรเตสแตนต์เข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทย มิชชันนารีคณะนี้เดินทางจากประเทศจีนมารวม ๓ คนด้วยกันคือ มิสเตอร์ ยากอบ ทอมลิน (Mr. Jacob Tomlin) มิสเตอร์ คาร์ล กุตส์ลอฟฟ์ (Mr. Carl Gutzlaff หรือที่คนไทยเรียกกันว่าหมอกัสตัส) กับเรเวอร์เรนด เดวิด เอเบิล (Rev. David Abeel) ได้มาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ (ค.ศ. ๑๘๓๕)

มิชชันนารีคณะนี้เข้ามาประเทศไทยโดย

มิได้รับคำสั่งจากรัฐบาลหรือสมาคมการค้าสนาแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ครั้งเมื่อเดินทางมาถึงประเทศไทยแล้ว ได้พิจารณาเห็นว่าประเทศไทยเหมาะแก่การที่จะนำคริสต์ศาสนาไปเผยแพรได้ เนื่องจากมีพวกจีนเข้ามาตั้งทำมาหากินอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งการคมนาคมระหว่างเมืองไทยกับเมืองจีนก็ไปมาได้สะดวก จึงได้แจ้งข่าวไปยังสมาคมการค้าสนาแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งออกความเห็นให้สมาคมนี้จัดตั้งคณะมิชชันนารีเข้ามาสอนคริสต์ศาสนาในประเทศไทยด้วย

ต่อมาอีก ๕ ปี คือใน พ.ศ. ๒๓๗๖ (ค.ศ. ๑๘๓๓) หลังจากไทยได้มีสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกาแล้ว สมาคมการค้าสนาแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้จัดตั้งมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาเป็นวันแรก ซึ่งมีเรเวอร์เรนด ยอน เทเลอร์ โยนส์ (Rev. John T. Jones) กับภรรยา และเรเวอร์เรนด วิลเลียม ดีน (Rev. William Dean) กับภรรยา ใน พ.ศ. ๒๓๗๘ (ค.ศ. ๑๘๓๕) ได้จัดตั้งมาอีกคณะหนึ่ง ซึ่งมีเรเวอร์เรนด ชาลส์ โรบินสัน (Rev. Charles Robinson) กับภรรยา เรเวอร์เรนด เอส. ยอนสัน (Rev. S.

Johnson) กับภรรยา และหมอ ดี.บี. บรัดลีย์ (Dr. D.B. Bradley) กับภรรยา และใน พ.ศ. ๒๓๘๓ (ค.ศ. ๑๘๔๐) ก็ได้จัดส่งมาอีกคนหนึ่ง ซึ่งมี เรเวอร์เรนด เยสส์ คาสเวล (Rev. Jesse Caswell) กับภรรยา เรเวอร์เรนด อะซา เฮเมนเวย์ (Rev. Asa Hemenway) กับภรรยา เรเวอร์เรนด เบนแฮม (Rev. N.S. Benham) กับภรรยา และมิสเพียร์ส (Miss M.E. Pierce) ซึ่งเป็นมิชชันนารีสตรีคนเดียวที่เข้ามาในประเทศไทย

ใน พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๖) หมอ สเตอร์เฟน มัตตูน (Rev. Stephen Mattoon) กับหมอแซมมวด เฮาส์ (Rev. Samuel House) ได้เข้ามาถึงเมืองไทยและต่อมาอีก ๒ ปี คือใน พ.ศ. ๒๓๙๐ (ค.ศ. ๑๘๔๘) หมอแซมมวด สมิท (Rev. Samuel John Smith) ก็ได้เข้ามา

ในรัชกาลที่ ๔ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ส่งมิสเตอร์ ทาเวนดัล แฮร์ริส (Mr. Townsend Harris) เป็นทูตเข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรี เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ (ค.ศ. ๑๘๕๖) และได้จัดตั้งสถานกงสุลอเมริกันขึ้นเป็นแห่งแรกที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ค่ำเดือนหก และแต่งตั้งให้มิชชันนารีอเมริกันคนหนึ่งชื่อ เรเวอร์เรนด สเตอร์เฟน

มัตตูน (Rev. Stephen Mattoon) เป็นกงสุลคนแรก แต่การสัมพันธ์ทางการทูตเป็นประจำระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกายังไม่เริ่มจนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๕ รัฐบาลอเมริกันจึงได้ตกลงทำสัญญาทางการทูตกับประเทศไทย แล้วตั้งสถานทูตขึ้นที่กรุงเทพฯ และจัดส่งนายพลยอน เอ. ฮัลเดอร์มันด์ (General John A. Huldermund) เป็นอัครราชทูตมาประจำเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒)

การที่ประเทศสหรัฐอเมริกาองเห็นความสำคัญของประเทศไทย และให้เกียรติ โดยแต่งตั้งอัครราชทูตมาประจำ ณ กรุงเทพฯ เป็นประเทศแรกเช่นนี้ เป็นเหตุให้ประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรปอีกหลายประเทศ ซึ่งแต่เดิมเพียงแต่ส่งกงสุลมาประจำเท่านั้น เช่น ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และรัสเซีย ก็เป็นแบบอย่าง และจัดส่งอัครราชทูตเข้ามาประจำในประเทศไทยบ้าง ฉะนั้นจึงนับว่าประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกที่ได้สร้างสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตกับประเทศไทยให้มั่นคงถาวร ทำให้ประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ เจริญรอยตามประเทศสหรัฐอเมริกาต่อไป

คณะมิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาในประเทศไทยแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมานับว่าได้มีบทบาทสำคัญในการนำวิทยาการ

สมัยใหม่มาเผยแพร่ในประเทศไทยเป็นอันมาก ซึ่งอาจแยกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ดังต่อไปนี้ คือ

๑. วิชาการแพทย์

ก. พวกมิชชันนารีได้ตรวจและรักษาโรคให้คนไทยทั่วไปโดยมิได้คิดค่ารักษา และได้รักษาเจ้านายในราชตระกูลบางพระองค์ตลอดจนขุนนางไทยอีกหลายคนด้วยยาแผนปัจจุบัน มิได้ใช้ยาสมุนไพรเหมือนอย่างเช่นที่เคยรักษากันมาในเมืองไทยแต่กาลก่อน และด้วยเหตุที่มิชชันนารีบางคนเป็นหมอสำหรับรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยคนไทยในสมัยนั้นจึงนิยมเรียกวพวกมิชชันนารีว่า "หมอสอนศาสนา"

ข. ได้ทำศัลยกรรมตามแผนปัจจุบัน ซึ่งนับว่าเพิ่งมีขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยเฉพาะการรักษามือ พวกมิชชันนารีได้ทำให้หายเร็วกว่าเดิมมาก เพราะได้ผ่าเอาหนองออก แล้วจึงรักษาแผลภายหลัง

ค. สอนวิชาแพทย์ให้แก่คนไทย เช่น วิชาปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ ซึ่งหมอบริตเตย์ได้เริ่มกระทำที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๖ (ค.ศ. ๑๘๔๓) ปรากฏในจดหมายเหตหมอบริตเตย์ว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้หมอสอนไปหัดปลูกฝีกับพวกมิชชันนารี และกรมหลวงวงศาธิราชสนิทก็ได้ทรงศึกษา

วิชาแพทย์แผนปัจจุบันกับพวกมิชชันนารีด้วย

นอกจากได้เปิดสอนวิชาแพทย์แผนปัจจุบันที่กรุงเทพฯ แล้ว มิชชันนารีอเมริกันยังจัดตั้งสภาคาธาซันที่จังหวัดเพชรบุรี และตั้งโรงพยาบาลโรคเรื้อรังที่เกาะกลางจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย นับว่ามิชชันนารีอเมริกันได้บำเพ็ญกรณียกิจอันเป็นสาธารณประโยชน์อย่างยิ่ง

๒. วิชาเครื่องจักรกล

วิชาเครื่องจักรกลเป็นวิทยาการใหม่อย่างหนึ่ง ซึ่งพวกมิชชันนารีอเมริกันนำมาเผยแพร่ในประเทศไทย มีคนไทยที่เข้าใจได้ศึกษาจนสามารถตั้งโรงงาน และต่อเรือกลไฟได้รวม ๓ ท่าน คือ

๓. พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาวิชาช่างกลจนทรงสามารถต่อเรือกลไฟขึ้นใช้ในประเทศไทยได้เป็นครั้งแรก

๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยาบวรราชมหาคีรีธรรมาธิบดี เป็นมหานายกที่เรียนวิชาต่อเรือจนสามารถสร้างกำปั่นใบอย่างฝรั่งขึ้นได้เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ (ค.ศ. ๑๘๓๕) เป็นเหตุให้ไทยใช้เรือกำปั่นค้าขายแทนเรือสำเภาจนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และเรือกำปั่นหลวงก็เปลี่ยนไปสร้างตามแบบอย่างเรือกำปั่นใบของฝรั่งด้วย

๓. นายโหมต อมาตยกุล เวียนวิชา
เครื่องจักรกลและวิชาประดิษฐ์ตาม
แบบฝรั่ง จนสามารถทำเครื่องมือกล
เกลียว และเครื่องชบทองอย่างฝรั่งได้และ
ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ก็ได้จัดตั้งเครื่องจักร
โรงกลาปณ์สำหรับทำเหรียญกษาปณ์ใช้
ในประเทศไทยด้วย

๓. ให้กำเนิดการพิมพ์และเครื่องพิมพ์
ดีด

การพิมพ์หนังสือทั้งพิมพ์ด้วยแท่นพิมพ์
และด้วยเครื่องพิมพ์ดีด นับว่าชาวอเมริกัน
เป็นผู้เริ่มพิมพ์ในประเทศไทยทั้ง ๒ อย่าง
แต่เดิมการคิดสำเนาหนังสือต่าง ๆ ต้องคิด
ด้วยมือทงน ซึ่งกว่าจะได้แต่ละฉบับก็ต้อง
ใช้เวลานาน และการคัดลอกแต่ละครั้ง ๆ
อาจขาดตกบกพร่องได้ มีชนนารคนหนึ่ง
ในคณะอเมริกันบอรัล คอมมิชชันเนอร์
ฟอร์ โฟเรนด (American Board com-
missioner for Foreign) ซึ่งเข้ามายัง
ประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๓๗๗ (ค.ศ. ๑๘๓๕)
คือ เรเวอร์เรนด ชาลส์ ร็อบินสัน (Rev.
Charles Robinson) จึงได้ขอแท่นพิมพ์
อักษรไทยซึ่ง ร้อยเอก เจมส์ โลว์ (Captain
James Low) เป็นผู้ประดิษฐ์คิดขึ้นมาจาก
สิงคโปร์ และได้นำแท่นพิมพ์พร้อมด้วย
ตัวพิมพ์อักษรไทยมาใช้ในกรุงเทพฯ เป็น
ครั้งแรกเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๗

(ค.ศ. ๑๘๓๖) แต่โรงพิมพ์ของเรเวอร์เรนด
ร็อบินสัน พิมพ์แต่หนังสือสอนคริสต์ศาสนา
เป็นภาษาไทยแต่อย่างเดียวเท่านั้น

ต่อมามิชชันนาริอกคนหนึ่ง ซึ่งรู้จัก
กันดีในหมู่คนไทยในนามว่า “หมอบริด-
เลย์” (Dr. D.B. Bradley) ได้ตั้งโรง-
พิมพ์ขึ้นอีกโรงหนึ่งที่ตำบลสำเหร่ ใกล้บ่อน
ปากคลองบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี
เรียกกันว่า “โรงพิมพ์หมออเมริกัน”

หมอบริดเลย์ได้จัดทำตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้น
ใหม่ สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ (ค.ศ. ๑๘๓๗)
แต่ในขั้นต้นยังหล่อเองไม่ได้ ต้องส่งไป
หล่อที่ประเทศอินเดีย ต่อมาในเดือนตุลาคม
พ.ศ. ๒๓๘๕ (ค.ศ. ๑๘๔๓) หมอบริดเลย์
จึงสามารถหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นใช้ได้
เองเป็นครั้งแรก

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาได้เกิดการพิมพ์
หนังสือขึ้นแพร่หลายในประเทศไทยเป็น
ลำดับ โดยเฉพาะหนังสือของทางราชการ
ซึ่งได้ว่าจ้างโรงพิมพ์ของคณะมิชชันนาริ
พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก คือหมายประกาศ
ห้ามสูบฝิ่นเป็นจำนวน ๘,๐๐๐ ฉบับ หมาย
ประกาศฉบับนี้ปรากฏในจดหมายเหตุหมอ
บริดเลย์ว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวโปรดให้พิมพ์ขึ้น เมื่อวันที่ ๒๗
เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๕ (ค.ศ. ๑๘๔๓)

ส่วนเครื่องพิมพ์ดีดภาษาไทยนั้นปรากฏ
ว่า มีดเตอร์ เอ็ดวิน แมคฟาร์แลนด์ บุตร

คนที่ ๒ ของ เรเวอร์เอนด์ เอ็ด. จี. แมค-
ฟาร์แลนด์ (Rev. S. G. Mc Farland) มิช-
ชันนารีอเมริกันเป็นผุ้คิดริเริ่ม เมื่อ เอ็ดวิน
แมคฟาร์แลนด์ เกิดที่กรุงเทพฯ ๑ เมื่อ พ.ศ.
๒๔๐๘ (ค.ศ. ๑๘๖๖) ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๖
(ค.ศ. ๑๘๙๓) เมื่อเอ็ดวินมีอายุได้ ๗ ปี บิดา
และมารดาของเขาได้พาไปเยี่ยมบ้านเกิด
เมืองนอนที่ประเทศสหรัฐอเมริกาพร้อมกับ
พี่น้องอีก ๓ คน

เอ็ดวินได้เข้าศึกษาที่วิทยาลัยเจฟเฟอร์-
สันแห่งรัฐเพนซิลวาเนีย ส่วนพี่ชายของเขา
ได้เข้าเรียนในวิทยาลัยวอชิงตัน เมื่อทั้งสอง
คนเรียนสำเร็จก็เดินทางกลับประเทศไทยใน
พ.ศ. ๒๔๒๔ (ค.ศ. ๑๘๘๑) พี่ชายของเอ็ดวิน
ชื่อวิลเลียมได้สมัครเข้าทำงานในกระทรวง
กลาโหม และต่อมาได้เป็นผุ้บัญญัติคำบอก
แถวทหฬารเป็นภาษาไทยทั้งหมด เช่นคำว่า
กลับหลังหัน ช้ายหัน ขวาทัน หน้าเดิน
แถววันทหฬาวุช เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมการบอก
แถวทหฬารตามวิธีการสมัยใหม่ต้องใช้คำ
ภาษาอังกฤษทั้งนั้น

ส่วนเอ็ดวินนั้นได้เข้ารับราชการใน
กระทรวงธรรมการ เมื่อสมเด็จพระยา
คำวรงราชานุภาพทรงเป็นเสนาบดี เอ็ดวินก็
ได้เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ ต่อมาเอ็ดวิน
ได้ขอลาพักผ่อนแถวเดินทางไปเยี่ยมญาติที่
ประเทศสหรัฐอเมริกา ในการเดินทางกลับ

ไปประเทศสหรัฐอเมริกาครั้งนี้ เอ็ดวิน
พยายามที่จะสร้างเครื่องพิมพ์ดีดอักษรไทย
ขึ้น เพื่อจะนำมาใช้ในประเทศไทยให้ได้
ได้พยายามตรวจสอบเครื่องพิมพ์ดีดของ
โรงงานต่าง ๆ ดู เห็นว่าเครื่องพิมพ์ดีด
ของโรงงานสมิทพรเมียรเท่านั้น ที่พอจะดัด
แปลงเป็นเครื่องพิมพ์ดีดภาษาไทยได้ จึงคิด
ตั้งใจเข้าเรียนในแผนกทำเครื่องพิมพ์ ณ
โรงงานสมิทพรเมียร แถวก็พยายามสร้าง
ตัวอักษรไทยขึ้นเพื่อบรรจุลงในเครื่องพิมพ์
ดีดสมิทพรเมียร แต่เนื่องจากพยัญชนะและ
สระของไทยมีมากกว่าของอังกฤษหลายสิบ
ตัว ถึงแม้เอ็ดวินจะพยายามอย่างไรก็ไม่
สามารถจะบรรจุตัวอักษรได้ทั้งหมด จึง
ตัดสินใจตัดพยัญชนะออกเสีย ๒ ตัว คือตัว
ช กับ ค ดังนั้นเครื่องพิมพ์ดีดภาษาไทยที่
เขาปรารภจะให้มีขึ้นจึงสำเร็จสมความ
ปรารภของเขา

เอ็ดวินได้เดินทางกลับประเทศไทยใน
พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) แถวนำเครื่อง
พิมพ์ดีดภาษาไทยมาขอตรวจคนไทยด้วย แต่
เมื่อเขาเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ได้ทราบว้า
สมเด็จพระยาคำวรงราชานุภาพทรงย้าย
ไปเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แถว่าเขา
ได้พ้นจากตำแหน่งเลขานุการส่วนพระองค์
สมเด็จพระยาคำวรงราชานุภาพเสียแล้ว
เขาจึงเดินทางกลับประเทศสหรัฐอเมริกา

และได้ถึงแก่กรรม ณ ประเทศนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๖) เอ็ดวินได้ทำ พินัยกรรมมอบกรรมสิทธิ์เครื่องพิมพ์ดีด ภาษาไทยให้แก่น้องชายของเขา คิมัสเตอร์ ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ (George B. McFarland) ซึ่งต่อมาได้เข้ารับราชการในประเทศไทย นับบรรดาศักดิ์เป็นพระอาชววิทยาคม

คิมัสเตอร์ ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ ได้รับกรรมสิทธิ์เครื่องพิมพ์ดีดภาษาไทย จากกองมรดกของคิมัสเตอร์ เอ็ดวิน แมคฟาร์แลนด์ แล้ว จึงได้สั่งให้โรงงานสัมพันธพรเมียรทำเครื่องพิมพ์ดีดตามแบบอย่างของ เอ็ดวิน แมคฟาร์แลนด์ ตั้งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยเป็นวันแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) ตัวอย่างเครื่องพิมพ์ดีดสัมพันธพรเมียรวันแรกนี้ ในปัจจุบันได้เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงเทพฯ.

๔. ออกหนังสือพิมพ์และพิมพ์หนังสือวรรณคดีไทย

หมอบรัดเลย์นับว่าเป็นผู้มามีบทบาทสำคัญ ในการก่อกำเนิดหนังสือพิมพ์ขึ้นในประเทศไทย โดยได้ตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ฉบับแรกขึ้น เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๗ (ค.ศ. ๑๘๔๔) ให้ชื่อว่า บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ (Bangkok Recorder) และต่อมาได้พิมพ์ปฏิทินออกเป็นรายเดือนลำดับเหตุการณ์

ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นปี ๆ ไป ให้ชื่อว่า บางกอกกอลันเดอร์ (Bangkok Calender) หนังสือทั้ง ๒ ฉบับนี้เป็นหนังสือ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ในสมัยปัจจุบันได้อาศัยใช้เป็นหลักฐานในการค้นคว้าและอ้างอิงอยู่เสมอ นับว่าเป็นประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง

นอกจากออกหนังสือพิมพ์ข่าวสารการเมืองและพิมพ์ปฏิทินลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยแล้ว หมอบรัดเลย์ยังได้พิมพ์หนังสือออกขวากษัตริย์ราชวงศ์พระมหากษัตริย์ไทยเล่มแรกที่ได้ตีพิมพ์ขึ้นในประเทศไทย ได้จัดทำกฎหมายซึ่งประกาศใช้ในสมัยนั้นมาตีพิมพ์รวมเป็นเล่ม ซึ่งเรียกกันในวงการนักกฎหมายว่า กฎหมายหมอบรัดเลย์หรือกฎหมายสองเล่ม และเลือกสรรวรรณคดีไทย พระราชพงศาวดาร ซึ่งเรียกกันต่อมาว่าพงศาวดารฉบับหมอบรัดเลย์ ราชาริราช กับพงศาวดารจีนที่แปลออกเป็นภาษาไทยมาตีพิมพ์เป็นเล่ม ออกจำหน่ายออก เช่นเรื่องสามก๊ก เลียดก๊ก ไชยชน หองสิน ข้องกง จินตามณี ปถมมาตา และนิราศลอนดอน เป็นต้น

ต่อมาเมื่อมีชนนารอกหลายท่านได้ร่วมกันออกหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์แข่งกับหมอบรัดเลย์ คือหนังสือพิมพ์สยามไทมส์ (Siam Times) และบางกอกเพรส (Bangkok

Press) ออกใน พ.ศ. ๒๔๐๗ (ค.ศ. ๑๘๖๔)
สยามวีกดมอนเตอร์ (Siam Weekly
Monitor) ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ.
๑๘๖๗) และบางกอกซัมมารี (Bangkok
Summary) ออกใน พ.ศ. ๒๔๓๓ (ค.ศ.
๑๘๖๗) รวมหนังสือพิมพ์พวกมิชชันนารี
ได้ตีพิมพ์ขึ้นในรัชกาลที่ ๓ และที่ ๔ มีรวม
ทั้งสิ้น ๖ ฉบับด้วยกัน เป็นหนังสือพิมพ์ราย
เดือน รายบักษ์และรายสัปดาห์ทั้งนั้น ไม่ได้
พิมพ์หนังสือพิมพ์รายวันออกจำหน่าย

ผู้คิดออกหนังสือพิมพ์รายวันเป็นครั้งแรก
ก็เป็นมิชชันนารีอเมริกันเหมือนกัน
คือหมอแชมมวด ยอนส์มัท (Rev. Samuel
John Smith) และหมอโทมาส์ เอ็ด.
แอนดรูส์ (Rev. Thomas S. Andrews) ทั้ง
๒ คนได้พยายามจัดทำโดยช่วยกันเขียนข่าว
และตีพิมพ์ออกจำหน่ายเป็นครั้งแรกเมื่อวัน
ที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๓ (ค.ศ. ๑๘๖๗)
โดยตีพิมพ์ที่โรงพิมพ์ของหมอสมิทที่คาบด
บางคอแหลม ดังชื่อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นว่า
สยามเดลี แอดเวอร์ไทเซอร์ (Siam Daily
Advertiser)

นอกจากออกหนังสือพิมพ์แล้ว หมอ
สมิทยังได้หาเรื่องวรรณคดีไทยมาตีพิมพ์
จำหน่ายอีกด้วยหลายเรื่อง เช่น เรื่องพระอภัย
มณี ของสุนทรภู่ ได้แยกพิมพ์ขายคราวละ
เล่มสมุคไทย คิดราคาเล่มละสี่ดั่ง ปรากฏว่า
ประชาชนพากันนิยมซื้ออ่านกันเป็นจำนวน

มาก หมอสมิทจึงได้หาเรื่องของสุนทรภู่
มาตีพิมพ์ขึ้นอีกหลายเรื่อง เช่น เรื่องสุภาษิต
และนิราศต่าง ๆ ทำให้หนังสือวรรณคดี
ไทยแพร่หลายดังแน่นเป็นต้นมา.

๕. การศึกษา ในด้านการศึกษานั้นว่า
พวกมิชชันนารีได้ทำประโยชน์ให้แก่คนไทย
เป็นอันมาก ชั้นแรกได้เปิดการสอนภาษา
อังกฤษให้แก่พวกเขารัตถ์อัครีศัดศาณาก่อน
แล้วจึงตั้งโรงเรียนสอนนักเรียนทั่ว ๆ ไป
โดยไม่เลือกฐานะนับถือศาณาอะไร นอก
จากนี้ยังพยายามสอนภาษาอังกฤษให้แก่ผู้
สนใจเรียนอีกด้วย พระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาภาษาอังกฤษ
จนทรงมีความรู้ใช้การได้ตั้งแต่วัยทรง
ผนวชอยู่ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้า
อยู่หัวทรงศึกษาภาษาอังกฤษพอใช้การได้
อีกพระองค์หนึ่ง หม่อมราโชทัยกับนายคัค
มหาตเล็กชาหลวงเดิมของพระบาทสมเด็จพระ
ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งต่อมาได้มบรรดา
ศักดิ์เป็นหลวงสุรวงศ์เกษมเรียนจนสามารถ
ใช้การได้

ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕
(ค.ศ. ๑๘๓๓) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวโปรดให้มิชชันนารีจัดทำตำรา
อเมริกันเข้าไปสอนภาษาอังกฤษให้แก่ผู้
บรรดาศักดิ์และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ในพระ

บรมมหาราชวัง โดยผลัดเปลี่ยนกันสอน
สัปดาห์ละ ๒ วัน

หมอจันตเลซึ่งเดิมเป็นกงสุลอเมริกัน
ได้สมัครเข้ารับราชการกับรัฐบาลไทย เมื่อ
วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๘ (ค.ศ. ๑๘๖๕)
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึง
โปรดให้ทำหน้าที่เป็นครูสอนภาษาอังกฤษ
ถวายแด่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬา
วาลย์ และเป็นผู้แปลพระราชดำรัสที่ทรง
มีไปยังประมุขของประเทศต่าง ๆ ในทวีป
ยุโรปและอเมริกา และแปลหนังสือราชการ
อื่น ๆ ที่จะต้องส่งไปติดต่อยังประเทศต่าง ๆ
อีกด้วย

ต่อมาคณะมิชชันนารีอเมริกันได้เริ่มตั้ง
โรงเรียนคริสตชนที่ตำบลวังหลัง จังหวัด
ธนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘ แต่เนื่องจากมี
อุปสรรคบางประการ จึงเปิดสอนไม่ได้ใน
ปีนั้น มาเปิดสอนเขาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘
โรงเรียนนี้มีชื่อว่า “โรงเรียนกุลสตรี
วังหลัง” นอกจากยังได้ตั้งโรงเรียนตาม
จังหวัดต่าง ๆ ขึ้นอีกหลายจังหวัด เช่นที่
จังหวัดตรัง จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัด
เชียงใหม่ เป็นต้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษา
อังกฤษชนบทพระราชวังนันทอุทยาน จังหวัด
ธนบุรี ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ ก็ได้ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้มีสังเคอร์ เอส.จี. แมค
ฟาร์แลนด์ เป็นอาจารย์ใหญ่ และมีสังเคอร์
ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ (พระอาจารย์ยา
คม) บุตรชายคนเล็กของมีสังเคอร์ เอส.จี.
แมคฟาร์แลนด์ ก็ได้เข้าเรียนในโรงเรียน
นี้ด้วย ครั้นเรียนสำเร็จแล้วได้ช่วยบิดาสอน
อยู่เป็นเวลา ๒ ปี จึงเดินทางไปศึกษาต่อ
ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อได้รับปริญญา
แพทยศาสตรบัณฑิต และปริญญา
ทันตแพทยศาสตรบัณฑิตแล้ว จึงได้
เดินทางกลับประเทศไทยเมื่อปลาย พ.ศ.
๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) และได้เข้ารับราชการ
ที่โรงพยาบาลศิริราชในวันที่ ๓ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒)

ในขณะที่เป็นอาจารย์สอนวิชาแพทยอยู่
ณ โรงพยาบาลศิริราช ดร. ยอร์ช บี.
แมคฟาร์แลนด์ ได้บัญญัติศัพท์แพทย์ขึ้นใช้
มากมายหลายคำ เช่นคำว่าสรีรศาสตร์
(Anatomy) ปรานีธรรมคุณศาสตร์
(Physiology) กรรมฐานเคราะห์
(Obstetrics) เป็นต้น ศัพท์เหล่านี้ในปัจจุบัน
ได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างก็มี ดร. ยอร์ช บี.
แมคฟาร์แลนด์ ได้พยายามเรียนภาษาไทย
จนมีความรู้แตกฉานจนสามารถแก้ไขเพิ่ม
เติมปทานุกรมภาษาอังกฤษเป็นไทย ที่บิดา
ของเขาได้ริเริ่มขึ้นไว้ แล้วพิมพ์แจกจ่าย
ปรากฏว่านักเรียนนิยมชอใช้กันเป็นจำนวน

มาก จนต้องพิมพ์จำหน่ายถึง ๓๐ ครั้งด้วยกัน และในระหว่าง ๕ ปีที่ขายแห่งอายุชัย คร. ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ ยังได้ทำปทานุกรมไทยเป็นอังกฤษสำเร็จและได้จัดพิมพ์จำหน่ายแพร่หลายมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ดร. ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ ยังได้มีส่วนช่วยเหลือในการขยายโรงเรียนกุศลศรัทธาตั้ง ไปตัง ณ โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยในปัจจุบัน และสนับสนุนให้ตั้งโรงเรียนสตรีชนอีกแห่งหนึ่ง คือโรงเรียนเยนเฮล์เมมโมเรียล นับว่าอเมริกาเป็นชาติแรกที่ได้นำวางรากฐานในการศึกษาภาษาอังกฤษและการศึกษาตามวิธีการสมัยใหม่ขึ้นในประเทศไทยอันเป็นคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชาวไทยเรื่อยมาจนตราบนานกาล

ยังมีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งจะคงกล่าวได้ก็คือ การที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้แสดงความเป็นมิตรแท้ต่อประเทศไทยโดยยอมเลิกสนธิสัญญาที่ประเทศไทยได้ทำไว้กับคนใน พ.ศ. ๒๓๘๘ ในเรื่องการเก็บภาษีสันค้ำชาเข้าซึ่งประเทศไทยจะเรียกเก็บได้ไม่เกินร้อยละสามของราคาสันค้ำที่ส่งเข้ามายังประเทศไทย และสนธิสัญญาดังนั้นก็ไม่กำหนดวันสิ้นสุดลงด้วย แต่ด้วยการมีน้ำใจอันกว้างขวางของประเทศสหรัฐอเมริกาจึงเป็นประเทศแรกที่ยอมสละผลประโยชน์ของตน

โดยบอกเลิกสนธิสัญญาที่ได้ทำไว้กับประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๖๓ แล้วจัดทำสนธิสัญญาขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ เปิดโอกาสให้ประเทศไทยเรียกเก็บภาษีสันค้ำชาเข้าได้โดยเสรี

ต่อมาชาวอเมริกันอีกคนหนึ่งก็ได้มีบทบาทสำคัญในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาเรื่องการเก็บภาษีสันค้ำชาเข้าที่ประเทศไทยได้ทำไว้กับนานาประเทศอีกจนเป็นผลสำเร็จ เขาผู้นั้นคือ ดร. ฟรานซิส บี. แซวี่ ซึ่งเป็นบุตรเขยของประธานาธิบดีวิลสัน แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา (ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาถิยาณไมตรี) ได้เข้ารับราชการเป็นตบrikษากระทรวงการต่างประเทศของไทย จึงนับว่าประเทศไทยได้รับเอกราชทางศุลกากรโดยสมบูรณ์ตั้งแต่วันที่ ๗ เป็นต้นมา

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ประเทศสหรัฐอเมริกายังได้มีส่วนช่วยเหลือประเทศไทยในระยะตั้งแต่หลังมหาสงครามครั้งที่ ๒ เรื่อยมาจนถึงเวลาปัจจุบันอีกมากมายหลายอย่าง คือช่วยทั้งทางวิชาการ และทางวัสดุ เช่น ได้จัดตั้งเครื่องมือเครื่องใช้มาให้ ได้จัดตั้งผู้เชี่ยวชาญมาฝึกสอนวิชาให้ให้ด้วย สร้างถนนหนทางให้ กับทั้งยังให้เงินทุนในการพัฒนาการประเทศอีกหลายอย่าง ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าชาวไทยแทบทุกคนคงจะทราบกันดีอยู่แล้ว.

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ หรือ ICOM

ม.จ. สุกักรทิศ ทิศกุล

องค์การหรือสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติมีชื่อย่อว่า ICOM ซึ่งย่อมาจากคำว่า International Council of Museums สภาชนกรปราชญ์นานาชาติหมู่หนึ่งคิดเห็นว่าการพิพิธภัณฑ์ของโลกย่อมเป็นผู้ปกครองและผู้พิทักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติไว้ จึงได้รวมกันตั้งสภานขึ้นเพื่อจะใช้พิพิธภัณฑ์เป็นกำลังและปัญญาความรู้ช่วยองค์การ Unesco ดำริบวงรากฐานสันติภาพอันถาวรของโลก

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ หรือ ICOM นี้ มีประวัติย่อ ๆ ดังน คือ เป็นสภาที่ประกอบด้วยสมาชิกจากชนชาติต่าง ๆ หลายชาติ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ มีการประชุมครั้งแรกเริ่มที่พิพิธภัณฑ์ Louver ณ กรุงปารีส ตั้งแต่วันที่ ๓๖-๒๐ พฤศจิกายน รวม ๕ วัน มีนักปราชญ์ชาติต่าง ๆ เข้าประชุมร่วมกัน ๓๔ ชาติ นายชอนเซ เจ แซมตัน แห่งพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์เมืองบัพฟาโต ประเทศสหรัฐได้รับเลือกเป็นนายกกรรมการบริหาร ซึ่งประกอบด้วยกรรมการอื่น ๆ อีก ๓๔ นาย คือ ประธานกรรมการที่ปรึกษา ๓ อุปนายก ๓ เหรัญญิก ๓ เลขาธิการแผนกได้คอบ ๓ เลขาธิการแผนกบันทึก ๓ และมีกรรมการอีก ๖ กับที่ปรึกษา ๓ ซึ่งคัดเลือกจาก

กรรมการสภาแห่งชาติของประเทศต่าง ๆ ที่เสนอมาชิก รวมเป็น ๓๕ นาย มีสำนักงานใหญ่ตั้งประจำที่ Unesco House, 2 Place de Fontenoy Paris 7 e ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส คณะกรรมการบริหารจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๓ ปี หรือจนกระทั่งได้มีการเลือกคนใหม่เข้ามาแทนที่ เนื่องจากสภา ICOM นี้ ประเทศที่เป็นสมาชิกต้องมีสภาของตน ๆ อีกสภาหนึ่งคือ กรรมการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ หรือ National Council of Musenms เรียกย่อว่า NCOM กรรมการคณะนี้ประกอบด้วยสมาชิกของชาตินั้น ๆ เป็นกรรมการไม่เกิน ๓๕ นาย ประธานกรรมการแห่งชาติจะเสนอรายชื่อกรรมการไปยังสภา ICOM เพื่อเขาเป็นสมาชิกโดยเสียค่าบำรุงปีละ ๔ เหรียญอเมริกัน หรือ ๑ ปอนด์สเตอร์ลิง นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการอีกคณะหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการที่ปรึกษาของ ICOM คณะกรรมการที่ปรึกษานี้ประกอบด้วยประธานกรรมการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติทุกชาติ กรรมการคณะนี้จะเป็นผู้เลือกกรรมการฝ่ายบริหารของ ICOM ซึ่งทุก ๓ ปีต้องคราวเปลี่ยน

ICOM เป็นองค์การฝ่ายวิชาการในแผนกพิพิธภัณฑ์ของ Unesco คือแผนก

พิพิธภัณฑสถานของ Unesco นั้น ทำงานแค่เฉพาะทางวิชาการ ส่วนทางวิชาการ Unesco ต้องอาศัยสภา ICOM ทำ เช่นวารสาร Museum อันเป็นวารสารราย ๔ เดือนซึ่ง Unesco เป็นผู้พิมพ์ สภา ICOM เป็นผู้จำหน่าย สถานที่เมื่อครั้งใหม่ ๆ มีการเปลี่ยนแปลงกรรมการบริหารและการประชุมใหญ่ทุก ๒ ปี แต่เคยเว้นเปลี่ยนเป็นทุก ๓ ปี แล้ว เพราะทุก ๒ ปี กระชั้นเกินไป พวกภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ เตรียมตัวไม่ค่อยจะทัน

ICOM มีกติกา (Constitution) และบทบัญญัติ (By Law) วางไว้เป็นแนวทางปฏิบัติมากมายหลายมาตรา มีสาระสำคัญคือเพื่อส่งเสริมและแลกเปลี่ยนความรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศด้วยวิธีต่าง ๆ คือ

ก. ประเทศต่อประเทศให้ยืมวัตถุที่แสดงในพิพิธภัณฑสถานแก่กันและกัน

ข. ให้ยืม ให้เช่า หรือแลกเปลี่ยนวารสารของพิพิธภัณฑสถานเท่าที่กฎหมายจะอนุโลมให้ได้

ค. แลกเปลี่ยนเจ้าพนักงานพิพิธภัณฑสถานระหว่างชาติ

ง. ส่งอาจารย์ไปสอนยังต่างประเทศและอบรมเจ้าพนักงานที่เลือกเฟ้นตัวกันแล้ว

จ. ให้ความสะดวกในการเดินทางเข้าออกประเทศแก่เจ้าพนักงานพิพิธภัณฑสถาน และการส่งวัตถุของพิพิธภัณฑสถาน เช่น ศิลปะวัตถุ

และของอื่น ๆ ที่เอาไปเที่ยวแสดง หรือวารสาร

ฉ. ส่งเสริมและให้ความปลอดภัยแก่กิจการและสวัสดิภาพแก่พิพิธภัณฑสถานโดยทั่วไป รวมทั้งส่วนความรับผิดชอบด้านการศึกษาของพิพิธภัณฑสถานอีกด้วย ฯลฯ

ในกติกาที่ว่า พพิธภัณฑสถาน หมายถึง พพิธภัณฑสถานทั้งหมดที่เปิดให้ประชาชนชม อาทิ เช่น พพิธภัณฑสถานศิลป พพิธภัณฑสถานเทคนิค พพิธภัณฑสถานวิทยาศาสตร์ พพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ พพิธภัณฑสถานโบราณคดี กับทั้งสวนสัตว์ สวนพฤกษศาสตร์ และสวนธรรมชาติ แต่ไม่รวมถึงหอสมุด เว้นไว้แต่เจ้าพวกที่มิหือ่งแสดงได้ให้ประชาชนชมอยู่เสมอไป (เช่นหอสมุดวชิรญาณของเรา) นี่เป็นใจความย่อ ๆ ของกติกาของสภาการพิพิธภัณฑสถานบางมาตรา

ICOM ตั้งแต่ตั้งมาได้มีการประชุมหลายคราว คือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ ประชุมเป็นครั้งแรกที่เมืองเม็กซิโกซิตี้ ประเทศเม็กซิโก ครึ่งนี้ประเทศไทยยังไม่ได้ตั้งกรรมการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และยังไม่ได้เป็นสมาชิก ถึงเดือนตุลาคมรัฐบาลไทยจึงได้ตั้งกรรมการแห่งชาติขึ้น และได้เข้าเป็นสมาชิกของสภา ICOM ตั้งแต่นั้นมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้มีการประชุมใหญ่ครั้งแรกที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส กรรมการแห่งชาติของเราได้ไปร่วมประชุมด้วย ๔ ท่าน พ.ศ. ๒๔๘๓ มีการประชุมใหญ่

ครั้งที่ ๒ ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ
 ครั้นประเทศไทยได้ตั้งผู้สังเกตการณ์ไปเข้า
 ประชุมด้วยผู้หนึ่ง พ.ศ. ๒๔๘๖ มีการ
 ประชุมใหญ่ครั้งที่ ๓ ที่เมืองเยนัวมิตาโน
 และแบกะโม ที่ประเทศอิตาลี คราวนี้
 กรรมการแห่งชาติของเราไปร่วมประชุม
 ด้วย ๔ ท่าน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้มีการ
 ประชุมใหญ่ครั้งที่ ๔ ที่เมืองซุริค ประเทศ
 สวิตเซอร์แลนด์ ครั้นกรรมการแห่งชาติ
 ของไทยไม่ได้ไปร่วมประชุมด้วย เพราะ
 ไม่ได้งบประมาณ ในครั้งที่ ๕ มีการประชุม

ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อ
 พ.ศ. ๒๕๐๒ กรรมการแห่งชาติของไทย
 ก็ไม่ได้ไปร่วมประชุมเช่นเดียวกัน เพราะ
 ขาดงบประมาณ

นายเจ แฮมตัน เป็นนายกสภา ICOM
 มาตั้งแต่นั้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๖ นายยอชัว
 ซาลด์ ผู้อำนวยการสรรพพิพิธภัณฑ์ของ
 ประเทศฝรั่งเศสได้รับเลือกเป็นนายกต่อมา
 และขอให้นายเจ แฮมตัน เป็นนายกผู้ก่อตั้ง
 ต่อไป เพื่อเป็นเกียรติยศแก่สถาบัน

ส่วนกรรมการแห่งชาติของเราในเวลาดัง
 นั้น ๓๔ ท่าน คือ

๑. นายธนิศ ชัยโพธิ์	ประธานกรรมการ
๒. พระยาอนุমানราชชน	กรรมการ
๓. พระวรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร	„
๔. หม่อมราชวงศ์จักรทอง ทองใหญ่	„
๕. พลโท พระยาศรีวิธานนิเทศ	„
๖. หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์	„
๗. นายตรี อมาตยกุล	„
๘. นายถนอม ตูตพันธ์	„
๙. นายวิชา เกรษฐบุตร	„
๑๐. นายแพทย์สุต แสงวิเชียร	„
๑๑. นายแพทย์บุญส่ง เตชะมณีสถิตย์	„
๑๒. นายสิงห์โต ปุกหุด	„
๑๓. หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล	กรรมการและเลขานุการ
๑๔. นายชิน อภัย	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ในเวลานี้มีประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกกว่า ๕๐ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย การประชุมของ ICOM ทุก ๆ ครั้งจะเป็นการรายงานกิจการพิพจน์แห่งประเทศของตน ๆ ว่าใครได้ทำอะไรก้าวหน้าไปบ้าง หรือได้ค้นพบสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่การพิพจน์ กิจการเกี่ยวกับการพิพจน์เหล่านี้ ประเทศต่าง ๆ ที่ไปเข้าประชุมส่วนมากเป็นพวกภักดีอารักขาจะนำบทความไปอ่านกัน เมื่ออ่านแล้วก็ถกเถียงกัน พูดคุยกัน แล้วก็เสนอรายงานกิจการของตนให้ประเทศที่เป็นสมาชิกทราบ เพื่อรับรู้ว่าประเทศใดบริหารกิจการพิพจน์ไปได้เพียงใด ทั้งในการรักษาและในการเผยแพร่

การประชุมแต่ละครั้งก็ได้แบ่งเป็นแผนกต่าง ๆ เช่น

๑. แผนกพิพจน์ทฤษฎาคำศัพท์และเทคนิค

๒. แผนกพิพจน์ธรรมชาติวิทยา

๓. แผนกพิพจน์ชาติวงศ์วรรณคดี

๔. แผนกพิพจน์โบราณคดี

๕. แผนกพิพจน์ประวัติศาสตร์

๖. แผนกพิพจน์ศิลปและศิลปประยุกต์

๗. แผนกพิพจน์ยวชน

ผู้แทนประเทศใดจะเข้าประชุมในแผนกใดก็ตรงกับวิชาและกิจการของตนก็ได้ตาม

ใจเลือก เมื่อประชุมแผนกเสร็จแล้ว ถ้าเป็นเรื่องสำคัญก็มักจะมาพบในการประชุมใหญ่อีกครั้ง ๓ ประเทศที่มีพิพจน์ดีมากประเภทเขาจึงมีผู้แทนไปเข้าประชุมหลาย ๆ คน บางประเทศถึง ๓๐ กว่าคนก็มี มักจะมีการประชุมกันทุก ๆ ครั้ง บางข้อให้สมาชิกไปเสนอแก่ประเทศของตนให้จัดทำต่อไป

ความมุ่งหมายของสภา ICOM ก็เพื่อให้ชาติต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกได้ทราบกิจการในเรื่องรักษามรดกทางวัฒนธรรมของกันและกัน ซึ่งพิพจน์แต่ละชาติเป็นผู้พิทักษ์รักษา และเมื่อทุกชาติเห็นความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรมเท่า ๆ กันแล้ว ก็มักจะรักใคร่นับถือกัน

นายแอมสัน ผู้ก่อตั้งสภา ICOM ขึ้นสำเร็จได้กล่าวว่า “กติกาสถาของ Unesco กล่าวว่า การรบกวนย่อมเกิดขึ้นจากความคิดของมนุษย์ เพราะฉะนั้น การป้องกันเพื่อให้เห็นศิลปก็จะต้องสร้างขึ้นด้วยความคิดของมนุษย์ด้วยกัน

มนุษย์เราไม่รู้จักอภัยภัยของกันและกันและความไม่รู้จักกันนี้ก็เป็นเหตุตอออกมาแต่ปริมาณแห่งความสงสัยและไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างบรรดาชนทั้งหลายในโลก ความระแวงซึ่งกันและกันเองได้กลายเป็นสงครามเกิดขึ้น ๆ ๓ ๆ

พิพิธภัณฑ์ทั้งหลายในท้องถิ่นย่อมตั้ง
ขึ้นเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน โดยวิธีแสดง
สิ่งของเหล่านั้น และโดยวิธีฝึกคนทุกวัยให้
รู้จักคุณค่าแห่งการพิพิธภัณฑ์ ฉะนั้น จึงมี
หน้าที่สำคัญในสมัยภายหลังสงคราม ทั้งนี้
เพื่อจะฝึกปวงชนให้รู้จักเข้าใจและช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกันทั่วโลก เพื่อให้สำเร็จดังกล่า
วนี้ เราจะต้องช่วยให้งานเดินไปในประการ
ต่าง ๆ อาทิ เช่นการนำของไปแสดงใน
นานาชาติประการหนึ่ง การแสดง
ปาฐกถาว่าด้วยพิพิธภัณฑ์ประการหนึ่ง
การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างพิพิธภัณฑ์
แต่ละชาติประการหนึ่ง การแลกเปลี่ยน
เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ โดยให้ทุนงานหรือทุน
ศึกษาประการหนึ่ง ทั้งนี้เราจะต้องมุ่ง
แสดงให้ประชาชนได้ทราบฐานะเดิมของ
ชาติที่เป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ ในทาง
วัฒนธรรม ในทางขนบธรรมเนียม และ
ในทางแห่งความเป็นอยู่ในปัจจุบันด้วย เพื่อ
ให้เห็นชัดว่าประชาชนแต่ละชาติได้พยายาม
ส่งเสริมวัฒนธรรมหรือแก้อุปสรรคในการ
ที่จะส่งเสริมกันด้วยวิธีใด การแสดงดังนี้
ย่อมทำให้เราเข้าใจในปัญหาของชาติ ใน
การพิจารณาเปรียบเทียบกับปัญหาของเรา

เอง และเมื่อบังเกิดความเข้าใจซึ่งกันและ
กันดังนี้แล้ว ก็ย่อมจะบังเกิดความปรารถนา
ที่จะช่วยซึ่งกันและกันระหว่างประเทศนั้น
ขึ้นได้ ด้วยหลักการดังกล่าวมานี้แหละเรา
ICOM จึงสามารถสร้างโครงการแห่ง
สากลสันติภาพขึ้นได้”

ส่วนกิจการของคณะกรรมการพิช
ภัณฑ์แห่งชาติ หรือ NCOM ของไทยนั้น
นอกจากส่งผู้แทนไปประชุมร่วมกับ ICOM
แล้ว ก็มีการนำหนังสือมติดังกล่าว
แห่งชาติภาษาอังกฤษ หนังสือวัฒนธรรม
ว่าด้วยพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศ
ไทยภาษาอังกฤษ และแผนที่ประเทศไทย
แสดงที่ตั้งโบราณวัตถุสถานพร้อมด้วยสมุด
คำอธิบายไปแจกในการประชุมเพื่อเป็น
การเผยแพร่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติและ
ศิลปของไทยด้วย ตลอดจนได้เคยเสนอให้
จัดพิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติวิทยา พิษ
ภัณฑ์โบราณคดี และการขยายพิพิธภัณฑ์
สถานแห่งชาติให้เหมาะสมไปแก่รัฐบาล
และเสนอรัฐบาลเรื่องการคุ้มครองสิ่งของ
ทางวัฒนธรรมในระหว่างสงคราม ซึ่ง
รัฐบาลก็ได้ลงนามในสัญญา กับนานาชาติ
ไปแล้ว.

จดหมายจากลอนดอน

School of Oriental and African Studies
University of London, W.C.I.

วันที่ ๓๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๓

เรียน บรรณาธิการหนังสือ "ศิลปากร" ได้ทราบ

โดยเหตุที่ผมอยู่ไกล จึงเพิ่งได้รับหนังสือต้นฉบับเดือนมีนาคม (จัดเป็นเล่มล่าสุดที่ได้รับ) รีบเปิดอ่าน "สาส์นสมเด็จพระสังฆราช" และ "บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ" ก่อนอื่นเช่นเคย บันทึกความรันทานคำสดกราจารย์พระยาอนุมานราชชนกราบทุกถา "ท่านผู้ใหญ่" ประจำฉบับนั้นเป็นเหตุให้ผมสนใจเรื่อง "โอม" ต่อไปเป็นพิเศษ ประจวบเวลาผมหนังสือเพลงศพออกที่ประเทศอังกฤษเรื่องหนึ่งว่าด้วยคาถา "โอมมณีปัทเม" ของชิเบต (Foundations of Tibetan Mysticism by Lama Anagarika Govinda) ท่านผู้แต่งเป็นชาวเยอรมัน เดิมเป็นนักปราชญ์ทางวิชาวิทยาศาสตร์ ปรัชญาและโบราณคดี ขณะนั้นออกบวชเป็นลามะอนาคาริกา ฉายาโควินทะ ตั้งอาศรมอยู่เชิงเขาหิมาลัย บัดนี้ได้รับเชิญให้มาประชุมร่วมกับพวกคริสตัง ณ เมืองเวนิส ในยุโรป เลยข้ามมาเกาะอังกฤษด้วยผมได้มีโอกาสไปฟังปาฐกถาและสนทนากับท่าน ได้ความรู้ออกไปจึงใคร่เก็บความย่อ ๆ ว่าด้วยคาถาโอม ตามความเชื่อของชาวชิเบต เล่าสู่กันฟัง เผื่อจะเป็นที่สนใจของสมาชิก "ศิลปากร" บ้างคอกกระมัง

ท่านลามะอธิบายว่าชาวชิเบตถือว่า "โอม" เป็นมนตร์คัมภีร์ปาฏิหาริย์ประมาตมันนับเป็นคาถาบทต้น อันจะนำปวงชนให้ดำเนินสู่ธรรมมรรคทางแปด พระโอรสของพุทธองค์ซึ่งพระปัญญาคือนางธรรมชนดังกถบทนั้น ย่อมจะทรงคุ้มครองช่วยเหลือเกื้อหนุนและแนวทางให้ผู้บรรลุธรรม (พระพุทธรูปปางนี้มักทำในท่าประทับนั่ง พระหัตถ์ทั้งสองแผ่พระอระ พระศอกกางแสดงธรรม) ส่วนบท "มณี" นั้นเป็นบทว่าด้วยอภิสัทธาของมนุษย์บรรลุธรรมเพื่อส่งต่อใจให้สืบไป เป็นสมาธิหนึ่งเดียว ตามคำพิณของมนตร์จะเห็นได้ว่าเป็นคำเกี่ยวเนื่องกับพระไตรรัตน์ พระรัตนังคาถาพุทธ เป็นผู้ที่ทรงส่งต่อให้สรรพสัตว์ได้ตรัสรู้และผู้ตรัสรู้หนักไม่จากค้อยู่ในวงศ์พระภิกษุสงฆ์เท่านั้น (พระพุทธรูปปางนี้มักทำในท่าท้าวเมธา) ขัดสมาธิคล้ายพระปางมารวิชัยของเรา ผิดกันแต่พระหัตถ์วางหงายคุดประทานของมีค่าพระรัตนเช่นของเรา ของในทันทีแก่พระรัตนตรัยนั่นเอง "ปัทม" เป็นมนตร์สำหรับบริกรรมว่าด้วยอภิสัทธาจะเข้าสมาธิพระอมิตายพุทธเป็นพระผู้ทรงคุ้มครองป้องกันผู้บรรลุธรรมมนตร์บทนั้นว่า "หิ" นั้นเป็นแนวอภิสัทธาจะบังเกิดปัญญาเข้าสู่

ปรมาตมน์เป็นหนึ่งเดียว พระอโศกยพทข (ประทับนั่งในท่าภุมมัมมุตตรา คือ ถูกดั่ง
แผ่นดิน) เป็นผู้เกื้อหนุนมนตร์บทน และเมื่อบริกรรมได้ครบทั้งหมดยแล้ว พระ
อวโลกิเตศวร โพธิ์สัตว์ผู้ทรงมหากรุณาอันใหญ่ยิ่ง จะคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรม เมื่อบริกรรม
ได้มนตร์เต็มประสงค์ถึงบท “อาหะ” แล้ว พระอโมฆสถิพทข (ปางอภัยมุตตรา) จะช่วย
ผู้บริกรรมให้ปราศจากความหวนเกรงใด ๆ สิ้น

พระพุทธรูปเจ้าทั้งห้าพระองค์ที่กล่าวมาแล้วนั้นเรียกตามตำราว่าทศนิกายคตินตระกูลแห่ง
พระพุทธรูปห้าองค์ พระนิพนธ์เป็นสัญลักษณ์ของอายตนะส่วนต่าง ๆ นั้นเอง พระ
ใจโรจน์เกิดแต่รูป พระรัตนสมภพเกิดแต่เวทนา ฯลฯ ส่วนพระอวโลกิเตศวรนั้นเป็นผู้โพธิ์สัตว์
คู่บารมีพระอโศกยพทขมนตร์ดังกล่าวมานั้นเขียนเป็นอักษรวิเศษดังนี้

อักขรวิธี

(ลอกมาจากแบบตัวเขียนหนังสือเบต ชื่อ “ไปจัน” ดังจะเห็นได้ว่ามันแปรมาจากตัว
เทวนาครีตเขียนภาษาดั้งเดิมของตนเอง)

อันคำว่า “โอม” นั้นเขียนดังนี้ได้ด้วย คำนี้เกิดขึ้นจากเสียง “อะ-อุ-มะ”

อะ หมายถึงวัญญาณที่ตนอยู่ (ชาครัต)

อุ หมายถึงวัญญาณที่ตนอยู่ (ตวากน)

มะ หมายถึงวัญญาณที่ตนอยู่ (ตัมพัต)

รวมเข้าเป็น “โอม” ย่อมหมายรวมถึงวัญญาณความรู้งดทั้งปวงที่มองเห็นรอบเขต
ของด้านทั้งสี่ข้างที่กล่าวมาแล้วนั้น พนทศาหรือความรู้งดอย่างสามัญจะอธิบายได้ จดเป็น
ตัมค (คือ รวมวัญญาณความรู้งดทั้งสามนั้น เข้ากับความรู้งดอย่างใหม่อันได้จากทศความ
รู้งดทั้งสามนั้นรวมกันเป็นมคต) อธิบายด้วยคำดั้งเดิมว่า “ตัมยะ” ขอบเขตแห่งตัมยะ
นิกายต่าง ๆ ในขีเบตเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นอมฤต ปราศจากความทุกข์ พ้นเกิดแก่ จะ
บริกรรมได้จริง ก็ต่อเมื่อปราศจากอาลัยในตัวตน รูปเสียง ด้วยเหตุฉะนั้นคาถาบทว่า “โอม”
จึงเป็นคณมรรคาจลแห่งความหลุดพ้นแท้จริง

ผมเก็บความเขามาพรรณนาต่อผู้ฟัง ด้วยประการฉะนี้.

ขอแสดงความนับถือ

ส. ศิวรักษ์

๕ คำชี้แจง

พระราชดำรินฉบับนี้ ค้นฉบับเป็นต้นฉบับของหอสมุด Bodleian มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ข้าพเจ้ามีโอกาได้ไปพบเห็นขณะที่อยู่ในอังกฤษ คือเมื่อข้ามมากรุงปารีส และเข้าไปตรวจเอกสารในหอสมุด Bibliothèque Nationale ได้เห็นภาพถ่ายเข้า เพราะฉะนั้นพระราชดำรินฉบับนี้จะมีขนาดกว้างยาวเท่าใด เขียนบนกระดาษอะไร จึงไม่สามารถชี้แจงได้

ในหอสมุด Bibliothèque Nationale กรุงปารีส มีเอกสารภาษาไทยอยู่ด้วยกันประมาณ ๓๐๐ ชิ้น ค้นฉบับเป็นต้นฉบับข่อยกม โบราณกม ต้นฉบับฝรั่งกม เป็นเรื่องราวของเมืองไทยตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์เรื่อยมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องราวก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เห็นแต่ภาพพระราชดำรินเท่านั้น ซึ่งต้นฉบับเป็นของหอสมุด Bodleian มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด แต่จะเป็นพระราชดำรินของรัชกาลใด เวลานี้ข้าพเจ้ายังไม่สามารถบอกได้

เมื่อกลับมากลางเทพฯ และนำความมาปรึกษาคุณตรี อมาตยกุล จึงตกลงกันให้ข้าพเจ้าหนังสือไปถึงเจ้าหน้าที่หอสมุด Bodleian ขอให้เขาทำ Photostat ส่งมาให้หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งทางฝ่ายเขาก็เอื้อเฟื้อจัดส่งมาให้ตามความประสงค์

บัดนี้ นายประสาร บุญประครอง เจ้าหน้าที่แผนกหอสมุดวิจิตรญาณ ได้พิจารณาอ่านพระราชดำรินและเสนอมาลงพิมพ์ให้เห็นทางตัวสะกดการันต์ตามต้นฉบับ และตัวสะกดการันต์เขียนอย่างปัจจุบัน เช่น ต่เตจ-ตมเตจ พระญา-พระยา กบัตน-กบัตัน คำวัก-คำวัก ผาหรง-ฝรั่ง กำนัด-กำหนด กัดหมาย-กฎหมาย น่คร-นคร อยุทยา-อยุธยา ฯลฯ ผู้ใฝ่ใจในวิชาหลักภาษาไทยคงจะได้ประโยชน์จากตัวสะกดการันต์ของยุคนั้นตามสมควร

เกี่ยวกับการตีความหมายในวิชาประวัติศาสตร์ไทยว่า พระราชดำรินนั้นจะเป็นของพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาพระองค์ใด ข้าพเจ้าขอเสนอความเห็นว่าเป็นพระราชดำรินของสมเด็จพระเอกาทศรถตามพระนามที่ปรากฏในพระราชดำริน ทรงมีไปถึงพระเจ้าคอนพิลปแห่งประเทศปอตุเกศ โดยผ่านอุปราชแห่งกัวในประเทศอินเดีย คณะทูตที่อัญเชิญ

พระราชดำรินี้ไปปรากฏนามครบชุดทั้ง ราชทูต อุปทูต ครีทูต ส่วนท่านบาทหลวง
ที่ปรากฏนามในต้นฉบับว่า “ ปาดรฌเมรวันด์สกันตุนุ่ยาสัง ” นั้น เป็นผู้นำสำเนาอุปราช
แห่งกัวมายังกรุงศรีอยุธยา และได้นำคณะทูตไทยไปยังเมืองกัวและกรุงลิสบอนอีกด้วย
บาทหลวงผู้นั้นจะมนามในภาษาอังกฤษว่า Padre Francisco Tunisien กระมัง และคนที่ทำ
ท่านจะคุ้นเคยกับขนบธรรมเนียมและภาษาไทยเป็นอย่างดี และคงจะทำหน้าที่ตามประจำ
คณะทูตไทยไปยังกรุงลิสบอนด้วย

พระนามและนามที่ปรากฏในพระราชดำรินี้ ข้าพเจ้าขอเสนอความเห็นดังต่อไปนี้

๑. พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถ	คือ	พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถ
๒. ทองผิหิตพระญาปรตูการ	..	ดอนฟิลิปแห่งปอตุเกศ
๓. พระอากวระ	..	พระเจ้าอากวระ
๔. พระญาวชเร	..	ไวชรอย (อุปราชแห่งกัว)
๕. พระญามุศังสงคราม	..	พระยามุศังสงคราม (ราชทูต)
๖. หลวงดำฤทไมตรี	..	หลวงดำฤทไมตรี (อุปทูต)
๗. ขุนอนุชิตราชา	..	ขุนอนุชิตราชา (ครีทูต)

จึงขอท่านผู้รู้และนักศีกษาได้ตรวจพิจารณาข้อเสนอต่อไปนี้ อนึ่ง คำในบรรทัด
ที่ ๓๕ ว่า “ ไมตาปุน ” ไม่ทราบว่าจะเป็นคำภาษาอะไร มีความหมายว่าอย่างไร จึงเสนอ
มาให้ท่านผู้รู้ได้โปรดพิจารณาด้วย.

ขจร สุขพานิช

๒๒ ต.ค. ๒๕๐๓

หนังสือพระราชลาล์น
อักษรไทย ภาษาไทย สมัยอยุธยา
เป็นภาพถ่าย

ได้มาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ณ ประเทศอังกฤษ
ประสาร บุญประคอง อ่าน และ อธิบาย

เขียนตามต้นฉบับ

๑. พระบรมมรคัพจนภาโคยงการ
มานพระบ้นทฐพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศัวบรมนาถ
บรมบพตรพระพุทเจ้าอยู่หัว

๒. ศักรียุชยามหาดิถกภพนพ
รัตนราชธานบรมมัยอตุม
สัความัศัรศัพรัตนคฤหรัตน
เจ้าปราชัศาททองเจามหามังคโล

๓. กฉาทาวพระญาฝ่ายทิศัศั
ฉนัออกทังปวงทรงพระกรุณา
มพระราชเมตตาภาว มาถึง
พระยาฉัชเรหคัฉวยพระญา

๔. สัฉฉัฉกบัคณมถเวรรัเบนถั
หนังสือฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

เขียนอย่างปัจจุบัน

- พระบรมมรคัพจนภาโคยงการ
มานพระบ้นทฐพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศัวบรมนาถ
บรมบพตรพระพุทเจ้าอยู่หัว

ศักรียุชยามหาดิถกภพนพ
รัตนราชธานบรมมัยอตุม
สัความัศัรศัพรัตนคฤหรัตน
เจ้าปราชัศาททองเจามหามังคโล

- กฉาทาวพระญาฝ่ายทิศัศั
ฉนัออกทังปวงทรงพระกรุณา
มพระราชเมตตาภาว มาถึง
พระยาฉัชเรหคัฉวยพระญา

สัฉฉัฉกบัคณมถเวรรัเบนถั
หนังสือฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

๗. บรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้า
อยู่หัว ทงปวงนนพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศักรบรมนาถบรม
บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระ

บรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้า
อยู่หัว ทงปวงนนพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศักรบรมนาถบรม
บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว กรมพระ

๘. กรุณาแก่พระยาวิชาญเรหนักหนา
หาสิ่งทงอุปมาบมิได้ประการหนึ่ง
ซึ่งมทนต์ขอพระยาวิชาญเรหนัก
บาตรณเรณนตั้งศกคุณตั้งตูล พ

กรุณาแก่พระยาวิชาญเรหนักหนา
หาสิ่งทงอุปมาบมิได้ประการหนึ่ง
ซึ่งมทนต์ขอพระยาวิชาญเรหนัก
ปาตรณเรณนตั้งศกคุณตั้งตูล พ

๙. กตพระยาปรตุการว่าขอให้เป็น
พระราชไมตรีด้วยพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศักรบรมนาถบรม
บพิตรพระพุทธ (ทเจ้าอยู่) หัว

กฏพระยาปรตุการว่าขอให้เป็น
พระราชไมตรีด้วยพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศักรบรมนาถบรม
บพิตรพระพุทธ (ทเจ้าอยู่) หัว

๑๐. ขาทคยกต ขอพระราชไมตรีน
ยาใดมวญ แดซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศักรบรมนาถบรม
บพิตรพระพุทธเจ้า - - - - -

ขาทคยกต ขอพระราชไมตรีน
อย่าได้มวญ^(๑) แดซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศักรบรมนาถบรม
บพิตรพระพุทธเจ้า - - - - -

๑๑. ราชหฤทัยนมนตากยณดินนักหนา
แต่นำพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศักรบรมนาถบรมบพิตร
พระพุทธ - - - - -

ราชหฤทัยนมนตาก^(๒)ยณดินนักหนา
แต่นำพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศักรบรมนาถบรมบพิตร
พระพุทธ - - - - -

๑๒. แดกอรมาไต้เพราะจไครโท
 แผ่นดินเมืองปรตการแดแผ่น
 ดินกรุงพระมหานครทวารวดี
 ศรัยอุทยาเป็นแผ่นกัณทาณท --

แต่ก่อนมาไชร เพราะจไครโท
 แผ่นดินเมืองปรตการแดแผ่น
 ดินกรุงพระมหานครทวารวดี
 ศรัยอุทยาเป็นแผ่นกระดานท --

๑๓. พระราชไมตรีนั้นเป็นกันฉันท์
 เสน่ห่มนังอัน (จหาจุตาณ)
 มีไต้ตามปร (เว) นั้สัจธรรมไมตรี
 อันมิในพระมหากษัตริย์เจ้าทงทิดา(ย)

พระราชไมตรีนั้นเป็นกันฉันท์
 เสน่ห่มนังอัน (จหาจุตาณ)
 มีไต้ตามประเพณีสัจธรรมไมตรี
 อันมิในพระมหากษัตริย์เจ้าทงทิดา(ย)

๑๔. การนังถ่มในพระราชหฤทัยอัน
 (ควร) พังมาแดกอรทงปวงนั้ปร
 การนังด้วยพระญาวัชเรให้ทุด
 พระกรุณาความต้องปรการ --

การนังถ่มในพระราชหฤทัยอัน
 (ควร) พังมาแต่ก่อนทงปวงนั้ประ
 การนัง ด้วยพระยาวัชเรให้ทุด
 พระกรุณาความต้องประการ --

๑๕. ทนง์ต่อพระอางวะมาเถิงพระ
 ญาวัชเรทว่าจขอเป็นไมตรีแด
 พระญาวัชเรทกัไปมิรับแดให้งค
 ไวแต่ทำไมลาปุนกร เมื่อใดแด
 มี --

ทนง์ต่อพระอางวะมาเถิงพระ
 ยาวัชเรทว่าจขอเป็นไมตรีแด
 พระยาวัชเรทกัไปมิรับแดให้งค
 ไว้ แต่ทำไมลาปุนกร เมื่อใดแด
 มี --

๑๖. วาปรการยไต้ไต้ จึงให้ทำตาม
 นัน พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรุท
 อิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว กรมพระราชหฤทัย

วาปรการไต้ไชร จึงให้ทำตาม
 นัน พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรุท
 อิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว กรมพระราชหฤทัย

๓๗. เพราะเหตุพระยาวิชเรหมความ
 ด้วามภักคือน ชอนจริงจิงใด
 แดงแฉงกจเอนคตเขาไปถว้ย
 ใหตรัษรบกัหากเปนประเว(ณ)
- เพราะเหตุพระยาวิชเรหมความ
 ด้วามภักคือนชอนจริง จิงได้
 แดงแฉงกจเอนคตเขาไปถว้ย
 ใหตรัษรบกัหากเปนประเว(ณ)

๓๘. ต่ในพระมหากษัตริเจ้าอนยัง
 แดการยอนจเปนมตรกต เปน
 ด้ตรกตไดยอมพัจฉารณาหาด้ง
 อนจเปนประโยชน์ แตมิเปน
- ด้ ในพระมหากษัตริเจ้าอนยัง
 แด การอนจเปนมตรกต เปน
 ด้ตรกตไชร ย่อมพัจฉารณาหาด้ง
 อนจเปนประโยชน์ แตมิเปน

๓๙. ใ้กเอาด้งนนั้น จังจได้คคอ่าน
 ตกแต่งการยด้งนนี้ปรการนัง
 อนพระยาวิชเรห้คกแต่ง
 ฝารงผู้ด้งนทตถอเรืออนรมา
- ไชร ก้เอาด้งนนั้น จังจได้คคอ่าน
 ตกแต่งการยด้งนนี้ปรการนัง
 อนพระยาวิชเรห้คกแต่ง
 ฝารงผู้ด้งนทตถอเรือ(ง)อนรมา

๔๐. พระราชกำหนดนนักสม (ใน
 พระราช) ฤทธยพระบาทด้เตจเอกา
 ทศรุทธอศัวรบรมนาถบรมบพิตร
 พระบาทพระเจ้าอยู่ - - - - -
- พระราชกำหนดนนักสม (ใน
 พระราช) ฤทธย พระบาทด้เตจเอกา
 ทศรุทธอศัวรบรมนาถบรมบพิตร
 พระบาทพระเจ้าอยู่ - - - - -

๔๑. ณาแกพระยาวิชเรหเปนอนยัง
 นกหาด้งจแ่มอด้วยมิได้แ
 ความด้องปรการยนี้ พระบาทด้เตจ
 เอกาทศรุทธอศัวรบ - - - - -
- ณาแกพระยาวิชเรหเปนอนยัง
 นก หาด้งจแ่มอด้วยมิได้แ
 ความด้องปรการยนี้ พระบาทด้เตจ
 เอกาทศรุทธอศัวรบ - - - - -

๒๒. ทเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกำหนด
ให้แจ้งกิจคดีทั้งปวงใส่เกรือก
ท้าวพระยามหากษัตริย์ราช
อนันต์ในจุติศักราช - - - - -
ทเจ้าอยู่หัว จะได้มีพระราชกำหนด
ให้แจ้งกิจคดีทั้งปวงไว้ เกริก^(๓)
ท้าวพระยามหากษัตริย์ราช
อนันต์ในจุติศักราช - - - - -
๒๓. จรวมพระราชหฤทัยคิดอ่านกิจการ
บ้านเมืองทั้งปวงได้ ยังมีอยู่เหตุ
คิงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
จรวมพระราชหฤทัยคิดอ่านกิจการ
บ้านเมืองทั้งปวงไว้ ยังมีอยู่ เหตุ
คิง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
๒๔. อยู่หัวมีใตพปากษาคด้วยพระมหา
กษัตริย์เจ้าผู้อนันโตเป็นบรมมัตริน
จเป็นทศเคยนแห่งบรรพเทศาภิราช
อยู่หัวมีใตพปากษาคด้วยพระมหา
กษัตริย์เจ้าผู้อนันโตเป็นบรมมัตริน
จเป็นทศเคยนแห่งบรรพเทศาภิราช
๒๕. พระยามหากษัตริย์แต่เป็นใหญ่
กว่าเมืองฝรังทั้งปวง (๕) ยังมี
เมื่อใดพระมหานครทั้งสองเป็น
ดพาน - - - - -
พระยามหากษัตริย์แต่เป็นใหญ่
กว่าเมืองฝรังทั้งปวง (๕) ยังมี
เมื่อใด พระมหานครทั้งสองเป็น
ดพาน - - - - -
๒๖. ไตรวมพระราชหฤทัยคิดคำวิตรี
กิจ (านุกิ) จทั้งปวงแต่เห็นประโยชน์
จได้แก่เสนาบดีกระทรวงมหาดม
ไตรวมพระราชหฤทัยคิดคำวิตรี
กิจ (านุกิ) จทั้งปวง แต่เห็นประโยชน์
จะได้แก่เสนาบดีกระทรวงมหาดม
๒๗. ตกแต่งการตั้งขึ้นได้แต่ประการ
- - - (พระยาวิเศษ) - - -
จาดด้วยฝรังตูกาคัดฝรังทหารก
- - - - - พระราชกำหนด
ประการใด ๆ กัดได้ (จหา)
ตกแต่งการตั้งขึ้นไว้ แต่ประการ
- - - (พระยาวิเศษ) - - -
จาดด้วยฝรังตูกาคัด ฝรังทหารก
- - - - - พระราชกำหนด
ประการใด ๆ กัดไว้ (จะหา)

<p>๓๓. ทังปวงนน^๕ให้พระญาวัชเรทกทหมาย^๕
ให้แก่ฝรัง^๕ตูกคำ^๕ทังปวงญา^๕ให้ชม^๕เหง^๕
เบียน^๕ชา^๕ชน^๕ที่^๕คร^๕มา^๕กร^๕ง^๕พระ^๕ม^๕หา^๕ณ^๕ค^๕อ^๕
ทวาราวดี^๕ศรี^๕อยุธยา^๕ - - - - -</p>	<p>ทังปวงนน^๕ให้พระญาวัชเรทกทหมาย^๕
ให้แก่ฝรัง^๕ตูกคำ^๕ทังปวงญา^๕ให้ชม^๕เหง^๕
เบียน^๕ชา^๕ชน^๕ที่^๕คร^๕มา^๕กร^๕ง^๕พระ^๕ม^๕หา^๕ณ^๕ค^๕อ^๕
ทวาราวดี^๕ศรี^๕อยุธยา^๕ - - - - -</p>
<p>๓๔. ดว^๕ย^๕ชา^๕ชน^๕ที่^๕คร^๕มา^๕กร^๕ง^๕พระ^๕ม^๕หา^๕ณ^๕ค^๕อ^๕
ทวาราวดี^๕ศรี^๕อยุธยา^๕ แด^๕ให้^๕ทำ^๕ตาม^๕
บัง^๕ค^๕บ^๕บ^๕น^๕ชา^๕เจ้า^๕นา^๕เจ้า^๕ทา^๕อน^๕จ^๕ไ^๕ด^๕
รักษ^๕า^๕ตูก^๕คำ^๕ทัง^๕ปวง^๕ตาม^๕พ^๕ - - - - -</p>	<p>ดว^๕ย^๕ชา^๕ชน^๕ (๗) ^๕ด^๕มา^๕กร^๕ง^๕พระ^๕ม^๕หา^๕ณ^๕ค^๕อ^๕
ทวาราวดี^๕ศรี^๕อยุธยา^๕ แด^๕ให้^๕ทำ^๕ตาม^๕
บัง^๕ค^๕บ^๕บ^๕น^๕ชา^๕เจ้า^๕นา^๕เจ้า^๕ทา^๕อน^๕จ^๕ไ^๕ด^๕
รักษ^๕า^๕ตูก^๕คำ^๕ทัง^๕ปวง^๕ตาม^๕พ^๕ - - - - -</p>
<p>๓๕. คร^๕น^๕แ^๕ด^๕ตูก^๕คำ^๕ทัง^๕ปวง^๕แ^๕ด^๕ไ^๕ด^๕ทำ^๕ตาม^๕
ป^๕ร^๕ค^๕บ^๕ป^๕ร^๕ชา^๕เจ้า^๕นา^๕เจ้า^๕ทา^๕ทัง^๕ปวง^๕แ^๕ด^๕
ไ^๕ด^๕จ^๕ง^๕ด^๕ง^๕อน^๕ ^๕ช^๕อ^๕ว^๕า^๕จ^๕เ^๕ป^๕เ^๕น^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ย^๕าก^๕
ทัง^๕ปวง^๕น^๕น^๕แ^๕ด^๕จ^๕ม^๕ (แก^๕) - - - - -</p>	<p>คร^๕น^๕แ^๕ด^๕ตูก^๕คำ^๕ทัง^๕ปวง^๕แ^๕ด^๕ไ^๕ด^๕ทำ^๕ตาม^๕
บัง^๕ค^๕บ^๕บ^๕น^๕ชา^๕เจ้า^๕นา^๕เจ้า^๕ทา^๕ทัง^๕ปวง^๕แ^๕ด^๕
ไ^๕ด^๕จ^๕ง^๕ด^๕ง^๕อน^๕ ^๕ช^๕อ^๕ว^๕า^๕จ^๕เ^๕ป^๕เ^๕น^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ย^๕าก^๕
ทัง^๕ปวง^๕น^๕น^๕แ^๕ด^๕จ^๕ม^๕ (แก^๕) - - - - -</p>
<p>๓๖. ด^๕บ^๕ไ^๕ป^๕าย^๕ห^๕นา^๕เห^๕น^๕ม^๕ร^๕าง^๕ม^๕เ^๕ว^๕
ป^๕ร^๕ไ^๕ด^๕เ^๕น^๕ค^๕ิน^๕น^๕เ^๕ม^๕เ^๕อง^๕ป^๕ร^๕ตูก^๕การ^๕
แ^๕น^๕พระ^๕ม^๕หา^๕ณ^๕ค^๕อ^๕ร^๕ท^๕ร^๕า^๕บ^๕ด^๕ศ^๕ร^๕
อ^๕ย^๕ุ^๕ท^๕ยา^๕แ^๕ด^๕จ^๕ะ^๕ค^๕ง^๕อ^๕ย^๕ แ^๕ด^๕ท^๕า^๕น^๕</p>	<p>ด^๕บ^๕ไ^๕ป^๕าย^๕ห^๕นา^๕เห^๕น^๕ม^๕ร^๕าง^๕ม^๕เ^๕ว^๕
ป^๕ระ^๕ (การ^๕) ไ^๕ด^๕ เ^๕น^๕ค^๕ิน^๕ เ^๕น^๕เ^๕ม^๕เ^๕อง^๕ป^๕ร^๕ตูก^๕การ^๕
แ^๕น^๕ (ค^๕ิน^๕) พระ^๕ม^๕หา^๕ณ^๕ค^๕อ^๕ร^๕ท^๕ร^๕า^๕บ^๕ด^๕ศ^๕ร^๕
อ^๕ย^๕ุ^๕ท^๕ยา^๕ แ^๕ด^๕จ^๕ะ^๕ค^๕ง^๕อ^๕ย^๕ แ^๕ด^๕ท^๕า^๕น^๕</p>
<p>๓๗. อ^๕น^๕ด^๕น^๕ค^๕เ^๕น^๕หา^๕แ^๕ด^๕อ^๕น^๕ (ย^๕) อ^๕ด^๕ย^๕
ก^๕ว^๕า^๕บ^๕ร^๕า^๕ณ^๕ร^๕า^๕ช^๕ป^๕ร^๕เ^๕น^๕พระ^๕ม^๕หา^๕
ก^๕ร^๕ษ^๕ค^๕ร^๕เจ้า^๕ทัง^๕ห^๕ิต^๕ว^๕าย^๕แ^๕ด^๕ก^๕อ^๕ร^๕
ก^๕ัก^๕ก^๕ไ^๕ห^๕ร^๕า^๕ช^๕ท^๕ุ^๕ค^๕า^๕อ^๕น^๕ท^๕ุ^๕ค^๕ด^๕น^๕จ^๕อ^๕ร^๕ไ^๕ป^๕มา^๕</p>	<p>อ^๕น^๕ด^๕น^๕ค^๕เ^๕น^๕หา^๕ แ^๕ด^๕อ^๕น^๕ (ย^๕) อ^๕ด^๕ย^๕
ก^๕ว^๕า^๕บ^๕ร^๕า^๕ณ^๕ร^๕า^๕ช^๕ป^๕ร^๕เ^๕น^๕ พระ^๕ม^๕หา^๕
ก^๕ษ^๕ค^๕ร^๕ย^๕เจ้า^๕ทัง^๕ห^๕ิต^๕ว^๕าย^๕ แ^๕ด^๕ก^๕อ^๕น^๕
ก^๕ัก^๕ก^๕ไ^๕ห^๕ร^๕า^๕ช^๕ท^๕ุ^๕ค^๕า^๕อ^๕น^๕ท^๕ุ^๕ค^๕ด^๕น^๕จ^๕อ^๕ร^๕ไ^๕ป^๕มา^๕</p>

๓๘. คอ^๕รทง^๕ปวง^๕ยา^๕โ^๕ชา^๕ค^๕แ^๕จ^๕โ^๕ไ^๕ค^๕
 ป^๕ระ^๕โ^๕ย^๕ศ^๕แ^๕กร^๕า^๕ช^๕ฏ^๕ป^๕ร^๕า^๕ห^๕า^๕น^๕ช^๕น^๕ก^๕อ^๕
 ฦ^๕เ^๕น^๕ชา^๕น^๕ท^๕เ^๕มา^๕พ^๕ระ^๕ม^๕ห^๕า^๕น^๕ค^๕อ^๕
 ท^๕ง^๕ด^๕อ^๕ง^๕เ^๕น^๕อ^๕น^๕ย^๕ง - - - -

ค^๕ร^๕ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕ อ^๕ย^๕า^๕โ^๕ห^๕า^๕ค^๕ แ^๕จ^๕เ^๕ให้^๕ได้^๕
 ป^๕ระ^๕โ^๕ย^๕ศ^๕แ^๕กร^๕า^๕ช^๕ฏ^๕ป^๕ร^๕า^๕ห^๕า^๕น^๕ช^๕น^๕ก^๕อ^๕
 ฦ^๕เ^๕น^๕ชา^๕น^๕ท^๕เ^๕มา^๕พ^๕ระ^๕ม^๕ห^๕า^๕น^๕ค^๕ร^๕
 ท^๕ง^๕ด^๕อ^๕ง^๕ เ^๕น^๕เ^๕น^๕อ^๕น^๕ย^๕ง - - - -

๓๙. เ^๕ร^๕เ^๕ห^๕อ^๕น^๕จ^๕ค^๕ค^๕อ^๕า^๕น^๕แ^๕ด^๕ง^๕แ^๕ป^๕ด^๕ง^๕ก^๕ิ^๕จ^๕า^๕น^๕ก^๕ิ^๕จ^๕
 ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕จ^๕ง^๕ท^๕ก^๕ป^๕ร^๕ก^๕าร^๕จ^๕ิง^๕พ^๕ระ^๕ร^๕า^๕ช^๕อ^๕ง^๕ก^๕า^๕ร^๕
 ม^๕า^๕ร^๕พ^๕ระ^๕บ^๕น^๕ท^๕ุ^๕ด^๕ร^๕ค^๕ ไ^๕ห^๕า^๕ค^๕ร^๕เ^๕ม^๕เ^๕ร^๕เ^๕น^๕
 ด^๕ั^๕ศ^๕ก^๕ุ^๕น^๕ - - - -

เ^๕ร^๕เ^๕ห^๕อ^๕น^๕จ^๕ะ^๕ค^๕ิ^๕ค^๕อ^๕า^๕น^๕แ^๕ด^๕ง^๕แ^๕ป^๕ด^๕ง^๕ก^๕ิ^๕จ^๕า^๕น^๕ก^๕ิ^๕จ^๕
 ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕จ^๕ง^๕ท^๕ก^๕ป^๕ร^๕ก^๕า^๕ร^๕ จ^๕ิง^๕พ^๕ระ^๕ร^๕า^๕ช^๕โ^๕ง^๕ก^๕า^๕ร^๕
 ม^๕า^๕น^๕พ^๕ระ^๕บ^๕น^๕ท^๕ุ^๕ด^๕ร^๕ค^๕ไ^๕ห^๕า^๕ค^๕ร^๕เ^๕ม^๕เ^๕ร^๕เ^๕น^๕
 ด^๕ั^๕ศ^๕ก^๕ุ^๕น^๕ - - - -

๔๐. ด^๕ัง^๕ค^๕ร^๕า^๕ม^๕แ^๕ด^๕ง^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕ด^๕ั^๕ม^๕ศ^๕ไ^๕ค^๕ร^๕
 ช^๕ุ^๕น^๕อ^๕น^๕ช^๕ด^๕ร^๕า^๕ชา^๕แ^๕ด^๕ศ^๕ร^๕ก^๕ุ^๕ก^๕า^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕
 ป^๕ร^๕ก^๕บ^๕ด^๕ว^๕ย^๕ก^๕บ^๕ค^๕น^๕ม^๕ด^๕เว^๕ร^๕เ^๕น^๕ก^๕อ^๕
 พ^๕ระ^๕ร^๕า^๕ช^๕โ^๕ง^๕ก^๕า^๕ร^๕ม^๕า^๕ร^๕พ^๕ - - - -

ด^๕ัง^๕ค^๕ร^๕า^๕ม^๕แ^๕ด^๕ง^๕ ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕ด^๕ั^๕ม^๕ศ^๕ไ^๕ค^๕ร^๕
 ช^๕ุ^๕น^๕อ^๕น^๕ช^๕ด^๕ร^๕า^๕ชา^๕ แ^๕ด^๕ศ^๕ร^๕ก^๕ุ^๕ก^๕า^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕
 ป^๕ร^๕ก^๕บ^๕(๕) ด^๕ว^๕ย^๕ก^๕บ^๕ค^๕น^๕ม^๕ด^๕เว^๕ร^๕ เ^๕น^๕ ก^๕อ^๕
 พ^๕ระ^๕ร^๕า^๕ช^๕โ^๕ง^๕ก^๕า^๕ร^๕ม^๕า^๕น^๕พ^๕ - - - -

๔๑. ญ^๕า^๕ป^๕ร^๕ด^๕า^๕ท^๕แ^๕ด^๕พ^๕ระ^๕ร^๕า^๕ช^๕ท^๕า^๕น^๕มา^๕แ^๕ก^๕
 พ^๕ระ^๕ว^๕ั^๕ช^๕เ^๕ร^๕เ^๕ด^๕เ^๕ไ^๕ห^๕แ^๕จ^๕ง^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ด^๕ั^๕ก^๕น^๕ศ^๕ก^๕
 ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕ค^๕ร^๕น^๕ป^๕า^๕ค^๕ร^๕เ^๕ม^๕เ^๕ร^๕เ^๕น^๕ ด^๕ั^๕ศ^๕ก^๕ุ^๕น^๕ด^๕ั^๕ย^๕า^๕ด^๕ัง^๕
 แ^๕ด^๕พ^๕ระ^๕ญ^๕า - - - -

ญ^๕า^๕ป^๕ร^๕ด^๕า^๕ท^๕แ^๕ด^๕พ^๕ระ^๕ร^๕า^๕ช^๕ท^๕า^๕น^๕มา^๕แ^๕ก^๕
 พ^๕ระ^๕(ย^๕) วั^๕ช^๕เ^๕ร^๕เ^๕ด^๕เ^๕ไ^๕ห^๕แ^๕จ^๕ง^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ด^๕ั^๕ก^๕น^๕ศ^๕ก^๕
 ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕ ค^๕ร^๕น^๕ป^๕า^๕ค^๕ร^๕เ^๕ม^๕เ^๕ร^๕เ^๕น^๕ด^๕ั^๕ศ^๕ก^๕ุ^๕น^๕ด^๕ั^๕ย^๕า^๕ด^๕ัง^๕
 แ^๕ด^๕พ^๕ระ^๕ญ^๕า - - - -

๔๒. แ^๕ด^๕ก^๕บ^๕ค^๕น^๕ม^๕ด^๕เว^๕ร^๕เ^๕น^๕มา^๕เ^๕ด^๕ัง^๕พ^๕ระ^๕(ญ^๕า)
 วั^๕ช^๕เ^๕ร^๕เ^๕ด^๕เ^๕ไ^๕ห^๕ จ^๕ง^๕พ^๕ระ^๕ญ^๕า^๕วั^๕ช^๕เ^๕ร^๕
 ไ^๕ค^๕เ^๕ด^๕ย^๕ง^๕ค^๕ป^๕า^๕ค^๕ร^๕เ^๕ม^๕เ^๕ร^๕เ^๕น^๕ ด^๕ั^๕ศ^๕ก^๕ุ^๕น^๕ค^๕ุ^๕
 ด^๕ั^๕ย^๕า^๕ด^๕ัง^๕ - - - - พ^๕ระ^๕ญ^๕า - - - -

แ^๕ด^๕ก^๕บ^๕ค^๕น^๕ม^๕ด^๕เว^๕ร^๕เ^๕น^๕มา^๕เ^๕ด^๕ัง^๕ พ^๕ระ^๕(ย^๕า)
 วั^๕ช^๕เ^๕ร^๕เ^๕ด^๕เ^๕ไ^๕ห^๕ จ^๕ง^๕พ^๕ระ^๕ญ^๕า^๕วั^๕ช^๕เ^๕ร^๕
 ไ^๕ค^๕เ^๕ด^๕ย^๕ง^๕ค^๕ป^๕า^๕ค^๕ร^๕เ^๕ม^๕เ^๕ร^๕เ^๕น^๕ด^๕ั^๕ศ^๕ก^๕ุ^๕น^๕ค^๕ุ^๕
 ด^๕ั^๕ย^๕า^๕ด^๕ัง^๕ - - - - พ^๕ระ^๕ญ^๕า - - - -

๔๓. แดงแด ไคคกแตงปาดศรีเมธวันสิศก แดงแด ไคคกแตงปาดศรีเมธวันสิศก
 คุนุสัยสังแดพระยาสมุทรสงครามแด คุนุสัยสังแดพระยาสมุทรสงคราม แด
 หลวงดำฤทธิไมตรีขุนอนุชิตราชาแด หลวงดำฤทธิไมตรี ขุนอนุชิตราชาแด

๔๔. ฌบัตพระราชสารแดราชมงคลบรมนาม ฌ บัตพระราชสารณ แดราชมงคลประนาม
 การยไปถึงทองผิหัตบพระยาปรตุการ การไปถึงทองผิหัตบพระยาปรตุการ
 ใหแจงกจคคตศรีสุภามิตรแดกการความ ใหแจงกจคคตศรีสุภามิตรแดกการความ

๔๕. พดันทันเทคการยแดพระบาทเจ้าเอกาทศ พดันทันเทคการยแดพระบาทเจ้าเอกาทศ
 รุทธิศักรบรมนาถบรมบพิตรพระบาทพระ รุทธิศักรบรมนาถบรมบพิตรพระบาทพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวจักราชวงศ์ (สว) --- พุทธเจ้าอยู่หัว จระดา (ม) พังเจ้าอยู่หัว (สว) -

๔๖. ญาปรตุการ ยาปรตุการ

อธิบาย

- (๑) ม้วย = ๕
 (๒) มตาก = มาก
 (๓) เกริก = เตืองด้อย
 (๔) คุก = เกิดขึ้นโดยพลัน
 (๕) ประกัณ = ประกอบ

มนตร์ ๓๖๐

เพลงแขกตมพรหม แต่โบราณมาทำนองดนตรีมแต่เพียงอัตรา ๒ ชั้น และท่อนเดียว
เป็นเพลงที่ร่วมอยู่ในชุดเพลงต้องไม้ซึ่งบรรเลงติดต่อกันในเพลงเรื่องแขกมอญ และบางโอกาส
ก็แยกออกมาใช้เป็นเพลงร้องประกอบการแสดง โขนละครคนในชาวมณั์ ไศกหรือเป็ดยวเป็ด
วงเวงใจ ภายหลังได้มีผู้เพิ่มเติมทำนองดนตรีจนออกท่อนหนึ่งเป็นท่อน ๒ หรือทยอยหลัง
แต่ในทำนองร้องคงร้องเหมือนกันทั้ง ๒ ท่อน (หรือ ๒ ทยอย)

ต่อมาถึงสมัยทन्ยมว่องและบรรเวงเพลงอิครา ๓ ชั้นกันมากขึ้น ก็ได้มีครูบาอาจารย์
ทางศิรียงคักคัลและคักคัล นำเพลงแขกดพวนมาแต่งขึ้นเป็น ๓ ชั้น ทางทางร้องและทาง
คนตรีหลายท่านด้วยกัน และแต่ละท่านก็ดำเนินท่านเองแตกต่างกันออกไปตามความคิดและ
สติปัญญา ซึ่งล้วนแต่ไพเราะน่าฟังไปคนละแบบ เนื่องจากเพลงนี้เป็นเพลงประเภทหมิ่น
ท่านผู้แต่งจึงมีทางที่จะปลดปล่อยออกไปได้มากมาย เช่นการร้องดังวาก็ได้แทรกท่านเองและ
คำภาษาแขกในคอนท่าย และทางร้องอย่างสามัญ บางครั้งก็แทรกการร้องดังสองไม้ใน
บางตอน ส่วนทางคนตรีก็สอดแทรกกล่อกล่อขิด และฉวการอื่นๆเข้ามา ซึ่งล้วนแต่ทำให้
ไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น แต่ท่านเองคนตรีที่บรรเวงกันแพร่หลายจนปัจจุบันนี้ คือทางทครุช้อย
สุนทรวาทิน ได้แต่งขึ้น ในราวสมัยต้นรัชกาลที่ ๕

ได้กล่าวมาแล้วว่า ทำนองโน้ตตรา ๒ ชั้นซึ่งเป็นของเดิมนั้น เป็นเพลงที่แต่งถึง
 อารมณ์อันโศกสลดหรือความวิเวกวิงวอนใจ แต่เมื่อได้มาแต่งขึ้นเป็น ๓ ชั้น โดยเฉพาะ
 ทำนองของคนตรึงใจได้สอดแทรกวิธีการต่าง ๆ ตลอดจนลูกกลิ้งลูกขี้ตัง อันเป็นวิชาการ
 อย่างหนึ่งของการแต่งเพลงประเภทต้องไม้ม้วน โยชน จึงทำให้ทำนองที่แต่งถึงอารมณ์โศกและ
 เป็ดยวเปด่าเตือนดังไป จนแต่ไม่เห็นเคย ยิ่งกว่านั้น ในการแต่งเป็น ๓ ชั้นขึ้นนั้น ยังนำเพลง
 โสณน้อย ซึ่งเป็นเพลงชุดมโหรีโบราณมาติดต่อกับท่อน ๒ (เที่ยวหลัง) ซึ่งทำให้เพิ่ม
 ความเพราะพรังขึ้นอีกเป็นอันมาก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ข้าพเจ้าได้นำเอาเพลงแขกกลพบุรี ๒ ชั้นของเดิมมาแต่งเพิ่มเติมให้ดำเนินทำนองและมีลูกกล้อลูกขิดเป็นแนวเดียวกับอัตรา ๓ ชั้นของครูช้อย ดุ้นทรวาทิน พร้อมทั้งคัดแต่งทำนองชั้นเดียวขึ้นใหม่ เพื่อบรรเลงคัดต่อกันให้ครบเป็นเถา และคัดทำนองร้องตอนลงตั้งให้คนตรีรับ ให้มีทำนองเป็นแบบเดียวกันกับ ๓ ชั้น ดังโน้ตในหน้าต่อไป

บทร้องเพลงแขกกลพบุรี

ถ้าวันเอ๋ยจะด่วนไปก่อนแล้ว	ทั้งเกิดแก้วพิศุขย์สุนส์
จะโรยร้างห่างสนกลันมาลี	จำบเอ๋ยสักกับจะมาพบ
ทมิกลันก็จะคลายหายหอม	จะพลอยตรอมสูญสนกลันตลบ
ทมดอกก็จะวายระคายครบ	จะเหี่ยวเฉาเขาชบสลบไป
ต้นน้อยน้อยลูกข้อยอบระยาด	ดังเต็นจะไปชมต้นไม้ใหญ่
จะทิ้งเรือนไปร้างอยู่กลางไพร	บุ่งร่านรินไรจะตอมกาย
รากไม้จะต่างหมอนนอนอนาก	ดาวดาตจะต่างได้นำใจหาย
ลงบันไดใจเจียนจะขาดตาย	นาตาหลังพรังพรายกระจ่ายลง
ขุนแผนพลอบน้องอย่าร้องไห้	ไปหน้อยหนึ่งแล้วจะมาส่ง
ไปเป็นเพื่อนพ้างในกลางดง	ชมหงส์เหินเล่นให้เย็นใจ
ไปเดือนหนึ่งแล้วจะพากลับ	ถ้วนเดือนแล้วจะรับเจ้าไปใหม่
จะร้องให้กรวญคร่ำไปทำไม	เขาอยู่เขาจะไรเมื่อไร

เพลงแขกกลพบุรี เป็นเพลงที่ค่อนข้างยาว และไม่ค่อยจะมีใครบรรเลงเป็นเถา เพราะฉะนั้น เพื่อให้เหมาะแก่ความต้องการของท่านผู้บรรเลง หากจะร้องและบรรเลงเพียง ๓ ชั้น และลงลูกหมัด เมื่อบรรเลงไปถึงโน้ตเครื่องหมาย coda ⊕ ก็จงข้ามไปบรรเลงตรงเครื่องหมายเดียวกันในตอนท้าย แต่ถ้าหากประสงค์จะร้องและบรรเลงให้ครบทั้งเถากับบรรเลงตามลำดับตลอดไป โดยไม่ต้องข้ามไปตามเครื่องหมายนั้นแต่อย่างใด

* ฉบับพิมพ์ของหอสมุดว่า “จะเหี่ยวแห้งเขาชบสลบไป”
แต่ที่ร้องกันทั่วไปว่า “จะเจี๊ยบเหวเขาชบสลบไป”

ແຂກສພບຸຣີ ເກາ

๓ รื่น คุรุช้อย สุนทรภักทน์ แต่ง

๒ ชื่อของเก่า และนามพทวิ ตราโมท ซึ่งได้มา นามพทวิ ตราโมท แต่ง

๖๘: 3 ๖๖ เก็บกวาด

Andante

Andante

ลำ ดวน - - - - - เอ๋ย - - - - - จะ ดวน - - - - -

- - - - - ไป ก่อน

แล้ว - - - - - ทั้ง เกด - - - - - แก้ว - - - - - พิ - - - - -

กุล - - - - - ชี - - - - - สิ้น - - - - -

สั - - - - - จะ ไชย - - - - - ว้าง - - - - - ทาง ล้น - - - - -

- - - - - กลับ มา - - - - -

อี - - - - - จำ ปี่ - - - - - เอ๋ย - - - - - ลึก ก็

ปี่ - - - - - เออ - - - - -

- - - - -

- - - - -

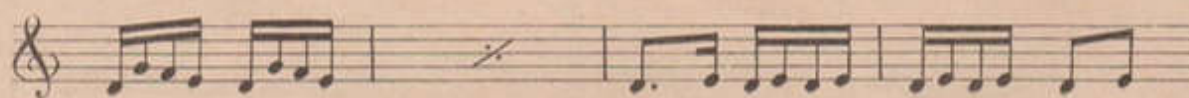
จะ มา

ดนตรี 3 ชั้นที่บรรทัด

สามร้อย

Musical score for a piano piece, page 58. The score is written on ten staves. The first staff has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The tempo is marked "Moderato". The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. A large, faint watermark of a Thai royal seal is visible in the background.

Handwritten musical score for "Noi Toe Phlong Aek Klaphuri Thea" in 7/8 time. The score consists of 8 systems. The first system has four staves. The second system has two staves. The third through eighth systems each have a grand staff (treble and bass clef). The music features complex rhythmic patterns with many beamed eighth and sixteenth notes. Trills are marked with "tr" above notes in the first system. A large, faint circular watermark is visible in the center of the page.

The musical score is written for piano and violin. The piano part is in 2/4 time and features a series of trills (tr) in the right hand, while the left hand plays a steady eighth-note accompaniment. The violin part is in 2/4 time and features a series of sixteenth-note runs in the right hand, while the left hand plays a steady eighth-note accompaniment. The score is divided into four systems, each with two staves. The first system has a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 2/4. The second system has a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 2/4. The third system has a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 2/4. The fourth system has a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 2/4. The score is written in a traditional Thai musical notation style, with notes and rests represented by symbols on a five-line staff.

tr tr

ร้อง 3 ครั้งแล้วหยุด

เออ

ที่ มี ก็นั่น ก็ จะ คอย

หาย

หอม จะ พลอบ ตรอม ลุ่ม ล้น

ก็นั่น ตระ

หอบ ที่ มี ลก ก็ จะ วาย

ระ คอย

ครบ จะ เขียว เล้า เข้า ชับ

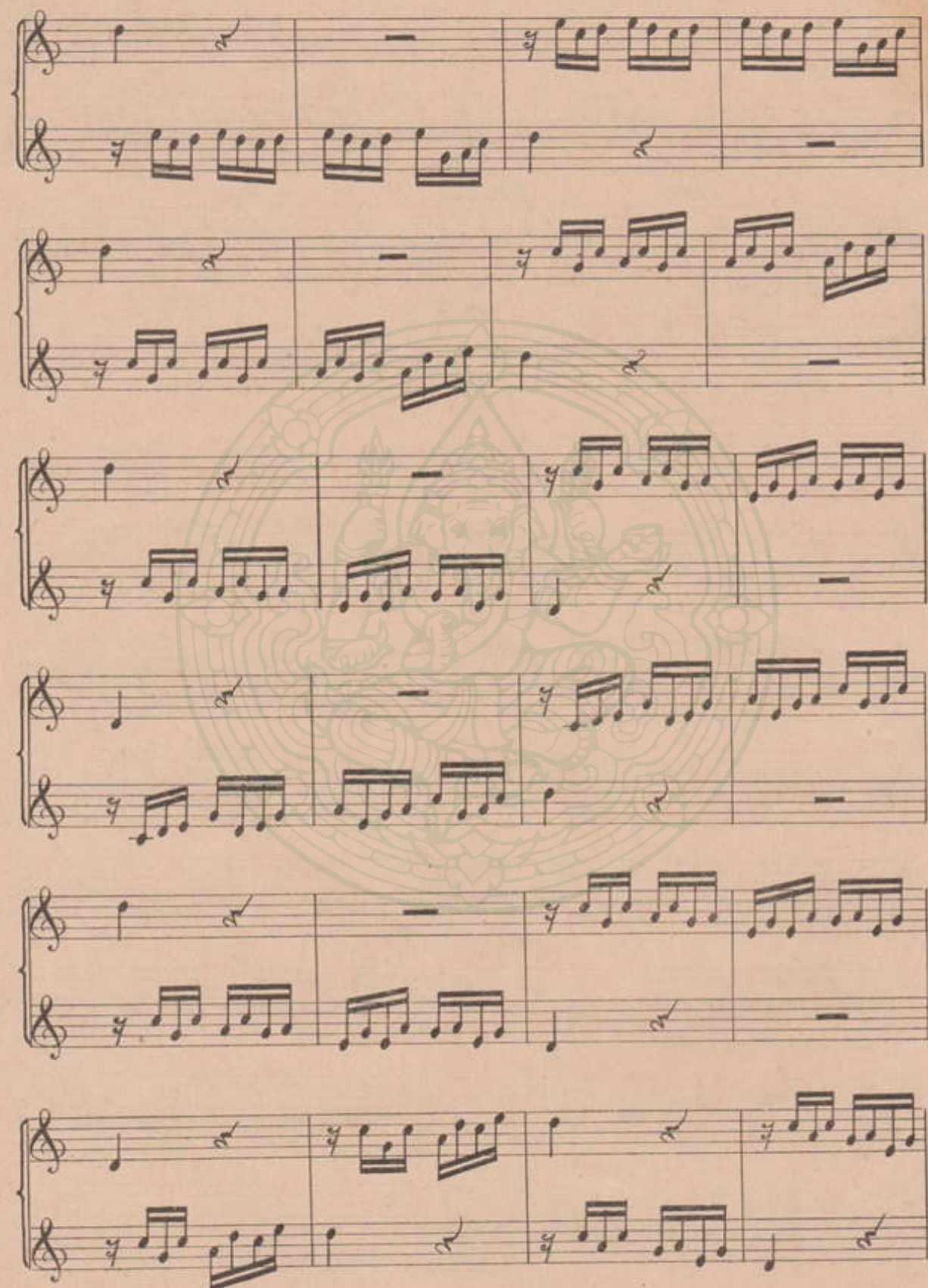
คันทรีอันเพียพลึง

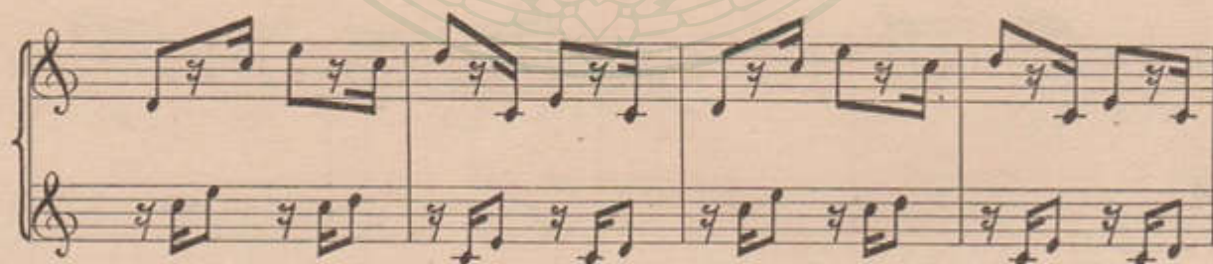
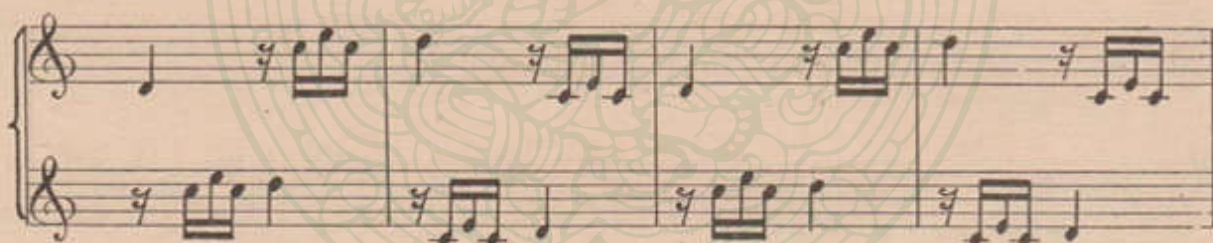
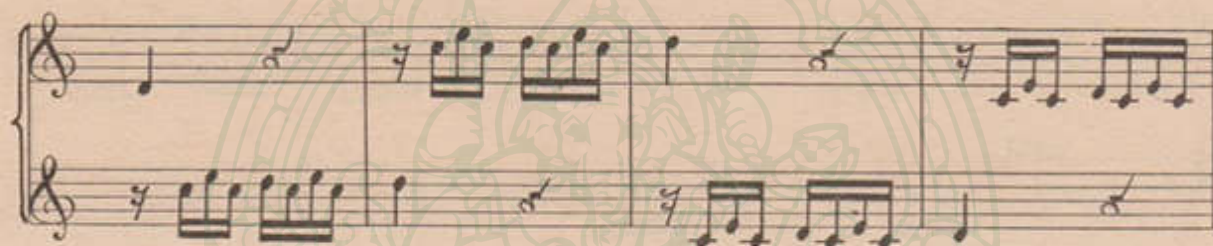
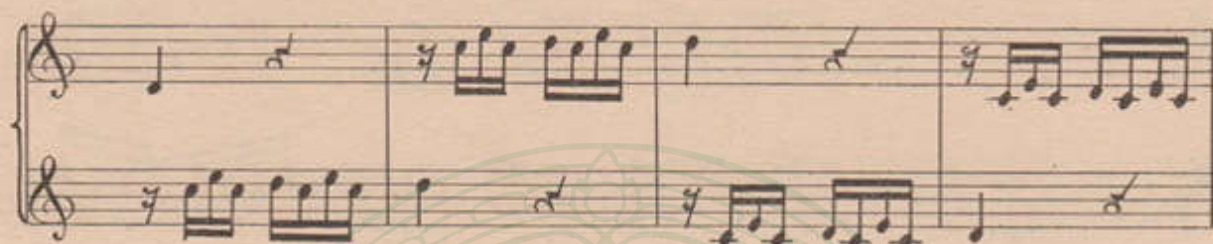
ส่วร้อย

ไป

ส

ลบ

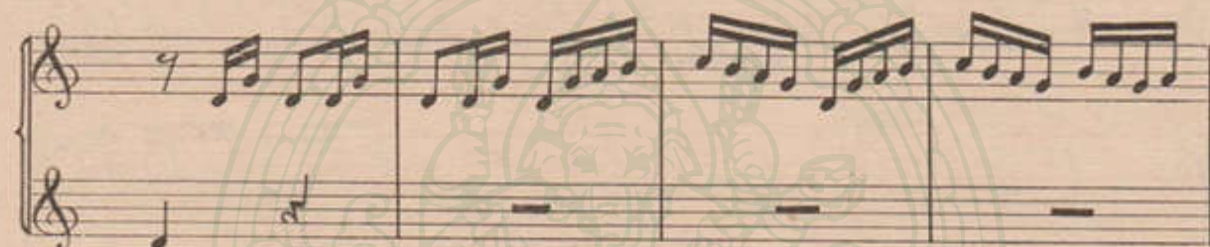

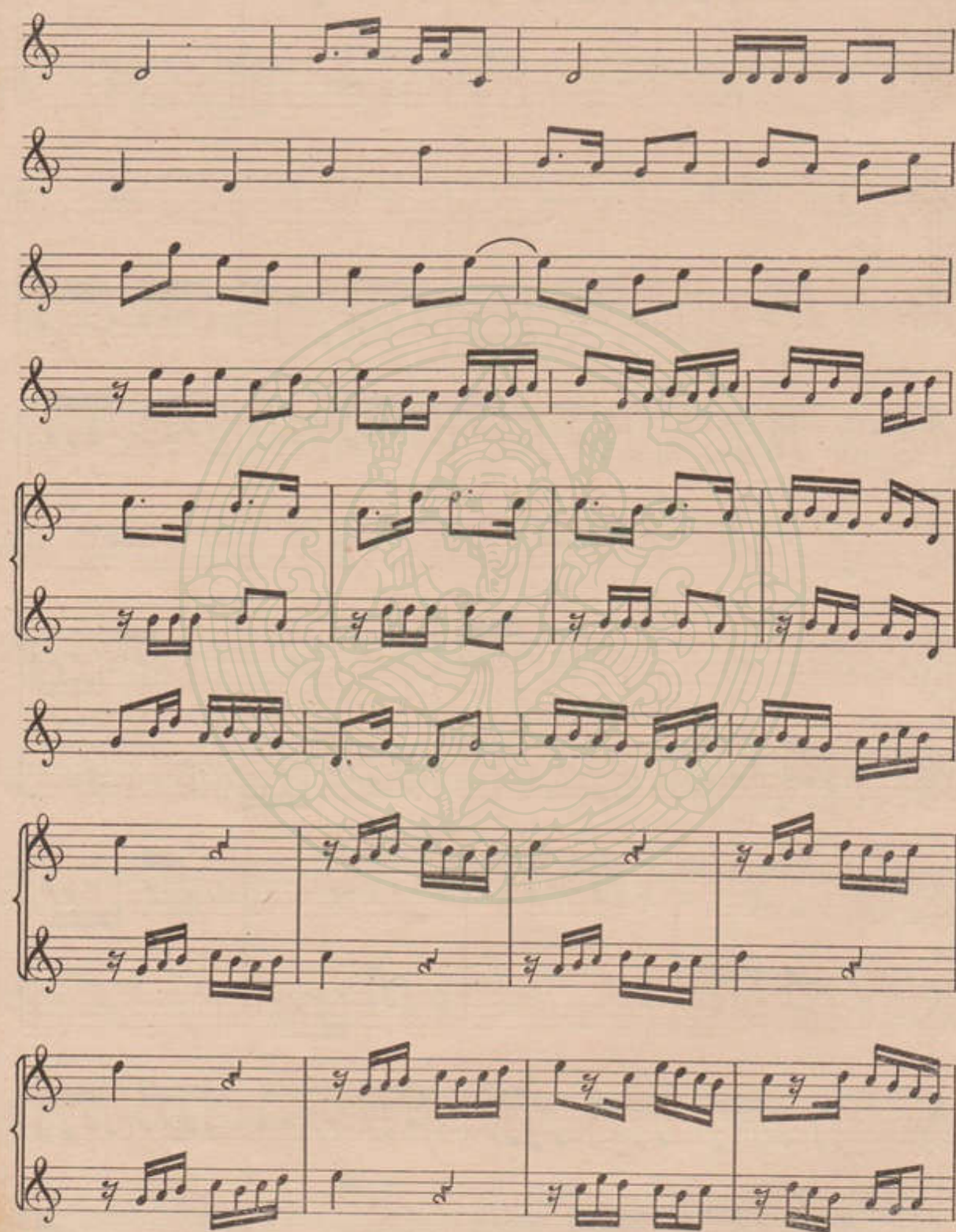

Handwritten musical score for a piece titled "โน้ตเพลงแขกกลพบุรี เกา" (Gea). The score is written on six systems, each consisting of a grand staff (treble and bass clef). The time signature is 7/8. The notation includes eighth and sixteenth notes, rests, and bar lines. A large, faint green circular watermark is visible in the center of the page, featuring a traditional Thai design. The page is numbered 63 (๖๓) in the top right corner, and the year 2503 (พ.ศ. ๒๕๐๓) is written in the top left corner.

The musical score is written in staff notation. It begins with a treble clef and a 7/8 time signature. The first system consists of two staves. The second system also consists of two staves. The third system consists of two staves. The fourth system consists of two staves. The fifth system consists of two staves. The sixth system consists of two staves. The seventh system consists of two staves. The eighth system consists of two staves. The ninth system consists of two staves. The tenth system consists of two staves and ends with a 'coda' symbol.

หมายเหตุ : ถ้าบรรทัดเลข ๖ ขึ้น ให้ใส่ coda ออกลูกหมัดต่อไป

First system of musical notation for 'Sukhavitak'. It consists of a single staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written in 2/4 time. The notes are: G4 (quarter), A4-B4 (beamed eighth notes), C5 (quarter), B4-A4 (beamed eighth notes), G4 (quarter), F4 (half). The system ends with a double bar line.

For 2 Sukhavitak

- ถิ่น - น้อย น้อย - ลก - บ่อย - - - - - ะ ขำ - ดี

- ตั้ง - แต่ นี - จะ ไป ชิม - - - - - ต้ม - ไม้ ไทหยง -

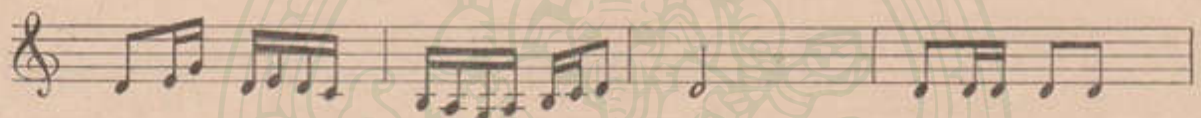
จะทิ้งเรือน - ไปร้าง - - - - - อยู่ กลางไพร

๑๕ สอน ทาย

ดันศรี ๒ ขึ้นเทียบมโนราห์
 จ๊ะ ลอม กาย
 ล้อม ร้อง

[illegible]

The musical score is written in staff notation. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The tempo/mood is indicated as 'เถา' (Thea). The score is divided into 10 systems. The first four systems are single staves. The fifth and sixth systems are grand staves (treble and bass clef). The seventh system is a grand staff with a repeat sign at the end. The eighth system is a grand staff. The ninth and tenth systems are grand staves. The music is written in a traditional Thai style with various note values and rests.

ข้อ ๒ ขึ้นท่อนหลัง

เออ

วาก - ไม้ - จะ ล่าง หมอน - - - - - หอน - อ นาด

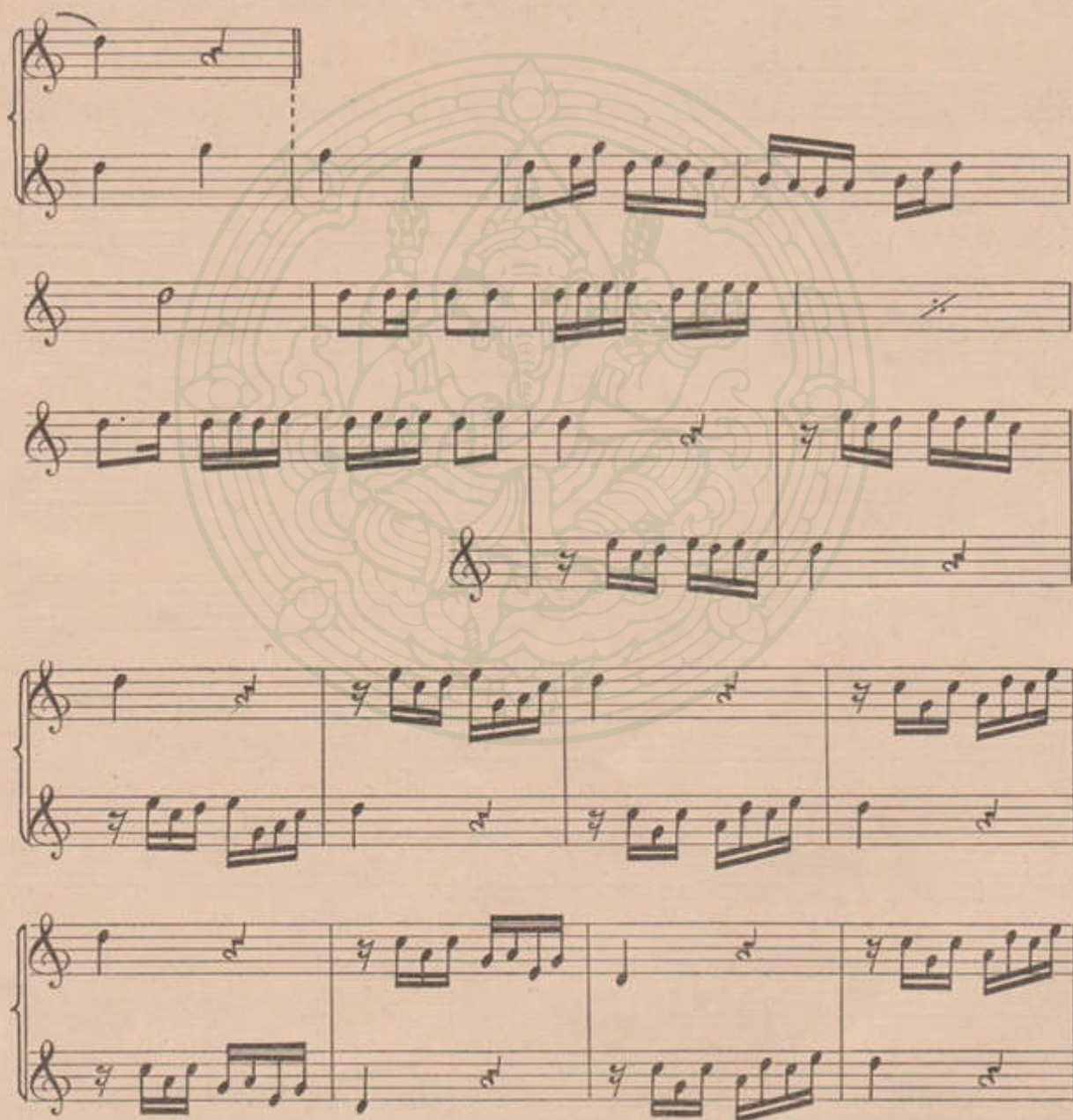
ลาว ลาซ จะ ล่าง ได้ - - - - - น้า - ใจ หาย -

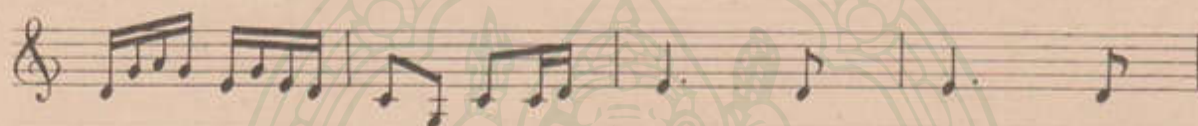
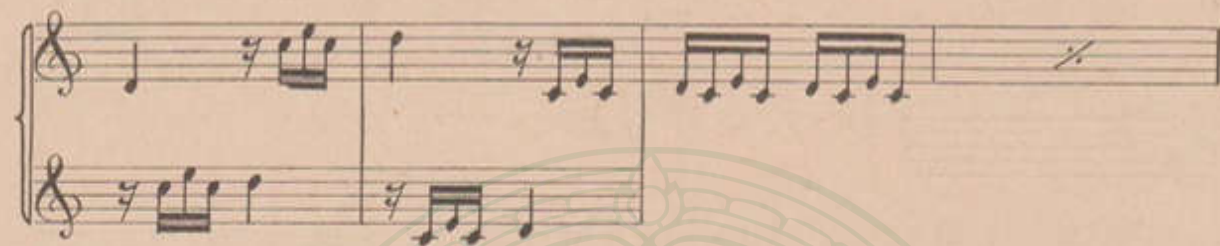

สง บัน ไล ใจ เจียน - - - - - จะ ขาด ลาย

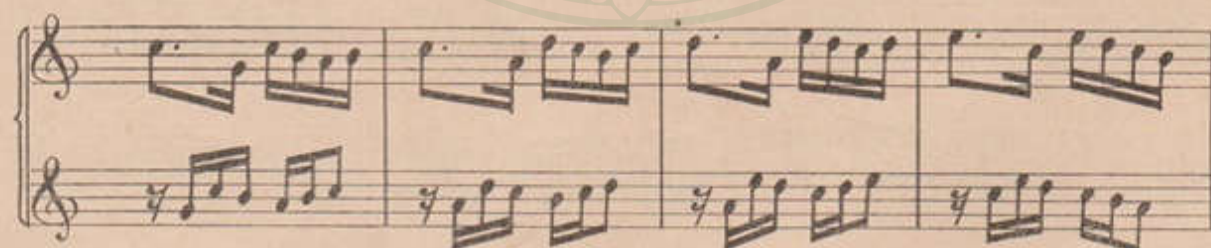
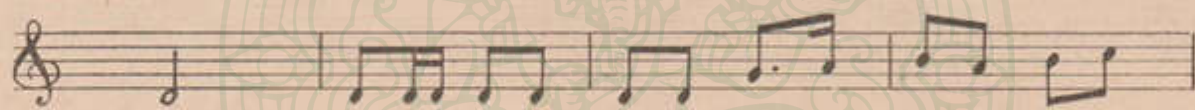
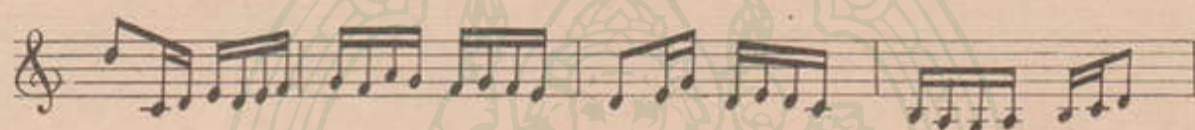

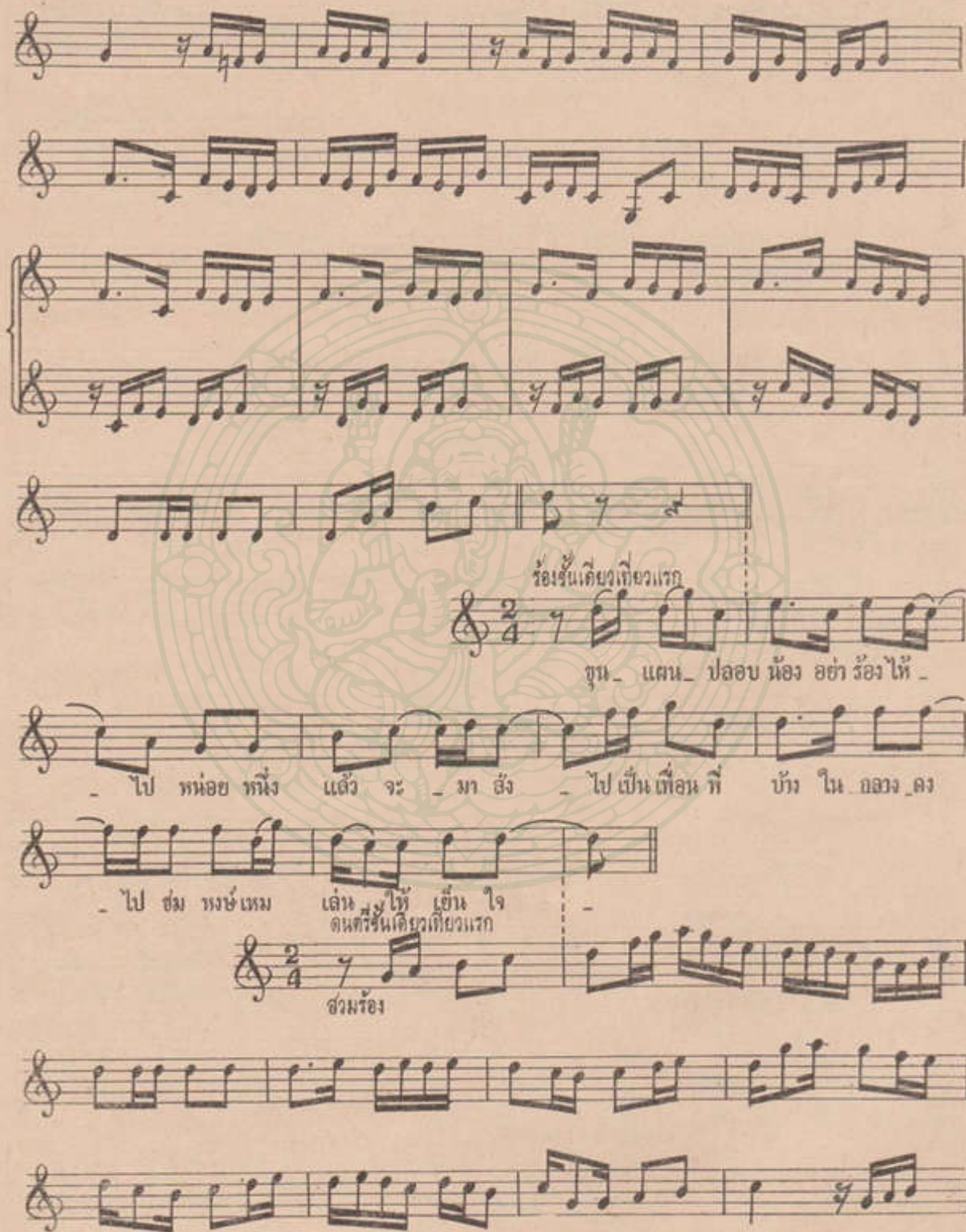
น้ำ ตา หลั่ง หัว - พวย - - - - - เออ -

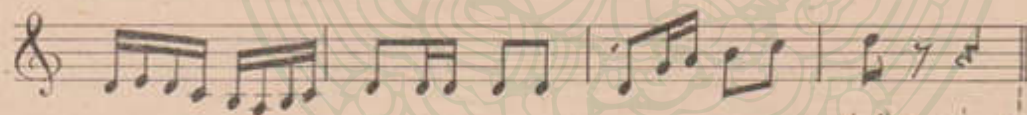
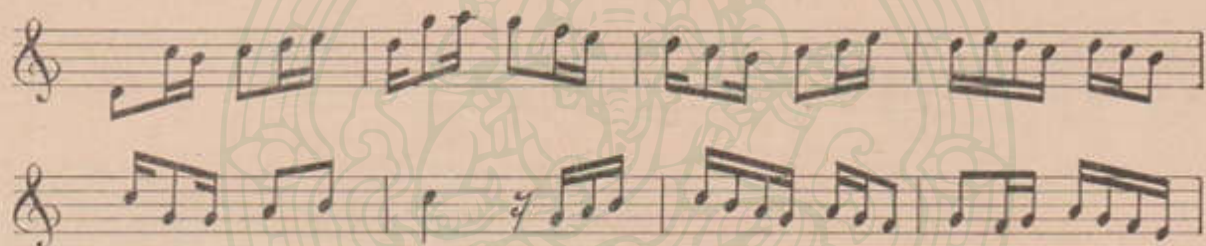
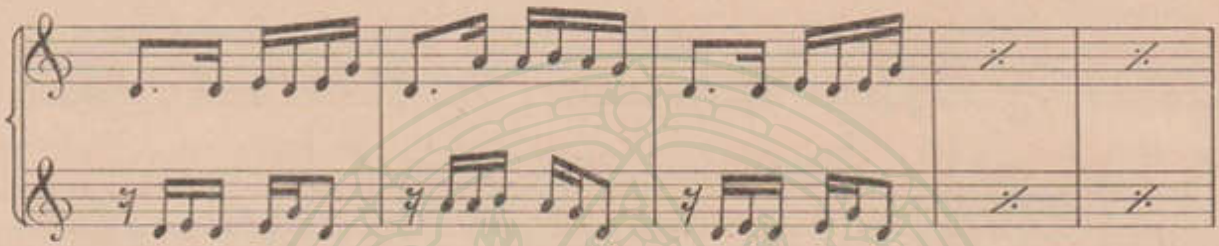
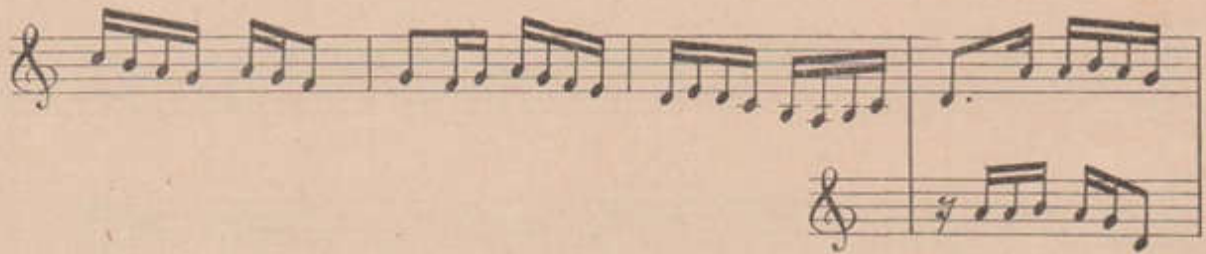

The musical score is written on six systems of grand staves. Each system contains two staves, one with a treble clef and one with a bass clef. The time signature is 2/4. The notation includes various note values: eighth notes, sixteenth notes, and rests. The music is written in a style typical of traditional Thai musical notation transcribed into Western staff notation. A large, faint circular watermark is centered on the page, partially obscuring the middle systems of the score.

This musical score is written for a piano and features a variety of musical notations. It includes treble and bass clefs, a key signature of one sharp (F#), and a 7/8 time signature. The notation includes eighth and sixteenth notes, rests, and trills (marked 'tr'). A large, faint circular watermark is visible in the center of the page. The score is organized into several systems, with some systems containing multiple staves.

System 1: Treble clef, 7/8 time. Measures 1-4.

System 2: Treble clef, 7/8 time. Measures 5-8.

System 3: Treble and Bass clefs. Measures 9-12.

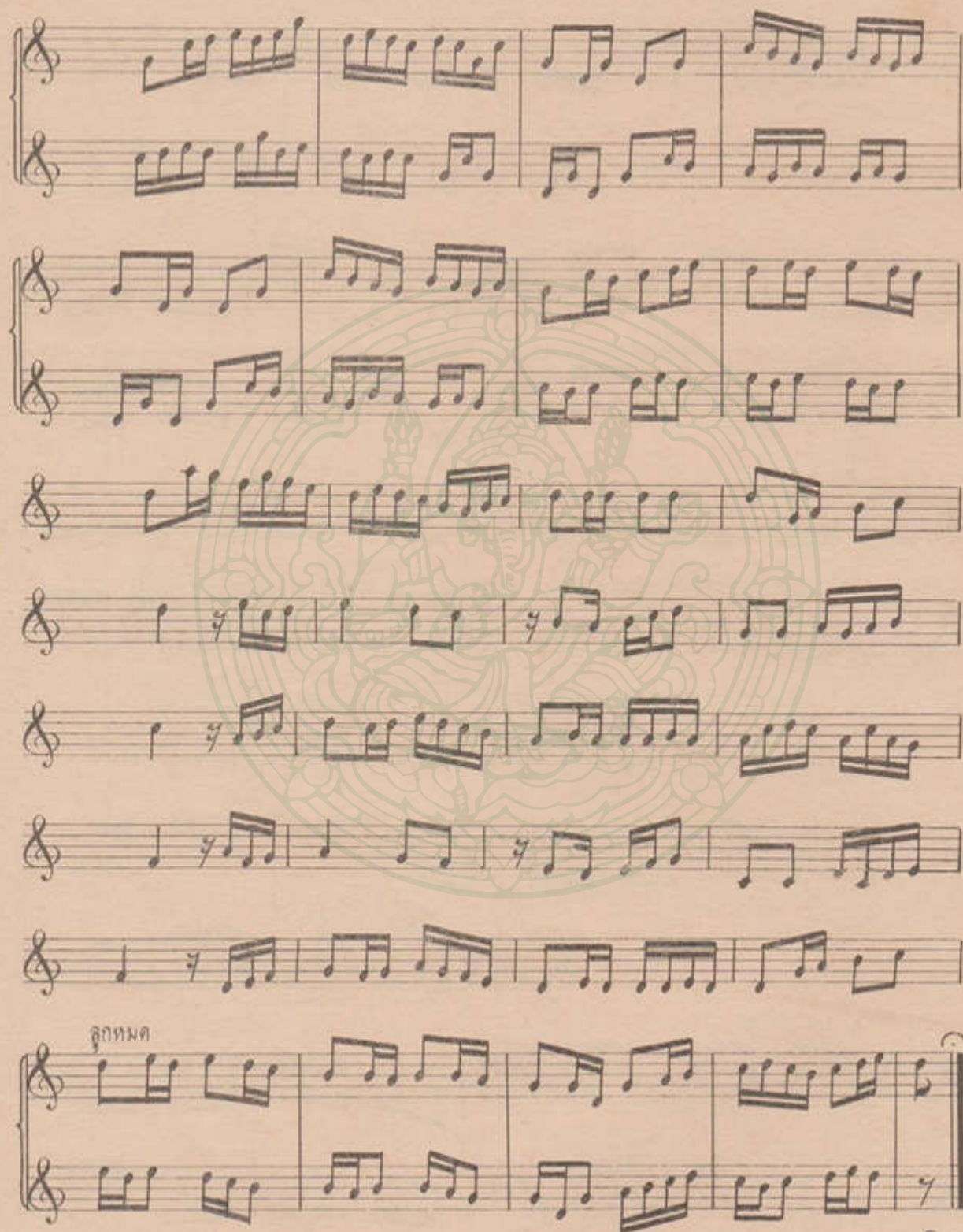
System 4: Treble and Bass clefs. Measures 13-16.

System 5: Treble and Bass clefs. Measures 17-20.

System 6: Treble and Bass clefs. Measures 21-24.

System 7: Treble and Bass clefs. Measures 25-28.

System 8: Treble and Bass clefs. Measures 29-32.

Fine

coda ลูกหมัด

Fine

การชลประทานของเมืองสุโขทัยเก่า สมัยสุโขทัย

มะลิ โกลสันเทียะ

ด้านตะวันตกของเมืองสุโขทัยเก่าเป็นเทือกเขาสูงชันชันกันหลายลูก เมื่อฝนตกน้ำจะไหลจากเทือกเขาสูงชันลงสู่พื้นราบเบื้องล่างแล้วไหลไปตามทางน้ำ (ตามเส้นลูกศรแผนที่หมายเลข 1) โดยทพนทเมืองสุโขทัยเก่ามีระดับต่ำกว่าระดับเชิงเขามาก น้ำฝนที่ไหลมารวมกันจะไหลลงสู่เมืองสุโขทัยเก่าโดยเร็ว และมารวมกันที่ถนนของกำแพงเมืองด้านตะวันตก เมื่อเต็มคันคูแล้วจะไหลตามทางน้ำเข้าในกำแพงเมืองชั้นใน ลงสู่สระพังเงิน สระพังสระทอง เมื่อเต็มสระพังทั้งสองแล้วผ่านท่อแบบ ข. ข้างสระพัง ไหลเข้าคันคูวัดมหาธาตุ เข้าสระพังทอง และสระพังสี่เป็นชั้นสุดท้าย เมื่อเต็มสระพังทั้งหมดแล้ว แล้วจะไหลผ่านท่อแบบ ข. ไหลลงสู่คลองแม่ริ้วพัน

ตรงมุมกำแพงเมืองด้านตะวันตกเฉียงใต้ (แผนที่หมายเลข 1) เป็นทางน้ำที่ไหลแรงเป็นประจำทุก ๆ ฤดูฝน เพื่อที่จะทดน้ำให้เข้าในคันคู จึงต้องทำท่อบกนไว้ให้น้ำไหลย้อนเข้าคันคู มิฉะนั้นน้ำจะไหลลงคลองเก่าหรือซึ่งเป็นทางตรง ท่อบกน บัดนี้ได้เสริมดินใช้กันน้ำตามแบบของเดิมแล้ว

ตามแผนที่หมายเลข 2 ตรงหน้าวัดมหาธาตุด้านเหนือเป็นท่อบกนที่ระบายน้ำดินเผาเคลือบแบบ ก. ผึ่งในดินซึ่งเป็นท่อเชื่อมต่อกันตั้งน้ำจากคันคูหน้าวัดมหาธาตุเข้าไปในสระ ท่อแบบนี้เป็นท่อทกรองน้ำสะอาด โดยที่ปากท่อกว้างถึง ๔๕ เซนติเมตร แคค่อนปลายท่อปากจะสอบเข้า เหลือเพียง ๓๘ เซนติเมตร เมื่อดินหรือโคลนอื่นใดไหลเข้าท่อจะตกตะกอนในท่อจะไหลผ่านไปเฉพาะน้ำที่สะอาดเท่านั้น และตรงมุมกำแพงวัดมหาธาตุด้านใต้มีคันคูน้ำอยู่ (แผนที่หมายเลข 2) เพื่อที่จะให้น้ำไหลผ่านคูข้ามทางไปเข้าสระพังทอง จึงฝังท่อแบบ ข. ผ่านทางไปเข้าสระพังยาวไหลลงสู่สระพังทอง ท่อแบบนี้เป็นท่อนาแบบขรรพมา เพราะเป็นทางน้ำ นานานเท่านั้น

การกรองน้ำใช้ให้สะอาดอีกประการหนึ่งที่จะรดรดได้เสียมิได้ คือการสร้างบ่อน้ำ โดยให้น้ำไหลขังอยู่ตามสระหรือสระพังต่าง ๆ อาจไม่สะอาดพอ ฉะนั้นตามคันของสระพังหรือบริเวณใกล้ ๆ นั้น ขุดบ่อลงไปบ่อนเป็นบ่อก่อด้วยอิฐหรือศิลาแลงก่อจากพื้นบ่อลงปากบ่อ บ่อเหล่านี้อยู่ทั่ว ๆ ไปทั้งในและนอกกำแพงเมือง.

ประกาศกรมศิลปากร

เรื่อง กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ

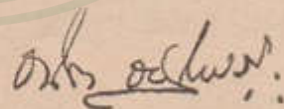
ตามที่กรมศิลปากรได้จัดทำบัญชีเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นโบราณสถาน
สำหรับชาติ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๗
เรื่อง กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ แล้วนั้น

บัดนี้กรมศิลปากรได้สำรวจทำแผนผังโบราณสถานแห่งนั้นแล้ว เห็นควรประกาศ
กำหนดจำนวนเนื้อที่และขอบเขตตามที่สำรวจใหม่ขึ้นได้ ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความใน
มาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุและการพิทักษ์
แห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๗๗ กรมศิลปากรขอประกาศว่าได้จัดทำบัญชี โบราณสถาน ดังต่อไปนี้

จังหวัดกาญจนบุรี

เมืองสิงห์ ตำบลสิงห์ กิ่งอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งอำเภอเมือง
และโบราณวัตถุสถานภายในกำแพงเมืองสิงห์ รวมเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ ๗๓๘ ไร่ ๓ งาน
ปรากฏตามแผนผังท้ายประกาศนี้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๓

อธิบดีกรมศิลปากร

ปราสาทเมืองสิงห์

สมศักดิ์ รัตนกุล

ปราสาทเมืองสิงห์ ตั้งอยู่ตำบลเมืองสิงห์ หมู่ที่ ๓ ตำบลท่าเรือไชย จังหวัดกาญจนบุรี การเดินทางไปโบราณสถานแห่งนี้จากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือโดยสารรถไฟสายกรุงเทพฯ-หรือธนบุรี-ไชโย ลงที่สถานีท่ากิโลเมตร แล้วเดินทางตามทางเกวียนประมาณ ๒ กิโลเมตรเศษ ก็จะถึงโบราณสถานแห่งนี้

ปราสาทเมืองสิงห์ เป็นโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๓๗ และต้นพุทธศตวรรษที่ ๓๘ ตัวปราสาทก่อด้วยแฉะซึ่งมีเม็ดเล็กกว่าแฉะพบที่อื่น ๆ ซึ่งมีความยาวดังนี้

เมืองสิงห์หันหน้าออกยาว	๘๓๘ เมตร (๕๐๘.๕ วา)
ด้านใต้ยาว	๓,๘๖๕ เมตร (๒๔๒.๕ วา)
ด้านตะวันออกยาว	๗๓๓ เมตร (๓๕๖.๕ วา)
ด้านตะวันตกยาว	๘๓๐ เมตร (๕๐๕ วา)

กำแพงเมืองสิงห์ ด้านตะวันออก ด้านเหนือและด้านตะวันตก เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนด้านใต้เป็นถอยยื่นออกไปล้อมไปตามด้านหน้าแคบอยู่

สิ่งสำคัญภายในกำแพงเมืองสิงห์ คือ

๑. มีเนินแฉะ & เนิน อยู่ทางด้านตะวันตก
๒. มีสระ & สระ อยู่ทางด้านตะวันตกของปราสาท และทางมุมเมืองด้านใต้
๓. สระ รวมเป็น ๕ สระ
๓. ปราสาทเมืองสิงห์และกำแพงแก้ว ปราสาทแห่งนี้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประกอบด้วยปราสาท & หลัง คือปราสาทหลังกลาง และล้อมรอบด้วยปราสาท

อก ๕ หลัง มีระเบียบมุงด้วยศิลาแลงเดินคดคดถึงกันได้ ห่างจากปราสาทออกมามีกำแพงแก้ว
ซึ่งก่อด้วยแลงเช่นเดียวกัน มีชุมประตูทางเข้าทางด้านตะวันออก ๒ ประตู ถัดกำแพงแก้ว
ออกไปมีกำแพงแก้วก่อด้วยดินและแลง ปัจจุบันนี้โบราณสถานในเมืองสิงห์ชำรุดทรุดโทรม
หลายแห่ง เป็นค้นว่าปราสาทหลังกลาง ระเบียบและกำแพงแก้ว ได้ยุบพังทลายลงเป็น
ส่วนมาก พนทภายในบริเวณปราสาทเมืองสิงห์เป็นป่าไม้ไผ่

ปราสาทเมืองสิงห์เป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในทางประวัติศาสตร์และโบราณ
คดี กรมศิลปากรจึงได้ประกาศขึ้นบัญชีโบราณสถานสำหรับชาติ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘
ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ และประกาศกำหนดจำนวนเนื้อที่และ
ขอบเขตของโบราณสถานแห่งนี้ เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๐๓ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๗๗ ตอนที่ ๒๐.

ขออภัย

นิตยสาร คีตปากร ฉบับนี้ออกไม่ทันตามกำหนด
เพราะต้องรอแม่พิมพ์โน้ตเพลง ซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่กล้าตัด
ออกไป เพราะสมาชิกส่วนมากขอร้องมา จึงต้องรอน
กว่าจะได้แม่พิมพ์มา ดังที่ท่านได้เห็นอยู่บัดนี้แล้ว ขอ
ได้โปรดอภัยในความล่าช้าครั้งนด้วย.

ระเบียบการหนังสือ ศิลปากร

กำหนดเวลาออก เดือน พฤษภาคม กรกฎาคม กันยายน พฤศจิกายน มกราคม
มีนาคม

อัตราค่าบำรุง รับ ๓ ปี ๕๐ บาท

การบอกรับ จะบอกรับตั้งแต่เล่มใดก็ได้ ครบ ๖ เล่ม เป็น ๓ ปี ชอปลัด
ขายเล่มละ ๑๐ บาท โปรดบอกรับเสียก่อนหนังสือหมด พร้อมกับ
ส่งเงินค่าบำรุง ต่างจังหวัด โปรดส่งเงินทางธนาคาร ในนาม
ของผู้จัดการ หรือเช็คไปรษณีย์ ส่งจ่าย บ.ณ. หน้าพระลาน
ในพระนคร บอกรับที่แผนกเผยแพร่และสถิติ สำนักงานเลขาธิการ
กรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ โทรศัพท 20628

หนังสือที่ควรแก่การสนใจ
คือ
ประวัติและโคลงกำสรวลศรีปราชญ์
ฉบับชำระและจัดพิมพ์ใหม่

หนังสือเล่มนี้ กรมศิลปากรได้ชำระตรวจสอบและเคยจัดพิมพ์จำหน่ายเมื่องานสัปดาห์แห่งวรรณคดี ประจำปี ๒๕๐๓ ครั้งหนึ่งแล้ว แต่ปรากฏว่ามีผู้สนใจซื้อไปอ่านกันมากมาย จนหนังสือได้ขาดตลาดไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ในชีวประวัติของศรีปราชญ์ และเป็นวรรณคดีที่เป็นแบบฉบับในการแต่งโคลง แม้นวนทริเบศร์ก็ใช้เป็นแนวในการนิพนธ์ โคลงนิราศนวนทริเบศร์อื่นได้อีก

ต่อมามีผู้มาติดต่อและถามซื้ออยู่เสมอ กรมศิลปากรจึงได้จัดพิมพ์ขึ้นเล่มนี้อีกครั้ง ในรูปเล่มกะทัดรัด ปกแข็ง เติบอง พิมพ์ด้วยกระดาษปอนด์อย่างดี ราคาเพียงเล่มละ ๑๐ บาท

ท่านที่ต้องการโปรด
ติดต่อสั่งซื้อได้ที่แผนกเผยแพร่และสถิติ สำนักงานเลขาธิการกรม
กรมศิลปากร

สมาชิกนิตยสาร “ศิลปากร” ลด ๑๕%

ปีที่ ๕ • เล่ม ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๓

ศิลปากร

นิตยสารรายสองเดือนของกรมศิลปากร

อภินันทนาการจาก
อาจารย์ ประสงค์ พวงดอกไม้
ศึกษานิเทศก์ ๘

พระเมรุกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช